

Magyar BŰNÜLDÖZŐ

A Magyar Bűnöldöző Szakmai Egyesületének tudományos-szakmai folyóirata

Alapítva: 2010

X. évfolyam 1-2. szám

2019/1-2.

JUBILEUMI KIADÁS

A TARTALOMBÓL

Dr. Hautzinger Zoltán

A kriminalisztikai mesterképzés jelene

Dr. Teleki Bálint

Kriptoaluták és bűnözés – különös tekintettel a piramisjáték szervezésére

Dr. Pongrácz Alex

Thoughts on the Issues of the Safety State

Dr. Angyal Miklós

Természettudományok az igazságügyi szakértés szolgálatában

Hóbor Zsolt

Másfél évtizedes alapítására emlékezett az egyesület az idei Dr. Dobos János-
emléknapon

Dr. Dobos János-díjasaink 2019-ben:

Varga Sándor r. alezredes

Dr. Kovács Lajos ny. r. ezredes

Dr. Dobos János Emlékérmesek

Dr. Bánhalmi Zsolt r. ezredes

Dr. Beke Ágnes Zsuzsanna

Dr. Misi Mária

Bölgöny Csaba r. alez.

Hollósi Gábor r. ezds.

Jeney Áron r. alez.

Szép Lajos ny. r. ftzls.

Vidra Imre ny. r. alez.

Fotók: Lebovits György

Magyar
BÜNÜLDÖZŐA MAGYAR BÜNÜLDÖZŐK SZAKMAI EGYESÜLETÉNEK
TUDOMÁNYOS-SZAKMAI FOLYÓIRATA

Megjelenik: félévente

Elektronikus megjelenés: <http://www.bunuldozok.hu/magyar-bunuldozo.aspx>

Kiadja:	Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete
Felelős kiadó:	Jakab György elnök
Szerkeszti:	a Szerkesztőbizottság
Elnök-főszerkesztő:	Dr. Pongrácz Alex PhD
Főszerkesztő-helyettes:	Hóbor Zsolt
Szerkesztőbizottság tagjai:	Prof. dr. Blaskó Béla PhD. ny. r. vezérőrnagy Dr. Bócz Endre CSc Dr. Kovács Lajos ny. r. ezredes Dr. Lakatos János ny. r. ezredes
Olvasószerkesztő:	Dr. Szabó Csilla Ida
Szerkesztőség:	1048 Budapest, Külső Szilágyi út 120. Telefon: +36 (30) 378-1119 Telefax: +36 (1) 380-9694 E-mail: press.bunuldozo@gmail.com
Nyomdai munkák:	Palatia Nyomda és Kiadó Kft. Győr
Lapnyilvántartási szám:	163/0474/2/2010 HU ISSN 2061-8727 (nyomtatott) HU ISSN 2062-1078 (online)

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A lap olyan írásokat közöl, melyek a bűnüldözési szakterület problémáival, a szakterületet befolyásoló jogalkotási kérdésekkel foglalkoznak, és a társadalmi devianciákat, a bűnüldözés problémakörét kriminalisztikai, kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzik, értékelik. ♦ A szerzők szakmai véleményét a lap híven közli, azok tartalmáért teljes mértékben a szerző felel, ezért a közölt tanulmányokban megjelenő vélemények és következtetések nem feltétlenül azonosak a lapalapító véleményével. ♦ A szerkesztőség – az érdemi mondanivaló érintetlenül hagyása mellett – fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására és tipografizálására. ♦ A szerkesztőségnek nem áll módjában a kéziratokat megőrizni, és visszaküldeni. ♦ A szerkesztőség másodközlést alapvetően nem vállal.

Tartalomjegyzék

DR. LAKATOS JÁNOS	
Milyen utat válasszunk?	8
HÓBOR ZSOLT	
Másfél évtizedes alapítására emlékezett az egyesület az idei Dr. Dobos János- emléknapon.....	15
DR. HAUTZINGER ZOLTÁN	
A kriminalisztikai mesterképzés jelene	23
DR. ANGYAL MIKLÓS	
Természettudományok az igazságügyi szakértés szolgálatában.....	42
DR. PONGRÁCZ ALEX	
Thoughts on the Issues of the Safety State	62
DR. TELEKI BÁLINT	
Kriptoaluták és bűnözés, különös tekintettel a piramisjáték szervezésére	67
SZILVÁSY GYÖRGY PÉTER	
A rendőrség és a közigazgatási eljárás	81
DR. KOVÁCS ISTVÁN	
Éjszakai bárók, „éjszakai pillangók”, avagy területfelosztás a Balatonon és a fővárosban az 1990-es évek Magyarországon.....	111
ŐSZE ÁRON	
A nemzetbiztonsági szolgálatok felett gyakorolható alkotmányossági kontroll lehetőségei.....	132

¹ Részlet dr. Lakatos János alapító főszerkesztő expozéjából. *Magyar Bűnüldöző*, 2010/1. szám, 7. o. (Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete, Budapest, 2010). Dr. Lakatos János expozéját változatlan terjedelemben olvashatják jelen lapszámunkban.

KÖZLEMÉNY

A Magyar Bűnöldözők Szakmai Egyesülete Tisztújító Közgyűlése 2019. november 29-i ülésén az egyesület elnökségébe – 2019. december 1-jei hatállyal, öt éves időtartamra –

Jakab György elnökségi főtanácsost, alapító-örökös tagot az **egyesület elnökének**,

Hóbor Zsolt elnökségi főtanácsost, alapító-örökös tagot az **egyesület főtitkárának**,

Horváth Csaba rendes tagot **elnökségi tagnak**

megválasztotta.

Jakab György s.k.
elnök

Főszerkesztői gondolatok

Dr. Pongrácz Alex²

Ünnepi lapszámot tart kezében a Tisztelt Olvasó: a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete ugyanis idén ünnepelte fennállásának 15. évfordulóját. E jubileum okán egyesületünk szakmai-tudományos folyóirata, a *Magyar Bűnüldöző* is egy összevont lapszámmal jelenik meg, amelyben e jeles esemény okán ezúttal helyet kapnak a nosztalgikus, az egyesület elmúlt másfél évtizedére visszatekintő gondolatok is. Széchenyi István után szabadon őszintén reméljük, hogy a múlt felidézése nem bizonyul „hiábavaló reminiscenciáknak”; tisztában vagyunk azonban azzal is, hogy a múlt „rekonstruálása” mellett a jelenhez is szólnunk kell, és a jövőbe is kell tekintenünk. Lapszámunk szerzői ezért a megszokottá vált alapossággal járják körbe a repertoárjukra felvett, aktualitással bíró szakmai és tudományos problémákat.

A visszatekintés jegyében változatlan tartalommal és terjedelemben közöljük alapító főszerkesztőnk, dr. Lakatos János *ars poetica* gyanánt is szolgáló főszerkesztői gondolatait, amelyben a lapunk mottójául szolgáló alábbi gondolat is megtalálható: „nincs olyan rebellis gondolat, amelyet ne lenne érdemes megismerni”.

Hóbor Zsolt beszámolója a fentebb említett ünnepi tematikához csatlakozik: írása az egyesület alapítására emlékező ünnepi közgyűlés eseményeiről való tudósítás mellett az immáron hagyománnyá nemesedett Dr. Dobos János-émléknapi díjazottjait méltatja.

Dr. Hautzinger Zoltán, a Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Rendészettudományi Karának oktatási dékánhelyettese a kriminalisztikai mesterképzés aktuális helyzetét veszi górcső alá. A tanulmányában foglalt gondolattal, miszerint a tudomány művelésé-

² Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Kormányzástani és Közpolitikai Tanszék.

nek egyik legfontosabb kérdése – mi több, sarkköve – az, hogy miként tudjuk az ennek során szerzett ismereteinket a jövő nemzedék letéteményeseire áthagyományozni, egyetemi oktatóként magam is a legteljesebb mértékben egyetértek.

Dr. Angyal Miklós a természettudományok igazságügyi szakértés területén való hasznosíthatóságát analizálja, kitérve többek között a fizika alkalmazási lehetőségeire, az analitikai kémia által betöltött szerepkörre, valamint a különböző forenzikus tudományok által átfogott vizsgálódási tartományokra.

Dr. Pongrácz Alex a nemzetbiztonsági állammal kapcsolatos alapvető államelméleti összefüggések angol nyelven történő tárgyalásával hívja fel a folyóiratunkban publikálni szándékozó szerzők figyelmét arra, hogy immáron idegen nyelven is lehetőség nyílik gondolataik közlésére.

Dr. Teleki Bálint tanulmánya az ún. kriptovaluták és a bűnözés közötti összefüggéseket vizsgálja, a definíciós feladatok elvégzését, valamint az absztraktabb kérdések áttekintését követően főként a piramisjáték szervezésére fókuszálva.

Szilvásy György Péter a rendőrség és a közigazgatási eljárás relációinak ismertetésére vállalkozik, és egy jogtörténeti jelentőségű pályáivet bejárva az 1957-ben hatályba léptetett államigazgatási eljárási kódex rendelkezéseinek elemzésétől elindulva egészen a jelenleg is hatályos kódex szabályainak taglalásáig jut el.

Dr. Kovács István tanulmánya az esetjog egy példájára koncentrálna mutatja be az éjszakai bárók által végrehajtott egykori balatoni és budapesti „területfoglalásokat”.

Ősze Áron a nemzetbiztonsági szolgálatok felett gyakorolható alkotmányos kontroll lehetséges eszközeit fűrkészi, s e teljeskörűnek szánt „seregszemle” során a jogi és a politikai kontrollmechanizmusokkal összefüggésben érintett szerveket tekinti át.

E gondolatok jegyében bocsátom a publikum rendelkezésére a *Magyar Bűnöldöző* aktuális számát, együttal áldott, meghitt ünnepeket, és sikerekben gazdag, boldog új esztendőt kívánok minden olvasóinknak.

Dr. Lakatos János³

Milyen utat válasszunk?

Ars poetica – főszerkesztői gondolatok

Mint azt egyesületünk elnöke a köszöntőjében írta, egy ideje már készültünk egy olyan fórum létrehozására, amely nem csupán a tagságunk (már szokásosnak mondható) tájékoztatását szolgálná, hanem egyúttal lehetőséget nyújtana a minket foglalkoztató különféle szakmai kérdésekkel kapcsolatos gondolatok felvetésére, egymás véleményének, ötleteinek megismerésére, a hasznosítható tapasztalatok közreadására – s netán a problémák megoldásához kompetenciával rendelkezők megszólítására is.

Amiatt nem aggódtunk, hogy nem lesz témánk, hiszen a bűnüldözés területén jó ideje számtalan tényező nehezíti a jogalkalmazók életét. Sokkal inkább az okozott fejtörést: mi lehet a nekünk leginkább megfelelő forma, hogy szándékunknak megfelelően helyet adhassunk a tudományos igényű tanulmányoknak, a napi problémákat és/vagy eredményeket feldolgozó szócikkeknek éppen úgy, mint a kérdéseknek, a javaslatoknak – egészen a „mezei” hozzászólásokig; s ami igen fontos: mindezt a függetlenségünk megőrzésével.

A jelen viszonyok között a szakmai irodalom leginkább a tudományos publikációkra és a jegyzetekre korlátozódik. Nos, szerény lehetőségeink keretei között ezen próbálunk némiképp változtatni. S ha szabad itt elvekről beszélni: véleményünk szerint ***nincs olyan rebellis gondolat, amelyet ne lenne érdemes megismerni*** – merthogy ez úton kerül(het)nek elibénk (a számunkra még) új érvek, ötletek, indíttatások, motívumok, találkozhatunk egyedí, de figyelmen kívül nem hagyható szituációkkal; s végül is így kerülhetjük el, hogy – egyoldalúan – csak a saját észjárásunkat kövessük.

Első számunkban csupán néhány téma felvetésére szorítkozunk, mintegy jelezve, hogy miben várunk vitaindító cikkeket, hozzászólásokat, véleményeket – nem titkolva,

³ A Magyar Bűnüldöző alapító főszerkesztője, a szerkesztőbizottság tagja.

hogyan szándékunk szerint az egyes témák feldolgozását követően javaslatokat akarunk a szakma képviselői és a döntési kompetenciával rendelkezők elé tárnunk.

A büntető jogalkalmazás területén az elmúlt években több probléma merült fel a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.), a személy- és tárgykörözésről szóló 2001. évi XVIII. törvény (Sztk. tv.) és a hozzájuk közvetlenül vagy közvetve kapcsolódó más jogszabályok (törvények, rendeletek, továbbá belső utasítások, intézkedések) egyes rendelkezéseinek alkalmazása során. Tapasztalataink szerint a jogszabályi anomáliák miatt nem beszélhetünk sem egységes álláspontokról (értelmezéstől), sem egységes joggyakorlatról. Így például nem egy olyan kérdés van, amelyről más a véleménye a bírónak, az ügyésznek és a különböző nyomozhatóságoknak; és akadnak a gyakorlatban végrehajthatatlan előírások is.

Íme néhány példa:

Bár a hatályos Be. megalkotóinak körében magától értődő volt, hogy amit a törvény *nem szabályoz*, az nem jelent egyúttal tiltást is, illetőleg, hogy *nem kell mindent részleteiben szabályozni*, ez a „mentális” nem mindig jelenik meg a gyakorlatban, sőt, inkább az a jellemző, hogy a betűkhöz és nem a törvény értelméhez ragaszkodunk.

A kriminalisztika hétféle adatgyűjtési módszert ismer, amely a nyílt eljárásban (is) alkalmazható. Mivel a Be. ezeket *nem nevesíti*, hiányzik a végrehajtásuk módjára vonatkozó részletes (rendeleti) szabályozás. E mellett úgy tűnik, hogy e kérdésben maga a Be. is ellentmondásos: beszél ugyan a Rendőrség „egyéb adatszerző tevékenységéről” – de másutt ezt a megkeresés szabályaihoz köti, indokolatlanul. Hogy ez milyen következményekkel jár? Például: egy felmérés eredményei szerint a kriminalisztikai csapda (az elkövető kiléte felderítésének és tettenérésének viszonylag olcsó és meglehetősen hatékony módszere) alkalmazására az utóbbi években gyakorlatilag nem került sor (egy esetről tudott számot adni az RTF egyik hallgatója által e témában készített szakdolgozat). Aggasztó az is: a joggyakorlatban alig fordul elő, hogy az adatgyűjtésről szóló rendőri jelentést bizonyítékként használnák fel a bíróság előtt; e kérdésben eltérő véleményeket hallhattunk ügyészekről és bírákról egyaránt.

Ma is visszatérő probléma a *felismerésre bemutatás* alkalmazása. Innen is csak néhány mozzanatot. Az ún. *informális felismerésre bemutatás* (amikor nem alkalmazuk a Be. előírásait, „csupán” a krimináltaktikai ajánlásokat – pl. amikor a sértettel együtt bejárjuk a területet, hátha rátalálunk az elkövetőre) esetében van, aki elismeri, hogy ez a nyomozási cselekmény ugyan tényleg nem minősíthető felismerésre bemutatásnak, de *tartalmára nézve vallomást tehetnek az érintettek* – márpedig a szabályszerű kihallgatás során tett vallomás *bizonyítéknak* minősül, és fel is használható. Hasonló kérdés: most már évtizedek óta (hiába) bírált rendelkezés, mely szerint *nem mutatható be, akit a sajtóban közzétett fényképe alapján kutattak fel* – holott az azonosítás számtalan más jellemző (pl. a kézen lévő tetoválás) alapján is megtörténhet.

Korábban az elnevezés csak azért okozott zavart, mert a szakzsargonban a helyszíni szemle helyett rendszerint *helyszínelésről* beszéltek – ma már más, sokkal nagyobb problémával állunk szemben. Ma a Be. *helyszíni kihallgatásról* szól, és azt a *kihallgatás egyik fajtájának* tekinti – következésképpen egy olyan bizonyítási eljárás során, ahol létfontosságú a befolyásmentesség „*igazolása*” is, *nem lehet hatósági tanút alkalmazni*.

Ma már a jogokra-kötelességekre való figyelmeztetés/kioktatás helyzete ott tart, hogy nem egyszer a kihallgatási jegyzőkönyv 90 %-át ennek dokumentálása teszi ki – miközben szó sincs az *aktualitásról*, úm. mindenkit arra kell figyelmeztetni/kioktatni, ami rá vonatkozik, és minden esetben (tehát nem csak az eljárási cselekmény megkezdése előtt), amikor a probléma felmerül. Kissé nevetséges az is, hogy az érintettnek *kézzel oda kell írnia, hogy azt megértette*, mintha ez valójában bármit is igazolna.

Nehéz helyzetbe hozták a jogalkalmazókat a Be. és a körözési törvény ellentmondásai (pl. a határozatok meghozatala, kihirdetése), a körözési törvény indokolatlan rendelkezései (pl. a járványügyi hatóság jogköre), illetőleg a végrehajthatatlan mozzanatok (pl. az elfogatóparancs kiadásakor a bíró készítsen személyleírást) – és így tovább.

Nehéz helyzetbe hozták a jogalkalmazókat a Be. és a körözési törvény ellentmondásai, a körözési törvény indokolatlan rendelkezései, illetőleg a végrehajthatatlan mozzanatok. Rögtön az Sztk. tv. életbelépésekor számtalan gondot okozott a határozatok meghozatala, kihirdetése. Az ügyben eljárásra hatáskörrel és illetékességgel

rendelkező hatósághoz kötött határozathozatali jog/kötelesség nem is egyszer lelassította az eljárást, ezért „kiegészítő” rendelkezéseket kellett megalkotni. A határozatok kihirdetése tekintetében ütközik egymással a Be. és az Sztk. tv., így azután *rendeleti úton* módosították a szabályokat – ami aligha alkotmányos, ráadásul nem is kielégítő: az *elfogó szerv* köteles a határozat közlésére, noha az az *elrendelő*, vagy a *körözésirányító* szervnél áll rendelkezésre. *Indokolatlan* pl. a járványügyi hatóság körözési jogköre – a törvény életbe lépése óta *egyetlen* ilyen elrendelés sem történt, ráadásul nincs hozzárendelve az előállítás lehetősége (tehát a rendőr annyit tehet, hogy igazoltatja az illetőt, azután jelentésben leírhatja, hogy abban a pillanatban hol tartózkodott a keresett személy – de orvosi ellátásra már nem állíthatja elő, legfeljebb kitör a járvány). *Végrehajthatatlan* rendelkezés, hogy az elfogatóparancs kiadásakor a *bíró* készítsen személyleírást (ez kötelező kellék); hiszen lehet, hogy sohasem látta – mellesleg a személyleírás elkészítésére nincs is „kiképezve”.

Nos, nyilván nem csak ennyi a problémánk a Be-vel és a körözési törvénnyel, de gondolatébresztőnek talán elegendőek az elmondottak. (És talán nem *rebellis* gondolat, hogy a jelenlegi statisztikai szemlélet hatékonyan szolgálja a bűnüldözés érdekeit.)

A Rendőrség bűnüldöző szerveinek működési területén néhol „rossz irányt vett” a rendkívüli halálesetek feldolgozását érintő szabályozás. A közigazgatási eljárás szabályozása során a jogalkotó (vagy az előkészítő) nem igazán vette figyelembe a sajátosságokat, különösen azt, hogy az ilyen jogesetekben a helyszíni szemlét *muszáj* úgy lefolytatni, hogy egy esetleges, későbbi büntetőeljárásban is *teljes mértékben* felhasználható legyen. Szóval: fényképezünk, vagy hatósági tanút alkalmazunk? Vagy mégis csak más egy építésügyi helyszíni szemle, mint a rendkívüli haláleset?

Talán az is megfontolandó, hogy (bármely eljárásban) egyáltalán van-e szükség hatósági tanúkra, hiszen ez a jogintézmény azért nem általánosan elfogadott a világon.

Eredetileg a felelősségrevonás elsikkadása miatt kívántunk foglalkozni a tulajdon elleni szabálysértések helyzetével; mára azonban rendeződni látszik a helyzet. Viszont újabb gondok merültek fel a szemlével és a kutatással kapcsolatban. Reményeink szerint érdekes tanulmányt olvashatunk majd erről a következő számunkban azon tagtársunk tollából, aki éppen a napokban járja más oktató kollégákkal együtt az országot, és vesz részt az érintett állomány felkészítésében.

A közlekedési szakterületen az objektív felelősség elvének, illetőleg a közigazgatási és a szabálysértési eljárás határainak erőltetett megváltoztatása is számtalan kérdést vet fel.

Néhány az objektív felelősség elvének (alkalmazási) anomáliái közül:

- *a jelenlegi rendszerben lényegében (valójában) csak a magyar rendszámú gépjárművek esetében, a Magyarországon lakással/telephellyel rendelkezőkkel szemben alkalmazható;*
- *a közlekedés biztonságára ténylegesen veszélyt jelentő, a szabályokat rendszeresen megszegőkkel szemben nincs visszatartó ereje – tessék utána nézni a híradásokban: akinek van pénze, az fizet(?), és másnap újra többszörösen túllépi a megengedett sebességet;*
- *a bírság kifizetése „mentesít” a büntetőpontok alól;*
- *egyáltalán nem elhanyagolható módon nincs differenciálás sem, ami pedig nem csak az esetek eltérő körülményei, hanem esetenként az elkövető életviszonyai miatt mégiscsak indokolt lenne;*
- *fennáll a többszörös büntetés lehetősége, hiszen egymástól független hatóságok (is) eljárhatnak, pl. a parkolási ügyek stb.;*
- *aggályos, hogy a bírságból jut „kötelezően előírt jövedelemhez” a Rendőrség, stb.*

Látszatra nem bűnügyi problémáról van szó, gyakorlatilag viszont egyes közlekedési bűncselekmények megelőzése mégis csak ide vágó kérdés.

A legfrissebb hír ez ügyben, hogy – legalább is a külföldiek bírságolását érintően – önálló országgyűlési képviselői javaslat benyújtása készül.

A rendőrség állományának oktatása, kiképzése területén esetenként tarthatatlan helyzetről, érthetetlen álláspontokról, irányzatokról beszélhetünk. Kétségtelen, hogy az oktatás helyzete elkerülhetetlenül összefügg az állományra vonatkozó mindenféle szabályozással (szolgálati törvény, stb.) de utóbbiakra most nem kívánunk kitérni.

Egyeseknek már régmúlt, néhányan még emlékeznek rá: a megfelelő előkészítés után felvettek valaki rendőrnek, elvégeztettek vele egy 4 (később már több) hetes alaptanfolyamot, és próbaidősként, mentorral szolgálatba állították. Ha bevált maradt, ha nem, akkor leszerelt. Aki maradt, a próbaidő leteltével mehetett „iskolába” – ami így, valljuk be, a mai viszonyokhoz képest jelentős anyagi megtakarítást is jelentett.

A tiszthelyettes (később zászlós) képzés a második lépcső volt, a harmadik pedig az Akadémia, 1971-től a Rendőrtiszti Főiskola (noha nem kellett mindenkinek mindhárom lépcsőfokot végigjárnia).

Adott volt tehát az alapképzés, az ún. középfokú képzés keretében mód volt a közrendvédelmi, közlekedési, és bűnügyi elsődleges, a feladat ellátására felkészítő „szakképzésre”, és természetesen a tiszti, a majdani vezetői állomány már főiskolai szintű felkészítésére. Ami akkor is hiányzott: a valódi szakirányú képzés; hiszen aki bűnügyi szakon végzett, nem biztos, hogy kiképezték *vizsgálónak* (stb.) – ugyanakkor a zászlósképző iskola *balesethelyszínelő-vizsgáló* szakon ténylegesen szakirányú felkészítést folytatott.

Ma eredendően „civiliek” képzése folyik, akik még nem tudnak szakmai ismeretekre támaszkodni, ami oktatónak, hallgatónak egyaránt nehézségeket okoz, és bizony nyoma sincs a képességek, alkalmasság kihasználásának, sőt, inkább az *átjárhatóság*, netán a *mielőbbi szolgálatba állítás* szorongatja az egész oktatási rendszert. Olyannyira, hogy manapság már egy felsőfokú „szakmunkásvizsga” egyenértékűvé vált a főiskolai diplomával (ugyanakkor az RTF nappali tagozatán végzetek számára nincs „biztos” kimenet). És továbbra is hiányzik a valódi szakképzés: pl. a tudomány

és technika mai állása, folyamatos, néha ugrásszerű fejlődése közepette egy bűnügyi technikus kiképzése csupán tanfolyamszintű, noha inkább a szakértői szintet kellene megközelíteni.

Szakterületünkön a bolognai rendszer bevezetése, a felsőoktatási rendszerbe integrálás (pontosabban a megfelelés normáinak a tananyagszerkezettel összefüggő része) talán többet ártott, mint használt – persze nem az intézményeknek, hanem a **kiképzés** célirányosságának és hatékonyságának. Röviden: az évtizedekkel ezelőtt már bevált formákat/tartalmat talán nem volna szabad úgy kezelni, hogy ami régi, az egyúttal (biztosan) rossz is.

Természetesen e keretek között csupán néhány apró, és nem is biztos, hogy a legfontosabb mozzanatról lehetett szó. De (alighanem) ez a téma is figyelmet érdemel; bárha egyes nyilatkozatok alapján jelen pillanatban úgy tűnhet, hogy nem kell kulcsra-lakatra zárt kapukat döngetnünk.

Nos, ennyit kívántunk jövőendő olvasóink és szerzőink elé tární a céljainkról és a lapunk tartalmával, hangvételével kapcsolatos elképzeléseinkről – bízva abban, hogy megfelelő lesz a fogadtatás. Hogy jó, vagy rossz utat választottunk, e kérdésre remélhetően már a következő számunk is ad értékelhető és hasznosítható választ.

A kezdeten immáron túl vagyunk, a jövő viszont egyáltalán nem csak a szerkesztőbizottságon múlik. Biztatunk hát minden érdeklődőt, hogy ne csak olvasóként, hanem szerzőként is vegyen részt ebben a munkában, hiszen *a szekér csak akkor megy, ha van, aki tolja-húzza.*

Beszámolók, tudósítások, interjúk és vélemények

Hóbor Zsolt⁴

Másfél évtizedes alapítására emlékezett az egyesület az idei Dr. Dobos János-emléknapon

Szinte napra pontosan tizenöt évvel ezelőtt – 2004. december 1-jén – tizenkét elszánt és tervekkel teli bűnügyes a HM Kulturális Központ melletti Erzsébet Királynő étteremben írta alá a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesület első alapszabályát. Mivel az étterem évekkel ezelőtt megszűnt, 2019. november 29-én az egyesület az alig ötven méterre lévő Thököly étteremben tartotta meg jubileumi közgyűlését, egybevonva azt az idei Dr. Dobos János-emléknappal.

Az idei Dobos-nap nem csak az ünnepi külsőségeivel tért el a hagyományoktól, hanem tartalmát tekintve is rendhagyó volt. Az erre való utalás a köszöntőben is elhangzott: elmaradtak a megszokott színvonalas szakmai, tudományos elő-

adások; helyüket az elismerések átadása vette át, amelyből – az évforduló kapcsán – szintén több volt a megszokottnál.

Az egyesület legmagasabb szakmai elismerését, a Dr. Dobos János-díjat a már pár éve bevált gyakorlat szerint ítéltük oda az arra érdemesnek: a felterjesztésre jogosult

⁴ Hóbor Zsolt a Magyar Bűnüldözők Szakmai Egyesülete főtitkára, a *Magyar Bűnüldöző* főszerkesztő-helyettese.

szakmai vezetők javaslatairól a 38 tagú társadalmi kuratórium tagjai szavaztak. Ebben az évben is megnyugtató szavazatkülönbséggel sikerült győztest hirdetni az első kör után.

A társadalmi kuratórium döntése alapján egyesületünk a 2019. évi **Dr. Dobos János-díjat Varga Sándor r. alezredesnek, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztály vezetőjének** adományozta.

Varga Sándor r. alezredes 1984. szeptember 1-jén kezdte hivatásos rendőri szolgálatát a Miskolci Rendőrkapitányság állományában, járőr beosztásban. Szakmai elhivatottságára tekintettel 1986. október 1-jei hatállyal nyomozói beosztásba került, majd 1997. március 1-jétől a megyei rendőr-főkapitányság Szervezett Bűnözés Elleni Osztályára nevezték ki főnyomozónak. A szervezeti átalakulást követően, 1998. december 15-től a Felderítő Osztályon folytatta pályafutását, ahol 2007. július 1-jén megbízott, 2007. október 1-jétől kinevezett osztályvezető-helyettes. A Felderítő Osztály tevékenységét 2009. február 1-jétől megbízott osztályvezetőként, 2010. január 1-jétől kinevezett vezetőként irányítja, 2013. február 1-jétől a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztály vezetője.

A Dobos-díj történetében először fordult elő, hogy egy esztendőben két díj került kiadásra. A díj szabályzata évi egy adományozását teszi lehetővé, de különösen indokolt és egyedi esetben megengedi, hogy az egyesület elnöksége – a társadalmi kuratóriummal egyetértésben – egy második díjat is kiadjon. Első ízben éltünk ezzel a lehetőséggel. Elsősorban egyesületünk alapításának

évfordulója, másrészt az elismerésben részesülő közelgő hetvenedik születésnapja volt az, ami különösen indokolta tette a soron kívüli díj kiadását. Külön öröm volt számunkra, hogy ezzel egyben egyesületünk egyik aktív rendes tagjának kimagasló szakmai életútját ismerhettük el.

A magyar kriminalisztikatörténet egyik legkiemelkedőbb alakjáról elnevezett díjat az egyik legnagyobb mai magyar gyakorló kriminalista vehette át: **dr. Kovács Lajos ny. r. ezredes, c. egyetemi docens, egyesületünk rendes tagja.**

Az életvédelem, az élet elleni bűnügyek doyenje szakmai pályafutását **dr. Petőfi Attila r. vezérőrnagy, rendőrségi főtanácsos, a KR Kiemelt Ügyek Főosztályának vezetője** méltatta. Megemlékezett felszereléséről, végig kísérte pályafutásának főbb állomásait, és hosszasan sorolta azokat az élet elleni ügyeket, melyeket országos, sőt,

nemzetközi érdeklődés mellett vitt sikerre az általa vezetett nyomozás. Vannak persze a mai napig is megoldatlan ügyek, de ezek azok közé tartoznak, amelyek a kriminalisztika ma ismert teljes tárházát kimerítették, eredmény ennek ellenére sem születhetett.

Dr. Kovács Lajos rövid köszönőbeszédében kiemelte: „Ha néha-néha engedek is a sajtó unszolásának, és belemegyek egy interjúba, azt leginkább azért teszem, hogy rávilágítsak a másik oldalra. Arra a másik oldalra, melyet a rendőrség pocskondiázása során nem szoktak figyelembe venni. Pedig csak ezzel együtt lehet teljes képet kapni, ami ekkor sokszor már nem is olyan sötét.”

A Dr. Dobos János-díjakat **Jakab György** az egyesület elnöke, valamint **Bárdy Tibor ny. r. ezredes, c. elnökségi főtanácsos, tiszteletbeli tag, a Dr. Dobos János-díj Társadalmi Kuratórium elnöke** adta át.

A Dobos-díjak átadása után következett a Dr. Dobos János-émlékérmek átadása. Az emlékérmet azzal a céllal alapítottuk, hogy el tudjuk ismerni azokat, akik még nem

tudhatnak maguk mögött egy teljes életpályát (ez leginkább aktív években mérhető), de máris maradandó nyomot hagytak kimagasló munkájukkal.

Voltak, akik azt gondolták, hogy az Emlékérem a Dobos-díj „kisöccse”, annak alsóbb fokozata, amit szinte bárki megkaphat – de ez koránt sincs így. A díj és az emlékérem csupán a névadó személyében, és persze a szakmai specifikumában kötődik össze. De mások a kritériumok, más a jelölés folyamata, és az adományozás rendje. A Dr. Dobos János-emlékérem odaítélésének igen

szigorú feltételei, és magas követelményei vannak. Az Emlékérem egymástól elkülönülő három fokozata lehetőséget biztosít arra, hogy megkülönböztessük például a magas szintű tudományos-szakmai munkásságot attól, hogy valaki hosszú időn át kiemelkedően munkálkodott az egyesület céljainak eléréséért; vagy elért éppen egy kimagasló szakmai sikert, esetleg hosszú évek alatt tett tanúbizonyságot szakmai kvalitásáról.

Az ünnepségen **Dr. Dobos János Arany Emlékérmet** vehetett át **dr. Bánhalmi Zsolt ny. r. ezredes, rendőrségi főtanácsos, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara „Pro Facultate”-díjas vendégoktatója, a Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság egykori bűnügyi rendőrfőkapitány-helyettese.**

Dr. Bánhalmi Zsolt 1981. augusztus 1-jén r. alhadnagyként kezdte rendőri pályafutását a Győri Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály Bűnüldözési Alosztályán, nyomozóként. 1983-1986 között a Rendőrtiszti Főiskola bűnügyi szakjára járt, melyet kiváló eredménnyel végzett el, r. főhadnagyként. 1986 júliusa és 1989 áprilisa között a Győri

Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztályán nyomozóként, majd főnyomozóként különböző szakterületeken dolgozott.

Első vezetői megbízatását 1989. április 1-jén kapta, amikor a Győri Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály Bűnüldözési Alosztálya csoportvezetője lett.

1990. június 1-jén a Győri Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály Operatív Alosztálya vezetőjének nevezték ki.

Szakmai munkáját, és tehetséges vezetői képességeit elismerve 1991. augusztus 1-jén áthelyezték a Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság állományába, és kinevezték a megyei Bűnügyi Osztály vezetőjének. E beosztását – az időközben végrehajtott átszervezések miatt különböző elnevezésekkel – 2007-ig töltötte be. Vezetése alatt a Bűnügyi Osztály több, országos közérdeklődésre is számot tartó kiemelt ügyet oldott meg sikerrel. Ilyen volt a Bene-Donászi páros elszámoltatása, az általuk elkövetett emberölések és rablások vádképes bizonyítása. Donászi Aladár személyesen Bánhalmi Zsoltnak tett beismerő vallomást – egyebek mellett – a győri rendőrgyilkosság elkövetéséről.

Időközben 1999-ben jogi végzettséget szerzett a Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, valamint 2003-ban a rendészeti mesterveetői vizsgát is eredményesen abszolválta.

Dr. Bánhalmi Zsoltot 2007. április 1-jén megbízták, majd december 1-jén kinevezték a Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság bűnügyi igazgatójának, rendőrfőkapitány-helyettesnek. 2008. március 1-jén r. ezredessé nevezték ki.

Bűnügyi rendőrfőkapitány-helyettesként két ízben megbízott rendőrfőkapitányként a megye első számú rendőri vezetője volt: 2008. március 17-e és 2000. augusztus 8-a. valamint 2012. szeptember 1-je és 2013. március 31-e között.

A Széchenyi István Egyetem akkori Büntető Eljárás-jogi és Kriminálisztikai Tanszéke felkérésére 2000-től rendszeresen tartott kriminálisztikai és büntetőeljárásjogi előadásokat. Megyei bűnügyi igazgatói kinevezése után hivatali leterheltsége miatt egyre kevesebb időt tudott szentelni tudása átadásának, melyet mindig nagy odaadással, és precíz, pontos felkészüléssel végzett.

Már bűnügyi rendőrfőkapitány-helyettesként kérte fel a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar vezetése az egyetemi záróvizsga-bizottság elnöki teendőinek ellátására, melynek évről-évre nagy örömmel tett eleget.

Dr. Bánhalmi Zsolt r. ezredes bűnügyi rendőrfőkapitány-helyettesként 2019. július 31-én vonult vissza nyugállomány előtti rendelkezési állományba.

Dr. Dobos János Ezüst Emlékérmét kapott:

Dr. Beke Ágnes Zsuzsanna elnökségi főtanácsos, a Magyar Bűnöldözők Szakmai Egyesülete alapító-örökös tagja az egyesület alapítása óta kifejtett önzetlen közösségi munkája, a másfél évtizeden keresztül végzett precíz és pontos gazdasági tevékenysége, valamint az egyesület könyvvezetésének elismeréseként;

Dr. Misi Mária legfőbb ügyészségi ügyész, az Ügyészek Országos Egyesülete ügyvezető alelnöke a szervezeteink közötti másfél évtizedes együttműködés támogatásáért, a kriminalisztikát oly sokoldalúan bemutató „Kriminálexpo” rendezvény-sorozat szervezése és megvalósítása terén mutatott évtizedes példaértékű, és magas színvonalú szakmai munkája elismeréseként.

A szakmai vezetője, előljáró parancsnoka javaslatára az egyesületünk **Dr. Dobos János Bronz Emlékérmét** adományozott:

Bihariné Székely Andrea pü. őrnagy, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Közép-magyarországi Bűnügyi Igazgatóság Kiemelt Ügyek Osztálya II. osztályvezetője;

Böölöny Csaba r. alezredes, a Tolna Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Igazgatóság Bűnügyi Osztály alosztályvezetője;

Hollósi Gábor r. ezredes, rendőrségi főtanácsos, a Körmenti Rendészeti Szakgimnázium igazgatója;

Jeney Áron r. alezredes, a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Nyomozó Főosztály kiemelt főnyomozója

Szép Lajos ny. r. főtörzszászlós, a Körmenti Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály egykori nyomozója;

Vidra Imre ny. r. alezredes, az ORFK Bűnügyi Főigazgatóság egykori főosztályvezetője részére.

A jubileumi közgyűlés részeként egyesületi elismerések átadására került sor.

Dr. Dobos János bronz emlékérmét kapott **Kövecses Gábor**, elnökségi tanácsos, az egyesület rendes tagja az egyesület eredményes működéséért huzamos időn át végzett kimagasló tevékenysége elismeréseként.

Elismerő oklevelet, és herendi emléktárgyat vehetett át **Kiss Erika** elnökségi főtanácsos, alapító-örökös tag, az egyesület titkára az egyesületünkben végzett másfél évtizedes kiemelkedő, példamutató és önzetlen közösségi munkájáért.

Az elnökség **elismerő oklevelet, és festmény emléktárgyat** adományozott:

Dr. Lakatos János ny. r. ezredes, főtanácsosnak, elnökségi főtanácsosnak, ren-

des tagnak, az elnökség tagjának az Egyesületünk Elnökségében több cikluson át végzett példamutató vezetői tevékenysége elismeréseként;

Seifert Ibolyának, az Interpress Kiállítások Kft. ügyvezető igazgatójának az egyesületünk nemzetiközi kapcsolatainak kiépítéséhez nyújtott hatékony és magas színvonalú támogatása elismeréseként;

Tölgyesi-Csorba Diána rendes tagnak, az elnökség tagjának az egyesületünk elnökségében végzett vezetői tevékenysége elismeréseként;

Elismerő oklevelet kapott és jutalomban részesítette Farkas Ferenc Herman Lipót- és Vajda Lajos-díjas szobrászművészt, a Dr. Dobos János-díj plakettjének tervezéséért és kivitelezéséért.

Elnökségi főtanácsosi címet és festmény tárgyjutalmat kapott Pető Rózsa rendes tag, a Közgyűlés Általános és Ügyrendi Bizottsága tagja önzetlen közösségi tevékenységéért és magas színvonalú szakmai munkájáért.

Elismerő oklevelet és elnökségi tanácsosi címet vehetett át a Dr. Dobos János-díj Társadalmi Kuratórium megalakulása óta végzett pontos és precíz titkári tevékenysége elismeréseként Jandó Lilla rendes tag, a Dr. Dobos János-díj Társadalmi Kuratórium titkára.

A Dr. Dobos János Emlékérmeket és az egyesületi elismeréseket Jakab György elnök és Hóbor Zsolt főtitkár adta át.

Az elismerések átadása után szót kért **dr. Verhóczki János r. ezredes, a Magyar Rendészettudományi Társaság (MRTT) titkára.** Rövid beszédében méltatta – az ugyancsak 15 éves MRTT – a tudományos társaság és az egyesület eredményes együttműködését, majd átadta a **Magyar Rendészettudományi Társaság által adományozott Szent György-plakettet** a Magyar

Bűnüldözők Szakmai Egyesületének. Az elismerést az egyesület elnöke és főtitkára vette át.

Az ünnepi közgyűlés és a rendhagyó Dobos-nap ünnepi bankettel zárult, melyet kötetlenül, jó hangulatban töltöttek el a meghívott vendégek.

Szakmai tudományos közlemények – dolgozatok, szakcikkék és tanulmányok

Dr. Hautzinger Zoltán⁵

A kriminalisztikai mesterképzés jelene

1. BEVEZETÉS

A tudomány művelésének egyik legfontosabb tényezője, hogy az annak művelése során keletkezett ismeretek milyen módon és milyen képzés keretében adhatók tovább. Sajátos módon a – létjogosultságát illetően alkalmanként még mindig tudományos vita keresztüzébe sodródó – rendészettudomány egyetemi kimenetű oktatása már abban az időben megkezdődött, amikor még a rendészeti felsőoktatás nem egyetemi karon valósult meg.⁶ Ehhez képest, időben majd egy évtizeddel később indult el viszont a kriminalisztikai egyetemi kimenetű oktatása, amely egyszersmind a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Karának mesterképzési kínálatának minőségi megújítását is jelentette. A 2017. szeptember 1-jétől működő mesterszak megtervezése és elindítása hosszú időre visszatekintő képzési igény kielégítését jelentette. A négy félévre kialakított okleveles „kriminalista rendészeti szakirányon”, illetve „okleveles kriminalista polgári szakirányon” végzettségeket adó mesterképzés célját olyan szakemberek képzésében jelölték meg, akik tanulmányaik során elsajátított szakmai ismereteik birtokában magas szinten képesek közreműködni a bűnügyi felderítő és nyomozati munkában, alkalmazva a legkorszerűbb vizsgálati módszereket és taktikai ajánlásokat, elő tudják segíteni, illetve közre tudnak működni a hatékony, megalapozott, tudományos és törvényes bizonyítás lefolytatásában. A kriminalisztika

⁵ A Szerző r. ezredes, egyetemi docens, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar oktatási dékánhelyettese.

⁶ A rendészeti vezető mesterképzési szakot 2008-ban hirdették meg először a Rendőrtiszti Főiskolán, míg a Rendészettudományi Kar a Nemzeti Közszerológati Egyetemen 2012-ben kezdte meg működését.

oktatása során tehát jelen esetben különösen fontos szempont, hogy olyan alapkompétencia készlettel rendelkező hallgatók képzéséről legyen szó, akik a szakmai kompetenciák bővítése és mélyítése révén sikeres nyomozók vagy jogalkalmazók lehetnek.⁷

A kriminalisztikai mesterképzési szak a fentiek értelmében tehát – figyelemmel a bűnügyi nyomozás terén is tapasztalható legfőbb szerepekre, így a bűnüldözés és a védelem elkülönülésére – rendészeti és civil szakirányon is egyaránt nyújt oktatást. A rendészeti szakirányon folyó képzés célja olyan okleveles kriminalisták kibocsátása, akik komplex módon alkalmazzák a speciálisan a rendészeti szervek tevékenységi körébe tartozó leplezett eszközöket, valamint a bűnügyi felderítő és nyomozati munkában célirányosan alkalmazható kriminalisztikai eszközöket és módszereket. A polgári szakirányon végzett kriminalisztikai szakemberek az általános rendészeti szervek speciális nyomozati tevékenységéhez nem kötött tudnivalók keretein túl a mélyebb büntető-eljárásjogi és büntető anyagi jogi ismeretek átadása révén olyan szakmai szintetizáló képességgel, bizonyításelméleti tudással rendelkeznek, amelyek lehetővé teszik a jövő bűnügyi tendenciáinak felismerését és operatív stratégiák kidolgozását.

2. A KRIMINALISZTIKAI MESTERSZAK KÉPZÉSI ÉS KIMENETI KÖVETELMÉNYEI

A mesterszakkal összefüggő alapvető információk jogszabályban megjelölt képzési és kimeneti követelmények útján ismerhetők meg.⁸

2.1. Az okleveles kriminalista kompetenciái

Az okleveles kriminalista esetében generálisan elsajátítandó szakmai kompetenciák:

a) Tudása

- Részletekbe menően ismeri és érti a kriminalisztikai elméleteket és az ezeket felépítő szakmai terminológiát.

⁷ V. ö. Angyal Miklós: *A kriminalisztika mint tantárgy: a probléma-, felfedezés- és projektalapú tanulás kívánalma*. In *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXI.* Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs, 2019. 149. o.

⁸ V. ö. az államtudományi képzési területen szerezhető képesítések jegyzékéről és a képzések képzési és kimeneti követelményeiről szóló 222/2019. (IX. 25.) Korm. rendelet 3. sz. melléklet 9. pont

- Ismeri a bűnüldözés területén alkalmazott legkorszerűbb technikai eszközöket és alkalmazásuk lehetőségeit.
- Ismeri a legkorszerűbb bűnüldözési célú profilalkotási módszereket és azok kriminálpszichológiai aspektusait, a hazugságvizsgálati módszereket.
- Magabiztosan ismeri a rendészeti szervek működésének általános és specifikus szabályait.
- Kiemelt szinten ismeri a számítástechnika bűnüldözésben betöltött szerepét, felhasználási lehetőségeit és az információbiztonság kérdésköreit.
- Részletesen ismeri a rendészeti terület ismeretszerzési és probléma-megoldási módszereit, a kutatási lehetőségeket.
- Rendelkezik a bűnüldözői tevékenység önálló végzéséhez szükséges ismeretekkel, egyben átlátja az együttműködés és a csoportmunka előnyeit.

b) Képessége

- Képes a bűnüldözés ismeretrendszerének komplex módon történő áttekintésére, a részterületek közötti összefüggések feltárására és azok összegző módú elemzésére.
- Magas szinten képes közreműködni a bűnügyi felderítő és a nyomozati munkában, képes alkalmazni a legkorszerűbb vizsgálati módszereket és taktikai ajánlásokat.
- Képes nagyobb és szerteágazó munkafolyamatok megszervezésére és összehangolására, magas szintű bűnügyi feladatok ellátására és az elméleti ismereteknek, a módszereknek és technikáknak magas fokon történő gyakorlati alkalmazására.
- Képes a speciális rendészeti szakmai problémák felismerésére és interdiszciplináris módon történő elemzésére, a megoldásához szükséges részletes elvi, gyakorlati háttér feltárására és javaslatok megtételére.
- Szakmai szintetizáló tevékenysége kapcsán képes átlátni, miként lehet a mindennapi rendőri munka során rendszer szinten is hasznosítani a tudományos eredményeket, információkat.
- Magas szinten képes a szaknyelv, a szakkifejezések helyes használatára.
- Bűnüldözői tevékenysége során képes a többirányú információk alapján döntéshozatalra és a felsőbb szintű vezetés számára döntési javaslatok kidolgozására.

- Beosztásából adódóan képes a végrehajtandó munkafolyamatok irányítói és ellenőrzési feladatainak ellátására, kockázatelemzésre.
- Képes értelmezni a különféle területeken készült igazságügyi szakértői véleményeket, és lépést tart a bűnüldözés területén alkalmazott legmodernebb tudományos-technikai módszerekkel.
- Képes a bűnügyi nyilvántartások és egyéb adatbázisok, valamint a rendelkezésre álló társadalmi tudáskomplexum információinak értelmezésére, összekapcsolására, tendenciák feltárására;
- Képes a társszervek közötti, illetve a nemzetközi együttműködés keretei között működő bűnüldöző tevékenységre.
- Szakterületéhez, annak részterületeihez köthetően képes magas színvonalú elemző munkára, szaktudományos formájú összefoglalók, elemzések készítésére.
- Képes aktívan és magas színvonalon közvetíteni szakterületének ismereteit, bekapcsolódni kutatási, fejlesztési projektekbe, a vonatkozó publikációs forrásokat használni.
- Képes a konfliktushelyzetek kezelésére.

c) Attitűdje

- Munkavégzése kapcsán tisztában van a bűnüldözői tevékenység sajátosságából adódó többletterhekkel, többletfeladatokkal.
- Ismeri és vállalja azt a szakmai identitást, amelyek a rendészeti szakterület sajátos karakterét, személyes és közösségi szerepét alkotják.
- Motivált az eredményességre.
- Szakmai érdeklődése folyamatos, szemléletmódja révén nyitott az újdonságokra és azok elemző módon történő befogadására.
- Önképzése folyamatos, naprakészen követi és munkája során alkalmazza a jogszabályi változásokat.
- Munkáját a kreativitás, a rugalmasság és az interdiszciplináris látásmód jellemzi.
- Munkatársaival szemben jellemzi a jó kommunikáció és az együttműködési készség, környezetével szemben elfogadó.

d) Autonómiája és felelőssége

- Bekapcsolódik a rendészeti témájú kutatási és fejlesztési projektekbe és ott következetesen képviseli szakmai nézeteit.
- A terület tudományos irányú fejlődési céljainak elérése érdekében részben önállóan, részben csoport tagjaként hasznosítani tudja elméleti és gyakorlati tudását, képességeit.
- A bűnüldözés területén szerzett gyakorlati és elméleti ismeretei alapján jelentős mértékű önállósággal rendelkezik a problémafelvetésben és a speciális szakmai kérdések kidolgozásában.
- Megkeresi és alkalmazza azokat a módszereket, melyek segítségével sikeresen megoldhatók a felmerült problémák, megválaszolhatók a kérdések.
- Szakmai felelősséggel fordul a következő nemzedék felé, a rendészet területén megszerzett ismereteinek átadásával és személyes példamutatással segíti őket szakmai fejlődésükben, hivatástudatuk elmélyítésében.
- Felelősséggel kezdeményezi a hazai és nemzetközi bűnüldözői társszervekkel az együttműködés kialakítását, egyenrangú partnerként vesz részt a velük való közös munkafolyamatokban.

2.2. Okleveles kriminalista rendészeti szakirányon

Fentiekén kívül sajátos kompetenciák állapíthatók meg a rendészeti, illetve a polgári szakirányokra vonatkozóan is. Rendészeti szakirányon az okleveles kriminalista

a) Tudása

- Összefüggéseiben ismeri a bűncselekmények nyomozására vonatkozó legújabb ismereteket és a bizonyításelméleti alaptéziseket.
- Magas fokon ismeri a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés módszertanát és eszközrendszerét, a leplezett eszközök alkalmazásához köthető jogi és szakmai követelményeket.
- Részletekbe menően ismeri a hazugságvizsgálati módszereket és azok alkalmazhatóságát a felderítés és a bizonyítás során.
- Mélységeiben ismeri a szervezett bűnözéssel szembeni fellépés kriminalisztikai sajátosságait.

- Kiemelt szinten ismeri a vagyon-visszaszerzés és kármegtérülés kriminalisztikai kérdéseit.

b) Képessége

- Rutinszerűen és készség szinten alkalmazza a bűnügyi hírszerzés eszközeit.
- Képes a személyi és tárgyi bizonyítékok magas szintű elemző értékelésére.
- Komplex módon képes a prediktív rendészeti ismeretek alkalmazására.
- Összegző módon képes a szervezett bűnözés elleni eszközök és módszerek hatékony felhasználására.

c) Attitűdje

- Büszke hivatására.
- Folyamatosan képezi önmagát, érdeklődik a legújabb, a rendészeti területeken alkalmazható tudományos eredmények iránt.
- Szakmai hivatástudatából adódóan elkötelezett a minőségi munkavégzés iránt.
- Részleteiben, egyben komplexitásában átlátja a bűnüldözéshez kötődő összetettebb ismereteket és hitelesen közvetíti azokat más társszervek felé.

d) Autonómiája és felelőssége

- A rendészeti szakmai értékek közvetítésében kiemelkedő tevékenységet végez.
- Ismeri a határon átnyúló bűnözés kriminalisztikai jellemzőit és aktívan részt vesz a nemzetközi bűnüldözési feladatokban.
- A nemzetközi összefogást igénylő bűnügyi tevékenységben magas színvonalon képviseli hazánkat.

2.3. Okleveles kriminalista polgári szakirányon

A polgári szakirányon az okleveles kriminalista

a) Tudása

- Mélyrehatóan ismeri a rendészeti tevékenységhez köthető bűnügyi tudományok és az azok részeit képező jogágak szabályait és jogelméleti hátterét.
- Az általános ismereteken túlnyúló kriminalisztikai ismeretekkel rendelkezik.
- Kimerítően ismeri mind a krimináltechnikai eszközök alkalmazásának, mind a krimináltaktikai fogásoknak a módszertanát.
- Összegző módon ismeri a bűncselekmények felderítésének és bizonyításának elméleti alapvetéseit, a bizonyítékoknak az eljárásban betöltött szerepét.

b) Képessége

- Képes a folyamatosan változó jogszabályi környezethez alkalmazkodva önállóan végezni munkáját.
- Szakmai szintetizáló képessége alapján felismeri a jövő bűnügyi tendenciáit, amik alapján képes operatív stratégiák kidolgozására.
- Széleskörű jogi ismeretei alapján komplex módon képes a jogszabályi problémák feloldására és a vonatkozó jogi előírások alkalmazására.

c) Attitűdje

- Nyitott az új feladatokra.
- Munkáját a megbízhatóság és az eredményesség jellemzi.
- Magas szinten együttműködik a bűnüldözéshez köthető egyéb rendészeti, közigazgatási tevékenységet végző társszervekkel.
- Hatékonyan és megalapozottan működik közre a tudományos és törvényes bizonyítás lefolytatásában.
- Egyéni szakmai fejlődésének érdekében törekszik bekapcsolódni a kriminalisztikához köthető tematikájú doktori képzésbe.

d) Autonómiája és felelőssége

- A vonatkozó jogi kereteken belül folyamatosan kutatja és helyesen alkalmazza azokat a változó szabályokat, amelyek segítségével hitelesen folytatható a rendészeti tevékenység.

- A képzés során elsajátított rendészeti ismeretei alapján rendelkezik az adott területen folyó kutatásokhoz szükséges ismeretekkel és aktívan részt vesz azokban.
- Nemzetközi szintű bűnüldözői tevékenység tagjaként következetesen képviseli a hazai szakmai érdekeket.

3. A KRIMINALISZTIKAI MESTERKÉPZÉSI SZAK TANTÁRGYI ÖSSZETÉTELE

3.1. A kriminalisztikai mesterképzési szak többletismereti jelentősége

A kriminalisztikai mesterszak létjogosultsága és jelentősége a képzés céljának meghatározása mellett abban is megmutatkozik, hogy az milyen többletismeretet adhat az alacsonyabb szintű képzéshez képest. A rendészettudományi alapképzési szakokon például csak mérsékelt óraszámban van lehetőség a nyomozások nemzetközi gyakorlatának bemutatására. Ezt kiegészítendő a mesterszak néhány kiemelt bűncselekménycsoportot illetően be kívánja mutatni a környező országok és az Európai Unió néhány egyéb tagjának vonatkozó gyakorlatát. Ezen túlmenően részletesen lehet elemezni a kriminalisztika adott országban elfoglalt helyét, struktúráját, alkotóelemeit és kapcsolódásait az egyéb tudományterületekhez.

A másik kiemelt terület a forenzikus tudományok hangsúlyosabb tárgyalása. Az alapképzések során a hallgatók szinte alig találkoznak e tudományok eredményeivel, a gyakorlati foglalkozások is döntően a klasszikus módszertanra támaszkodnak. A mesterszak tantárgyi tematikája számos olyan elemet tartalmaz, amelyek során már a legmodernebb technikai, technológiai lehetőségekkel és irányokkal is megismerkedhetnek a hallgatók. Megkülönböztetett szerepet játszik a forenzikus területeken elengedhetetlen minőségbiztosítás, standardizáció és validáció folyamatának, az igazságszolgáltatásban betöltött szerepének bemutatása. Ezek megvalósítási törekvését támogatja a Rendészettudományi Kar – Ludovika Projektnek köszönhetően – 2017 őszétől rendelkezésre álló infrastrukturális fejlesztései, amelynek keretében olyan taktikai objektumokban és bemutató laboratóriumokban folyhat az oktatás, ahol a hallgatók az egyes taktikai módszereket szolgálati helyzetekben is ki tudják próbálni, valamint a technikai módszereket folyamatában lehet számukra bemutatni.

A 21. századi bűnözési trendnek megfelelően a mesterképzésben szerepet kap a kiberbűnözés mibenlétének elemzése és az arra adható válaszok ismertetése, nem utolsósorban a szakon végzettek az elsajátított magas szintű és széles spektrumú ismeretek birtokában alkalmassá válnak bűnügyi vezetői feladatok hatékony megoldására. Egyes tantárgyak kifejezetten a bűnildőzés rendszerszintű megközelítése révén fogják a hallgatók látókörét bővíteni, és felkészíteni őket a stratégiai és logisztikai tervezésre, az adatbázisok használatára, a nyomozások irányítására és vezetésére. A kriminálstratégia megjelenése ezek körében azért is fontos, mert az a bűnözés csökkentését szolgáló valamennyi intézkedés tervezésével és szervezésével foglalkozik.

A mesterképzésben kiemelt többletismereti forrást jelent, hogy az alapképzésben nem oktatott elméleti tantárgyak révén a hallgatók képessé válnak tanulmányaik doktori képzés keretében történő folytatására is. Összegezve a modern kriminalisztikai ismeretek gyakorlatorientált megközelítésével és a technikai lehetőségekkel (taktikai szobák, kihallgató helyiség, számítógépes és kriminalisztikai laborok) megtapasztalhatóvá válnak azok az eseménysorok is, amelyeket eddig csak szakértői véleményekben olvashattak.

3.2. A mesterképzés szak tantárgyi jellemzői

A kriminalisztikai mesterképzési szak fentebb említett többletismereti jellemzői a szakképzettséghez vezető tudományágak kreditmegoszlásában is megmutatkozik. E szerint a szak úgy épül fel, hogy

- a kriminalisztikát 50-56 kredit,
- a büntetőjog-tudományt 5-9 kredit,
- az orvostudományt 4-8 kredit,
- a pszichológiát 4-8 kredit jellemzi.

A szakirányok tudományágai, szakterületei és azok kreditaránya rendészeti szakirányon kriminalisztika 10-15 kredit, büntetőjog-tudomány 4-8 kredit, pszichológia 4-8 kredit. Polgári szakirányon: kriminalisztika 10-15 kredit, büntetőjog-tudomány 10-14 kredit, közigazgatásjog-tudomány 3-7 kredit.

A polgári szakirány esetében fontos megjegyezni, hogy az esetlegesen hiányzó rendőri szakmai gyakorlat, valamint a kriminalisztikához kapcsolódó fontosabb büntetőjogi és közigazgatási jogi ismeretek tételes feldolgozása követeli meg, hogy a rendészettudományhoz és a kriminalisztikához kapcsolódó ismeretkörök mellett teret nyerjenek e jogi tantárgyak körébe sorolható ismeretek is. Szintén a rendészeti előképzettség hiátusából eredően e szakirányon gondot kell fordítani az általános kriminalisztikai tárgykörökre, különösen a krimináltechnikára és a krimináltaktikára.

3.3. A kriminalisztikai mesterképzési szak kötelező rendészeti és kriminalisztikai szakmai többletismeretet adó kurzusai

A tantárgyi jellemzők kibontása az egyes tantárgyakban lehetséges. A kriminalisztikai mesterszak esetében is vannak kötelező és szabadon választható tantárgyak. Ezek közül az alábbiakban azok a kötelező tárgyak vonatkozásában megfogalmazott célkitűzések lehetnek érdekesek, amelyek rendészettudományi és/vagy kriminalisztikai szakmai többlettartalmat hordozhatnak magukban.

1) *A bűnmegelőzés elmélete*⁹ tantárgy célja, hogy a hallgatók készség szinten sajátítsák el az önkormányzatokkal és a civil szférával kooperációban megvalósuló rendőrkapitánysági szintű bűnmegelőzés elméleti alapjait, és képesek legyenek ismereteiket a gyakorlatban hasznosítani. A lokális prevenció praxisának begyakorlása során különös hangsúlyt kapnak az együttműködés kérdései, a helyi szintű kommunikáció kiépítésének lehetőségei.

2) *Tudományos kutatómódszertan*¹⁰ (A rendészettudomány kutatómódszertana) jelentősége, hogy a rendészeti terület minden egyes szereplőjének tisztában kell lennie egész pályája során a tudományos eredmények felhasználásának és a megfelelő módszerek probléma megoldó eszközként történő használatának fontosságával. A tudományos kutatásban részvétel a valóság egy új dimenziójának megismerése, el-

⁹ Katona Géza: *Gondolatok a bűnmegelőzés néhány elméleti kérdéséről*. In *Rendészeti Szemle* 2004/10. szám, 15-30. o.

¹⁰ Bodonyi Ilona: *A rendészettudomány kutatás-módszertana*. Rendőrtiszt Főiskola, Budapest, 2008; Sallai János: *A magyar rendészettudomány története*. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2015

mélyít és továbbfejleszt bizonyos, a szakképzettség gyakorlásához szükséges kompetenciákat: kreativitás, problémafelismerés és -megoldás képessége, intuíció, folyamatok átlátása, szisztematizálás képessége, együttműködés, csoportmunka, önálló döntési képesség, minőségi munka iránti elkötelezettség stb.

3) *Informatikai biztonság*¹¹ küldetése, hogy a hallgatók ismerjék meg az elektronikus információs rendszerek biztonságának alapfogalmait, célját, veszélyforrásait. Ismeretük továbbá terjedjen ki az Európai Unió információbiztonsági alapelveire, a külföldi és hazai informatikai biztonsági szabványokra, ajánlásokra, az informatikai biztonsággal kapcsolatos hazai jogszabályokra, valamint az informatikai biztonság megvalósításának módjaira.

4) *Kriminálisztikai elmélet*¹² keretében lehetőség nyílik megismerni a kriminálisztika legfontosabb elméleti összefüggéseit, rendszerét és téziseit, valamint nemzetközi és hazai tendenciáit, szakirodalmát. Cél, hogy a kurzust teljesítő hallgató legyen birtokában a bűnügyi munka időszerű kérdéseire kapcsolódó főbb elméleti ismereteknek, valamint szerezzon jártasságot az egyes nyílt és operatív eszközökkel megszerezhető büntetőjogilag releváns információk elemzésében és felhasználásában. A tananyag elsajátítása elemi jártasságot biztosít az egyes kriminálisztikai módszerek felhasználásában, tudatosítja a praxis elméleti megalapozásának jelentőségét a hatékonyság növelése és a törvényesség érdekében.

5) *Bűnügyi statisztika*¹³ elsajátítása során a hallgatók átfogó képet kapnak a magyar igazságügyi statisztika rendszeréről, a rendőrségi statisztika egyes elemeiről. A képzés során megismerik a statisztikai adatgyűjtés és -kezelés jogszabályi hátterét, az adatgyűjtési és feldolgozási módszereket. Képet kapnak az SPSS program/ill. az Excel adatkezelő működéséről. A hallgatók megismerik a statisztikai munka lényegét, és megismerkednek a kriminál-statisztikában leggyakrabban alkalmazott mutatók tartalmával, továbbá betekintést nyernek a rendőrségi elemző-értékelő munkába is.

¹¹ Muha Lajos – Krasznay Csaba: *Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2014.

¹² Fenyvesi Csaba: *A kriminálisztika tendenciái*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2014; Angyal Miklós (szerk.): *Kognitív kriminálisztika*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest, 2019.

¹³ Déry Pál: *A bűnözési statisztika és a valóság*. BM Kiadó. Budapest, 2000

6) *Kriminálpszichológia*¹⁴ útján a hallgató elsajátítja azokat a stressz-életteni, pszichiátriai, pszichológiai, és szociálpszichológiai ismereteket, amelyek a kriminalisztikai tevékenység során hasznosíthatók. Az átadott ismeretek lefedik a bűnözői, valamint az intézkedői viselkedés egyéni és szociálpszichológiai aspektusait, és érintik a kriminológiai pszichiátria alapfogalmait.

7) *Speciális bűnügyi helyzetek kezelése*¹⁵ tantárgy célja olyan ismeretek közvetítése, amelyek a nyomozati munka különleges eseteiben, így tömegszerencsétlenségek esetén, szervezett bűnözés elleni eljárásokban, terrorizmussal összefüggő bűncselekmények során, vagy külföldi alannal összefüggő nyomozásokban lehet szükség. Ennek megfelelően részletesen ismertetésre kerülnek az egyes szervezett bűnözői csoportok működésének sajátosságai, az ember-, fegyver- és kábítószer kereskedelem nemzetközi tendenciái, ezek útvonalai és felderítésük lehetőségei.

8) *Bűnelemzés*¹⁶ több tudományterület (büntető anyagi és eljárásjog, kriminalisztika, kriminológia, statisztika, informatika, kartográfia, bűnözésföldrajz) elemeit a bűnmegelőzés és bűnildözés céljai érdekében ötvözö módszertan. A mesterképzésben résztvevő hallgatók, mélyebb és alaposabb (jogesetekkel illusztrált) elméleti ismereteket szereznek a bűnelemzés területeinek konkrét bűnügyi problémák megoldásához kapcsolódó felhasználási lehetőségeiről. A hallgatók megismerik továbbá a bűnildözést és bűnmegelőzést egyaránt segítő bűnözési térképezést, amely Nyugat-Európában és Észak-Amerikában már évtizedek óta része a mindennapi rendőri munkának.

9) *Profilalkotás*¹⁷ által a hallgatók megismerkednek a nemzetközi és hazai profilalkotás módszertanával, és gyakorlati példákön keresztül tudást szereznek e terület alkalmazhatóságával, és felhasználási lehetőségeivel kapcsolatban. Összehasonlító

¹⁴ Haller József (szerk.): *A büntettek kriminálpszichológiája*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2019

¹⁵ Frigyel László (szerk.): *Nemzetközi jellegű szervezett bűnözés nyomozásának kutatása információáramlási szempontból. Tanulmánykötet I-II.* Nemzeti Köszszolgálati Egyetem, Budapest, 2018

¹⁶ Istvanovszki László: *Bűnelemzés a modern bűnildözésben*. KRE Patrocinium, Budapest, 2012; Mátyás Szabolcs: *A bűnelemzés kartográfiai lehetőségei – avagy a bűnözési térképek alkalmazása a mindennapi rendőri munka során*. In *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 2017/2. szám, 158-175. o.

¹⁷ Alföldi Ágnes Dóra: *A profilalkotás helye a magyar büntetőeljárásban*. In *Magyar Jog*, 2012/9. szám, 558-563. o.

bepillantást nyernek a négy fő profilalkotási technika alapjait illetően, és megismerkednek azok előnyeivel és hátrányaival, valamint profilalkotás mindennapi bűnüldözői munkát segítő aspektusaival.

10) *Prediktív rendészet*¹⁸ és az arra épülő gyakorlat a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai, továbbá a bűnözés egyes megnyilvánulásainak transznacionális jellege miatt egyre nagyobb hangsúlyt fektet a bűnügyi kockázatok, fenyegetések előzetes detektálására, felmérésére alapuló előjelző és figyelmeztető módszerek és rendszerek alkalmazására. A kurzus során a hallgatók azokkal a nemzetközi, főleg az Európai Unió gyakorlatában alkalmazott megoldásokkal ismerkednek meg, amelyek hazai bűnügyi hasznosítása kedvező hatást gyakorolhat a bűnmegelőzésre és a bűnüldözésre. A hallgatók megismerkednek továbbá a prediktív rendészet két, hazánkban kevésbé ismert területével, a térinformatikai alapú bűnmegelőzési stratégiával, illetve az építészeti bűnmegelőzéssel.

11) *Kriminálstratégia*¹⁹ tantárgy keretében a hallgató megismerkedik a kriminalisztika negyedik pillérét képező kriminálstratégia fogalmával, a stratégiai tervezés kriminalisztikai-, szervezési- és logisztikai szintjeivel, a bűnüldözés kriminálprognosztikára alapított távlatos célkitűzéseivel és a célok megvalósításához szükséges szervezeti, anyagi- pénzügyi és módszertani feltételekkel.

12) *Nyomozásirányítás és vezetés*²⁰ a korábbi – már megszerzett – ismeretekre alapozva, mélyebb és alaposabb ismeretekkel gazdagodva ismerik meg a hallgatók az egyes bűncselekménytípusok karakterisztikáját. Megismerik továbbá kriminalisztikai értelemben a nyomozás munkafolyamatát (felderítés és bizonyítás során a verziók felállítása, kidolgozása, ezekkel kapcsolatos intézkedések), módszerét. Megismerkednek továbbá a hallgatók az új bűncselekménytípusok, illetve az újfajta elkövetési módok nyomozásával. Ismereteket szereznek a kiemelt, sorozatjellegű bűncselekmények nyomozásának tervezését és a nyomozási terv elkészítését illetően, illetve nyo-

¹⁸ Pusztai László: *A bűnözés előrejelzése. Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXVII.* OKRI, Budapest, 1990, 63-123. o.

¹⁹ Mészáros Bence: *A kriminálstratégia szerepe a bűnözés elleni küzdelemben.* In *Belügyi Szemle*, 2016/11. szám, 72-80. o.

²⁰ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2009, 407-424. o.

mozócsoport felállítása esetén a nyomozás tervezésével és szervezésével kapcsolatosan. A tárgy továbbá érinti a nyomozás tervezésének kritikus pontjait (pl. a nyomozás „holtpontra” jutása), a vezetés folyamatát, cselekvési formáit, a vezetési funkciókat, továbbá a joghoz kötött eljárás ügymenetét.

13) *Rendészeti értékelő-elemző munka*²¹ révén a hallgatók megismerik a közrendvédelmi terület elemző-értékelő munkáját. Bemutatásra kerülnek a működési terület sajátosságainak vizsgálatára vonatkozó szabályok, illetve az egyes szolgálati formák feladatellátásához szükséges elemző-értékelő módszerek, valamint a közlekedésrendészet területéhez tartozó baleseti elemző-értékelő munka. Ennek során a hallgatók megismerkednek a baleseti okok elemzésével, illetve elsajátítják az ehhez szükséges műszaki ismeretanyagot. A tananyag feldolgozása során oktatásra kerülnek a csapatszolgálati feladatok végrehajtásánál jelentkező parancsnoki elemző-értékelő feladatok, a hallgatók megismerik a helyzetértékelés munkamódszereit, illetve a levonható következtetések felhasználásának lehetőségeit. A képzés során megismerik továbbá a fiskális, a biztonsági és a védelmi típusú kockázatelemzés működését, illetve a térinformatika (GIS) kínálta értékelő-elemző munka lehetőségeit. A rendészet komplex értelmezéséből adódóan ismertetésre kerülnek az önkormányzati rendészet területén jelentkező elemző-értékelő feladatok és ezek munkamódszerei.

14) *Összehasonlító gyakorlati nyomozástan*²² célja egyes bűncselekményszakjaitak nyomozásának nemzetközi összehasonlító módszertanának ismertetése. A hallgató a hazai gyakorlati nyomozástan területén, a hatályos magyar jogszabályok naprakész szinten tartásával szerezhethet ismereteket a leggyakrabban megvalósuló bűncselekmények felderítési és bizonyítási lehetőségeiről. A vonatkozó illetékességi és hatásköri szabályok szerint e kurzus résztvevője képes lesz az egyes bűncselekmények anyagi és eljárásjogi szabályait felhasználva önálló nyomozati tevékenység végzésére.

²¹ Fekete István – Galambos Péter: *Kockázatelemzés lépésről lépésre*. ETK Rt., Budapest, 2005.; Mátyás Szabolcs (2017): *A térinformatika rendészettudományi alkalmazásának lehetőségei*. In: Boda József – Felkai László – Patyi András (szerk.): *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Dialóg Campus, Budapest, 2017, 371-377. o.

²² Kovács Lajos – Bói László – Girhiny Kornél: *Emberölések nyomozása*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019

15) *Rendészeti logisztika*²³ keretében a hallgató megismeri a rendészeti (rendvédelmi) logisztika alapfogalmait, a rendvédelmi szervek (kiemelten a rendőrség) logisztikai rendszerének felépítését, gazdálkodási (logisztikai) szervezetei felépítését, feladatrendszerét, valamint a logisztikai feladatok megvalósításának rendjét a különböző gazdálkodási szinteken. A gyakorlati foglalkozások keretében a hallgató elsajátítja a rendvédelmi szervek állandó és ideiglenes tevékenységei logisztikai támogatása (biztosítása) megszervezésének rendjét a központi és területi szerveknél.

16) *Nemzetközi bűnügyi együttműködés*²⁴ átfogja az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvényt, továbbá az ahhoz kapcsolódó jogszabályokat büntető anyagi jogi és büntető-eljárásjogi aspektusból.

17) *Külföldi a bűnüldözésben*²⁵ tantárgy keretében a hallgató elsajátítja mindazokat a hatósági kötelezettségekkel kapcsolatos ismereteket, amelyeket a büntetőeljárásban az egyes nem honos jogi státuszú (szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező vagy nem rendelkező, menedékjogi eljárás hatálya alatt álló, egyéb védelemben részesülő vagy hontalan) személyekre vonatkozóan.

18) *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*²⁶ funkciója, hogy a hallgató szerezzon elméleti ismereteket mindazokról az eljárási mozzanatokhoz kötődő módszerekről (terhelt, tanú kihallgatása, szembesítés, szemle, bizonyítás kiegészítése stb.), amelyek a büntetőjogilag releváns tények bírósági tárgyaláson történő értékeléséhez kapcsolódnak.

19) *Krimináltechnika legújabb eszközei és módszerei*²⁷ útján a hallgató a hazai, valamint a nemzetközi kitekintés keretein belül ismerkedik meg a krimináltechnika legújabb módszereivel és eszközeivel. Fontos szempont, hogy e kurzus résztvevője legyen tisztában az egyes technikai lehetőségek alkalmazhatóságának kérdéseivel,

²³ Faggyas Zoltán: *Rendvédelmi logisztika*. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Budapest, 2015

²⁴ Blaskó Béla – Budaházi Árpád: *A nemzetközi bűnügyi együttműködés joga*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019

²⁵ Hautzinger Zoltán: *A migráció és a külföldiek büntetőjogi megjelenése*. AndAnn. Pécs, 2018

²⁶ Bócz Endre: *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008

²⁷ Balláné Füstzer Erzsébet: *Krimináltechnika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.; Vigh András: *A drónok rendészeti alkalmazási lehetőségei*. In *Belügyi Szemle*, 2018/10. szám, 88-107. o.

a jogszabályi rendszer által biztosított keretekkel. Ismerje az egyes eszközök előnyeit és korlátait.

20) *A szakértő szerepe a rendészeti munkában*²⁸ kurzus révén a hallgató magas fokon megismerheti a szakértői véleménynek mint komplex egységnek bizonyításban betöltött szerepét, és készség szinten elsajátítja a szakértői ténymegállapítás kialakulásának folyamatát, illetve mindazokat az ismereteket, amelyek szükségesek a szakértői vélemények értékelésének magas fokon történő elvégzéséhez.

21) *A magánnyomozás kriminalisztikai sajátosságai*²⁹ keretében a hallgató megismeri a magánbiztonság rendszerét, elméleti alapjait, a magánnyomozás abban elfoglalt helyét. Képes lesz a magánnyomozás során felmerülő feladatok (eltűnt személyek, eltűnt, eltulajdonított tárgyak felkutatása, bizonyítékok beszerzése pótmagánvádas bűnügyekben és polgári ügyekben, káresemények vizsgálata, zaklatások, fenyegetések kezelése, stb.) megoldására, verziók felállítására és ellenőrzésére, valamint a szükséges kriminalisztikai gondolkodásmód alkalmazására.

22) *Forenzikus medicina*³⁰ keretében az orvosszakértői szervezetrendszer bemutatását követően a hallgatók megismerkednek a testi sérülések leírásával, a halottszemle menetével, a hatósági és igazságügyi boncolások alapelemeivel. Ismertetésre kerülnek a személyazonosítás, az igazságügyi elmekórtan, valamint a toxikológia szakértői témakörei is.

23) *Kriminalisztikai fegyvertan és sebbalisztika*³¹ által a hallgatók megismerkednek a kriminalisztikai szempontok alapján legfontosabb lőfegyver- és lőszertípusokkal. A ballisztikai történéseket vizsgálva kiemelten foglalkozunk a lövedékek becsapódását követően a humán szövetben létrejövő károsodásokkal.

²⁸ Cséffai Attila Csaba: *Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során*. In *Magyar Jog*, 2012/11. szám, 653-669. o.

²⁹ Mészáros Bence: *A kriminalisztika és a magánnyomozás kapcsolata*. In *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI.* Pécs, 2015, 133-139. o.

³⁰ Sótónyi Péter (szerk.): *Igazságügyi orvostan*. Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, Budapest, 2011

³¹ Hauzinger Zoltán: *A fegyveresen elkövetett bűncselekmények vizsgálata*. In *Belügyi Szemle*, 2003/2-3. szám, 214-229. o.

24) *Fedett nyomozó alkalmazása a bűnüldőzésben*³² ismeretkör célja, hogy a hallgató szerezzon alapos ismereteket a fedett nyomozó jogintézményének szabályozásáról és a bűnüldőzésben elfoglalt szerepéről, sajátítsa el a legenda segítségével történő információgyűjtéssel kapcsolatos jogi és gyakorlati tudnivalókat.

25) *Bizonyítási eljárások és kényszerintézkedések taktikája*³³ által a hallgató ismeri a büntetőeljárásban alkalmazható hat bizonyítási eljárás közül a krimináltaktikai ismereteket igénylő öt bizonyítási eljárás (szemle, felismerésre bemutatás, bizonyítási kísérlet, helyszíni kihallgatás, szembesítés) és a legfontosabb kényszerintézkedések (őrizetbe vétel, letartóztatás, lakhelyelhagyási tilalom, házi őrizet, ideiglenes kényszerszergyógykezelés, házkutatás, motozás, lefoglalás) büntető-eljárás-jogi feltételeit és végrehajtási szabályait, valamint a megfelelő időzítésükre és hatékony alkalmazásuk módjára vonatkozó kriminalisztikai ajánlásokat.

26) *Alkohol, drogok és egyes mérgezések bűnügyi vonatkozásai*³⁴ tantárgy célja, hogy a hallgató ismerje meg a kriminalisztikai gyakorlatban előforduló leggyakoribb méreganyagokat (alkoholok, gyógyszerek, vegyszerek, gombák, kábítószeres, stb), az azok által okozott tüneteket, valamint a mérgezés felismerésének lehetőségeit.

27) *Bűnügyi hírszerzés kriminalisztikája*³⁵ rendeltetése, hogy a hallgató ismerje meg a titkos információgyűjtés fogalmát, eljárási formáit, a bűnüldőzésben alkalmazásuk szükségességét, a büntetőeljáráshoz kötődő kapcsolatukat. Lássa át a bűnügyi hírszerzés magyar szabályozásának kettős rendszerét (rendőrségi – esetleg más ágazati – törvény(ek) valamint büntetőeljárási törvény) és tudja azt értelmezni, legyen képes eldönteni az abból fakadó egyes jogalkalmazási kérdéseket. A hallgató legyen tisztában az egyes titkos információgyűjtési eszközök és módszerek kriminalisztikai sajátosságaival, alkalmazási eseteikkel, valamint a bűnügyi hírszerzés büntetőeljárásbeli alkalmazásához kapcsolódó krimináltaktikai és eljárásjogi ismeretekkel.

³² Mészáros Bence: *Fedett nyomozó alkalmazása a bűnüldőzésben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.

³³ Tremmel Flórián – Herke Csongor – Fenyvesi Csaba: *Kriminalisztika. Tankönyv és Atlasz*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005, 392-405. o.

³⁴ Sótornyai Péter (szerk.): *i.m.*

³⁵ Mészáros Bence: *A bűnügyi hírszerzés új rendszere hazánkban*. In Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XX. Pécs, 2018. 173-181. o.

28) *A szervezett bűnözéssel szembeni fellépés kriminalisztikai sajátosságai*³⁶ tárgy indoka, hogy a szervezett bűnözés a bűnözés minőségileg magasabb szintű, sok esetben transznacionális keretek között megvalósuló formája, amely része a nemzeti és közösségi össz-bűnözésnek, interaktív kölcsönhatásban áll vele. Az ellene való fellépés magas szintű jogi és szakmai ismereteket, nemzetközi dimenziókban megvalósuló gondolkodást igényel. A mesterképzésben részesülő hallgató megfelelő elméleti ismereteket szerez mindazokról a jogi és kriminalisztikai módszerekről, a bevált nemzetközi bűnüldözési gyakorlatokról, amelyek segítségével nemzeti és nemzetközi keretek között eredményesen végezhet nyomozati munkát a szervezett bűnözés területén.

29) *Hazugságvizsgálati módszerek*³⁷ keretében a hallgató megismeri a műszeres vallomásellenőrzésre vonatkozó legfontosabb (büntetőeljárás törvényben és a hozzá kapcsolódó más jogszabályokban rögzített) rendelkezéseket, valamint az egyes külföldi megoldásokat. A tantárgy célja a hazugságvizsgálat történetének, továbbá a hazugságvizsgálatra alkalmas műszerek és módszerek bemutatása, különös tekintettel a legelterjedtebb és legismertebb módszerre, a poligráfos vizsgálatra.

30) *Vagyon-visszaszerzés és kármegtérülés kriminalisztikai kérdései*³⁸ alapja, hogy a lakosság a rendőrséget elsősorban a munkájának az eredményessége alapján ítéli meg. A sértetté vált állampolgár csak akkor fogja pozitívan megítélni a rendőrség munkáját, ha a részére okozott vagyoni kár részben, vagy teljes egészében megtérül. Ennek szellemében kell a hallgatóknak naprakész ismereteket szerezniük mindazon lehetőségekről, amelyek a bűnözés gazdasági alapjainak gyengítését, a bűnös vagyon visszaszerzését jelentik. A kurzus során megismerkedik a hallgató a büntetőeljárás nyomozati szakaszában a vagyonvisszaszerzés anyagi és eljárásjogi szabályaival, illetve megismeri a hazai és a nemzetközi együttműködés lehetőségeit és módjait.

³⁶ Balláné Füzster Erzsébet – Szendrei Ferenc (szerk.): *A szervezett bűnözés kézikönyve*. NKE RTK, Budapest, 2012

³⁷ Budaházi Árpád: *Poligráf. Műszeres vallomásellenőrzés a bűnügyekben*. NKE Szolgáltató Kft. Budapest, 2014

³⁸ Cielezky Péter – Henyecz Tamás – Horváth Csaba: *A vagyonfelderítés lehetőségei*. In *Rendészeti Szemle*, 2007/1. szám, 26-40. o.; Bezsenyi Tamás – Frigyer László – Mátyás Szabolcs – Nyitrai Endre: *Regulations of Asset Recovery in the Light of Criminal Cases in Hungary*. In *Kritische Zeiten*, 2016/1-2. szám, 34-46. o.

31) *Bizonyításelmélet*³⁹ szakmai tartalma, hogy a hallgató szerezzon alapos ismereteket a bűnügyi bizonyítás elmélet alaptéziseiről, fogalmi ismérveiről és teoretikus megközelítésének modelljeiről, valamint a bizonyítékok rendszeréről és alapvető ismérveiről.

4. ÖSSZEGZÉS

A rendészettudományi képzés szintjeit tekintve fontos szerep hárul a kriminalisztikai mesterképzési szakra, amelynek küldetése több szempontból is megmutatkozik.

- Egyfelől e mesterképzési szak is jelentős mértékben hozzájárul – kapcsolódó tudomány lévén – a rendészettudomány fejlesztéséhez.
- Másfelől a képzés egyetemi szintű kimenetet jelent mindazoknak a szakembereknek a számára, akik a bűnüldözésben szolgálnak vagy dolgoznak.
- Harmadfelől a szak olyan rendészeti, jogi és bűnügyi ismeretek megszerzésének lehetőséget nyújtja, amelyek kellő alapként szolgálhatnak az egyes kriminalisztikai tárgyú kutatások elvégzéséhez, ezáltal később PhD tudományos fokozat megszerzéséhez.

³⁹ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006

Dr. Angyal Miklós⁴⁰

Természettudományok az igazságügyi szakértés szolgálatában

BEVEZETÉS

A természettudomány az élő és élettelen természet jelenségeinek, objektumainak tanulmányozásával foglalkozó tudományágak (fizika, kémia, biológia stb.) gyűjtőneve. A természettudományos megfigyelés azon alapfeltételekre épül, miszerint a természet szabályai megismerhetők, a természet alaptörvényei egyetemesek és állandók, és a megfigyelt jelenségekből következtethetünk a nem megfigyelt jelenségekre is. A megismerés leggyakoribb módszerei a megfigyelés, a mérés, a hipotézisalkotás, a kísérletezés, a formalizálás (matematizálás), a következtetés (indukció, dedukció), valamint a modellezés. Ezek eredményei – a tapasztalati fogalmak, ítéletek – rendszerezettek, bármikor mások által is megismételhetők.

A természettudományos megismerés a nyomozás és a bizonyítás során a kriminalisztikában és a forenzikus tudományokban ölt testet.⁴¹ Az egyes krimináltaktikai módszerek (felismerésre bemutatás, kihallgatás, stb.) mögött igazolt pszichofiziológiai tételek, a forenzikus vegyészet hátterében analitikai kémiai törvényszerűségek és metodikák állnak. A bűnügyi helyszíni (krimináltechnikai) tevékenység alapvető fizikai, biológiai és kémiai összefüggések felismerésén és alkalmazásán alapul. A forenzikus szakértőt a különleges szakértelme természetesen képessé teszi arra, hogy az adott területen a megfelelő vizsgálati módszertan kiválasztásával és kivitelezésével, a megismerhetőség határain belül természettudományos válaszokat adjon a releváns kérdésekre. Ugyanígy a kriminalistától is elvárható, hogy tisztában legyen gyakorlati tevékenységének természettudományos alapjaival, annak módszertanával és az adott ügyben történő alkalmazási lehetőségeivel. A kriminalisztikában tapasztalt sajátágosan megosztott, kaszkádszerű (lépcsőzetes) megismerés (például látens anyagmaradvány felkutatása, az anyagmaradvány biztosítása, majd azonosításának – sokszor több tudományterület képviselőjének bevonásával történő – lehetőségei) pedig megköveteli, hogy az egyes tevékenységek szereplői ismerjék azokat az eljárási módokat,

⁴⁰ A Szerző r. ezredes, Baranya Megyei Rendőrfőkapitányság.

⁴¹ Ehhez lásd Hautzinger Zoltán: *Gondolatok a kriminalisztika elméleti rendszeréről*. In Jura, 2019/1. szám, 86. o.

amelyek tevékenységük után következnek, így azok eredményét az általuk elvégzett tevékenység érdemben befolyásolhatja.

Az alábbiakban azokat a természettudományos területeket gyűjtöttük össze, amelyek forenzikus alkalmazásával gyakorta találkozunk a bűncselekmények nyomozása és bizonyítása során.

A FIZIKA FORENZIKUS ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI

A nemzetközi gyakorlatban a forenzikus fizika alapvetően a közlekedési balesetek vizsgálatával,⁴² a lövedékek röppályájával,⁴³ a tűzesetek és robbantásos helyszínek rekonstrukciójával,⁴⁴ valamint a magasból történő zuhanások,⁴⁵ és a vérvomok elemzésével⁴⁶ foglalkozik.

A közlekedési balesetek során létrejövő ütközésekkor több, általunk többnyire ismert természeti folyamat zajlik le. Ezek a folyamatok a fizika alaptörvényeivel, Newton axiómaival, a lendület- és perdületmegmaradás, valamint az energiamegmaradás törvényeivel leírhatók, illetve közelíthetők.⁴⁷ Egy valóságos baleset folyamatának fizikai leírása azonban rendkívül bonyolult, hiszen a járművek deformálódnak, pörögnek, összeakadnak, azaz komplex mozgásokat végeznek és közben alakváltozást is szenvednek. (Az ütközésemélet alapösszefüggései valójában tömeggel és sebességgel rendelkező golyó modellekre vonatkoznak. A golyók egymással centrálisan [közpon-tosan] ütköznek, így azok forgásával nem kell számolnunk.) Az ütközés az érintkezés utáni mozgásoktól függően lehet *rugalmatlan*, illetve *rugalmas*. A rugalmatlan ütközésben résztvevő testek az érintkezés után nem válnak szét, hanem közös sebességgel együtt mozognak tovább. A közlekedési balesetek során általában *rugalmas* ütközések történnek.

⁴² Rivers, Robert W.: *Basic Physics. Notes for Traffic Crash Investigators and Reconstructionists*. C. Thomas, Springfield, 2004; IL.; Tao, Ping K.: *The Physics of Traffic Accident Investigation*. Oxford University Press, Oxford, 1987.

⁴³ Warlow, Tom A.: *Firearms, the Law, and Forensic Ballistics*. 2nd ed. Taylor and Francis, London, 2004.

⁴⁴ Icove, David J. – DeHaan John D.: *Forensic Fire Scene Reconstruction*. Pearson Prentice-Hall, Upper Saddle River, NJ, 2004.

⁴⁵ Cross, Rod: *Forensic Physics 101: Falls from Height*. In *American Journal of Physics*. Vol. 76., No. 9. (2008), 833-837.o.

⁴⁶ Petrétai Dávid: *A vérvomelemzés mint a helyszínelés innovatív eszköze*. In *Belügyi Szemle*, 65. évfolyam, 2. szám (2017), 100-129. o.

⁴⁷ Melegh Gábor: *Gépjárműszakértés*. Maróti Könyvkereskedés és Kiadó, Budapest, 2004.

A lövedékek röppályájának vizsgálata (külső ballisztika) igazságügyi fegyverszakértői feladat. Röppályának a lövedék súlypontjának levegőbeli útvonaltát nevezzük és a csőtorkolattól a becsapódásig tart. A csőből meghatározott sebességgel kilőtt lövedékre két erő, a nehézségi erő és a légellenállási erő hat. A nehézségi erő a föld vonzásának, míg a légellenállási erő a levegő jelenlétének, illetve sűrűségének a következménye. Az előbbi értéke állandó, utóbbié változó. Ha a lövedék sebessége nagyobb, mint a hangsebesség, a hanghullámok torlódásától erősen összenyomott levegő keletkezik, amely tovább lassítja a lövedék sebességét, mivel a lövedék energiájának egy része a hanghullámok keletkezésére fordítódik. A lövedékkel érintkező levegőrészek körülveszik a lövedéket és sűrűlnek annak felületén, mögötte azonban nem tudnak azonnal összezárulni, így légritka tér és örvénylés keletkezik. Mindezek további sebességcsökkenéshez vezetnek. Mivel a nehézségi erő a lövedéket süllyedésre kényszeríti, a légellenállási erő nem a lövedék tengelyének irányába hat, hanem azzal egy bizonyos szöget bezárva, így nem csak lassítani, hanem felbillenteni is igyekszik azt. Azért, hogy ez utóbbi ne történjen meg, a csőfuratban lévő huzagok segítségével a lövedéknek gyors forgó (spin) mozgást adunk. A lövedék a forgó mozgás, a légellenállási erő és a nehézségi erő hatására a lövésztől forgásának irányába eltér (oldalgás). Ez az eltérés jobbra irányuló csőhuzagolás esetén jobbra, balra irányuló csőhuzagolás esetén balra történik. Különböző alakú és felépítésű lövedékek különböző röppálya-tulajdonságokkal rendelkeznek.

A tűzesetek rekonstrukciója tűzvizsgáló, míg a robbantásos helyszínek rekonstrukciója tűzszerész bevonásával történik. Az égéskor lejátszódó kémiai és fizikai folyamatok elméleti és gyakorlati ismeretek birtokában jól elemezhetők.⁴⁸ Az égés (égéselmélet) alapvetően kémiai folyamatokkal írható le, de a hőterjedés már a fizika tárgykörébe tartozik. A hőterjedés három formában történhet: hővezetéssel (kondukció), hőáramlással (konvekció), valamint hősugárzással (radiáció). Ezek akár külön-külön, akár együttesen szerepet játszhatnak a tűz keletkezési okában. Ugyancsak fizikai törvényszerűségeket mutatnak az égésnyomok geometriai tulajdonságai, valamint az elektromos energia által okozott tüzek (villámcsapás, rövidzárlat stb.) is.

⁴⁸ Bartha Iván – Fentor László: *A tűzvizsgálat alapjai*. Fővárosi Tűzoltóparancsnokság, Budapest, 2006.

Fizikai robbanásról beszélünk minden olyan esetben, amikor egy jól meghatározható materiális rendszer fizikai állapotának hirtelen megváltozása relatíve nagy mennyiségű mechanikai energia felszabadulásához vezet, illetve ez a folyamat okozza az események létrejöttét. A robbanás bekövetkezhet például a gázzal töltött palackok belső terében létrejövő dinamikus nyomásnövekedés miatt, vagy a zárt rendszerekben lévő folyadékok intenzív, gyors halmazállapot-változásának hatására.

Főképpen fatális eredményű *magasból történt zuhanás* esetén merül fel releváns kérdésként, hogy a zuhanás baleset, öngyilkosság, vagy bűncselekmény (például emberölés) következménye-e. A legfontosabb a zuhanás pályájának ismerete, de az indulási és érkezési fázis is vizsgálható egzakt mérésekkel és fizikai számításokkal. Ilyen esetekben általában fizikus szakértő és a sérüléseket vizsgáló orvos szakértő egyesített véleménye segíti a nyomozó hatóságok munkáját.

Vegyünk egy egyszerű példát. A holttestet egy emeletes ház szélétől (horizontális távolság, d) 9 m-re találják meg. Az emeletes ház 30 m magasan (magasság, h) lévő ablakából zuhant ki. Az esési idő $\sqrt{2h/g}$, azaz 2,474 sec, a vízszintes irányú kezdősebesség pedig $v_x=d/t$, azaz 3,64 m/s. A kriminalisztikailag releváns kérdések tehát úgy fordíthatók le a fizika nyelvére, hogy *ilyen sebességgel*, az adott ablakpárkányon át (balesetből eredően) kieshet-e a személy, vagy ugrania kellett? Vagy meglökték, esetleg kidobták? A válaszhoz a gyorsulási szakasz (pl. nekifutásra volt-e mód), az elrugaszkodási távolság (az elrugaszkodási pont és a tömegközéppont közötti távolság), valamint az érkezési távolság (a tömegközéppont és a legtávolabbi érkezési pont közötti távolság) ismerete nyújthat segítséget.⁴⁹

A *vérnyomelemzés* az általános kriminalisztikai ismeretek mellett a matematika, fizika és biológia eredményeire támaszkodik. Megállapításait mindig a többi helyszíni elváltozás ismeretében teszi meg, így különösen figyelembe veszi az áldozat sérüléseiről tett orvosszakértői megállapításokat, a helyszín általános állapotát, a talált elkövetési eszközöket, és nem utolsósorban a vérré mint anyagmaradványra vonatkozó, már meglévő megállapításokat. A vérnyomok alakjából jellemzőiből következtetések vonhatók le a vér érkezésének irányára, sebességére, a nyomképző folyamat fizikai

⁴⁹ Cross: i. m. (2008).

sajátosságaira.⁵⁰ (Mindezekből pedig a szakértő következtetni tud a sérülés jellegére, lehetséges keletkezési mechanizmusára, az elkövetés eszközére, a sérülések számára, bántalmazás során az elkövető és a sértett egymáshoz viszonyított testhelyzetére, a sérült mozgására stb. A helyszín általános állapotával és az egyéb szakterületek megállapításaival összevetve a vérvomelemzés értékes információkat nyújthat a cselekmény lefolyásáról, az elkövető célzatáról, motívumáról, habitusáról is.

A fentiekén túlmenően a fizika, ha „láthatatlanul is”, de átszövi a mindennapi krimináltechnikai tevékenységeket. Gondoljunk csak az optikára (pl. kriminalisztikai fényképészet), a fizikai jellegű nyomelőhívási módszerekre, vagy akár a holttesteken létrejövő hőmérséklet-változásra (Newton-féle lehűlési törvény, Marshall-Hoare formula), és az abból történő elfekvési idő számításra.

ANALITIKAI KÉMIA A FORENZIKUS TUDOMÁNYOKBAN

Az analitikai kémia a kémia azon részterülete, amely különböző anyagok mennyiségi (kvantitatív) és minőségi (kvalitatív) elemzésével foglalkozik. A jelenkori analitikai kémia interdiszciplináris tudomány, amely kölcsönhatásban van valamennyi természettudománnyal, az orvostudománnyal, a törvényszéki orvostannal, az egészségtudománnyal és a mérnöktudományokkal is. Módszereket, műszereket és stratégiákat dolgoz ki és alkalmaz, hogy információkhoz jussunk az anyag összetételéről és természetéről.⁵¹

A műszeres analitikai módszerek közé az *elektroanalitikai* módszerek (pl. potencimetria), a *spektroszkópiai* módszerek, valamint az *elválasztástechnikai* módszerek tartoznak.

A Bohr-feltétel szerint ($\Delta E = E_2 - E_1 = h\nu$) a különböző frekvenciájú fény különböző nagyságú energiaváltozást okozhat. A *spektroszkópiai* módszereket aszerint különböztetjük meg, hogy a molekulában (atomban) milyen mozgásforma gerjesztődik:

⁵⁰ Buckles, Thomas: *Crime Scene Investigation, Criminalistics, and the Law*. Delmar Learning, NY USA, 2007.

⁵¹ Burger Kálmán: *Az analitikai kémia alapjai. Kémiai és műszeres elemzés*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2012.

- a mágneses magrezonancia-spektroszkópia (NMR) a mágnesesen aktív magok spinjének változását hozza létre a mágneses térben,
- az elektronspinrezonancia-spektroszkópia (ESR) párosítatlan elektronok spinjének változását okozza a mágneses térben,
- a mikrohullámú (forgási) spektroszkópia a molekulák forgását gerjeszti,
- az infravörös (IR) és Raman-spektroszkópia molekularezgéseket gerjeszt,
- az elektrongerjesztési vagy ultraibolya-látható spektroszkópia (UV-VIS) vegyértékelektron konfiguráció változást hoz létre,
- az ultraibolya fotoelektron spektroszkópia (UPS) a molekulákat ionizálja a vegyértékelektron eltávolításával,
- a röntgen fotoelektron spektroszkópia (XPS) a molekulákat ionizálja a törzselektronok eltávolításával,
- a Mössbauer-spektroszkópia pedig magkonfiguráció változást indukál.

A *spektroszkópia* olyan nem-destruktív, azaz az anyag eredeti állapotát megőrző analitikai módszer, amely kiválóan alkalmas forenzikus célú vizsgálatokhoz. Ezek közül kiemelendők a testfolyadékok, kábítószergyanús és robbanóanyagok, festékek, elemi szálak, üvegek, ásványok, csontok gyors és roncsolásmentes vizsgálati módszerei.⁵²

A többfokozatú, dinamikus kémiai *elválasztási módszerek* gyűjtőneve a *kromatográfia*. Általános alapelve, hogy az elválasztandó komponensek két egymással érintkező és nem elegyedő fázis (álló fázis és mozgó fázis) között oszlanak meg.

A *gázkromatográfia* (GC) bomlás nélkül gázzá alakítható illékony vegyületek elválasztására (pl. vér- és vizeletalkohol-koncentráció meghatározásra) alkalmas. A mozgófázis gáz (hidrogén, hélium, nitrogén, vagy argon), az álló lehet szilárd vagy folyadék. Az előbbinél az elválasztás mechanizmusa *adszorpció* (a megoszlás a fázisok érintkezési felületén történik), utóbbinál *abszorpció* (a megoszlás a fázisok belsejében történik). A kolonna (kromatográfiás oszlop) lehet töltetes vagy kapilláris. A töltetes *kolonna* hordozója a diatomaföld, a kapilláris kolonnánál töltet nincs, ott a kvarc anyagú cső belső falára poliamid bevonatot (megosztó folyadék, álló fázis) visznek

⁵² Chalmers, John M. – Edwards, Howell G. – Hargreaves, Michael D. eds.: *Infrared and Raman Spectroscopy in Forensic Science*. John Wiley & Sons Ltd, UK, 2012.

fel. Az elválasztás hatékonyságát a megfelelő *hőmérséklet program* biztosítja. A kolonna végén lévő *detektor* feladata a kolonnából kilépő vivőgázáramban megjelenő komponensek gyors, folyamatos és érzékeny észlelése, az anyagmennyiséggel vagy a koncentrációval arányos jel szolgáltatása. Az univerzális detektorok az oszlopról eluálódó összes komponensre adnak jelet (ilyen pl. a tömegspektrométer), míg a specifikus detektorok elemekre, elemek bizonyos csoportjára, funkcionális csoportra vagy egyéb tulajdonságra szelektíven szolgáltatnak jelet. Minőségi (kvalitatív) azonosításra a *retenciós időt* vagy a *relatív retenciós időt* használják, mennyiségi elemzésre a *kalibrációs módszer* (külső standard) vagy a *belső standard módszer* alkalmas.

A nagy hatékonyságú (nagy nyomású) *flyadékkromatográfia* (HPLC) a gázkromatográfiával szemben hőre érzékeny, és nem illó vegyületek esetében is használható. Az alkalmazott nagy nyomás (100-1000 bar) lehetővé teszi nagyon finom szemcsézetű töltetek (2-10 μm) használatát, ami jelentősen megnöveli a módszer felbontóképességét. A hagyományos oszloptechnikánál a kényszeráramlás miatt gyorsabb, pontosabb és folyamatosan detektálható.

A *tömegspektrometria* (MS) olyan vizsgálati módszer, amelynél ionos részecskéket választunk el fajlagos tömegük (töltésegységre eső tömegük: m/z) szerint, csökkentett nyomáson, elektromos, vagy mágneses mezők segítségével. Az elválasztott ionok intenzitását folyamatosan mérjük, s így egy ionáram-intenzitás – fajlagos tömeg függvény-kapcsolathoz, az ún. *tömegspektrumhoz* jutunk. Ez a tömegspektrum a minőségi információ (fingerprint) alapja. Az *ionforrások* (pl. elektronütközési ionizáció, EI) feladata, hogy a vizsgálandó molekulából valamilyen gerjesztő energia (kinetikus, fény, elektromos, kémiai stb.) segítségével ionokat hozzon létre és ezeket az ionokat lehetőleg azonos kinetikus energiával, egy nyalábban mozgatva, gyorsítva juttassa az analizátorba. Az *analizátor* választja el az ionforrásból nagy sebességgel érkező ionokat fajlagos tömegük szerint. A *detektor* fő feladata pedig az, hogy az egyes ionok számával arányos intenzitású jelet szolgáltatson. A legelterjedtebben ion-, vagy foton sokszorozó detektorokat használunk. A tömegspektrometriát használhatjuk – többek között – geológiai kormeghatározásra, szerves anyagok szerkezet meghatározása céljából, vagy kromatográfiával kombinálva szerves rendszerek minőségi és mennyiségi összetételének meghatározására (GC-MS, LC-MS).

Az analitikai kémia mellett a kémia jelenléte természetesen számos egyéb kriminálisztikai területen is tetten érhető. Ilyen terület például a *vegyszeres nyomelőhívások*

módszertana, amely ismeretének a bűnügyi technikai munka során van kiemelt jelentősége.⁵³

FORENZIKUS ZOOLOGIA

Akár az emberek által állatok sérelmére, akár az állatok által emberek (vagy állatok, például állatviadal) sérelmére elkövetett cselekményeket nézzük, az eljárás során az állat kriminalisztikai és szakértői (taxonómiai, illetőleg egyed-) azonosítása döntő lehet nemcsak a történetek rekonstrukciójában, hanem a követendő orvosi ellátásban is. Az azonosítás az állat és az általa okozott sérülés morfológiai jegyeinek megfigyelésével és leírásával kezdődhet. Előbbit elősegítheti, ha az állat fellelhető és/vagy valamilyen jelölés (chip, gyűrű, billog stb.) megtalálható rajta, míg utóbbi azonban csak az állatfajta azonosításában játszhat szerepet (pl. kutya vagy macska által okozott sérülés, kígyómarás stb.). Gerinces állatok által okozott harapott sérülések esetén lehetőség van a sérülések igazságügyi fogorvostani, illetőleg igazságügyi állatorvostani vizsgálatára. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy egyedi azonosítás e módszer esetében csak igen ritkán adatik meg. Hasonlóan váltakozó sikerrel kecssegethet az állati szőrök morfológiai összehasonlító vizsgálata is.⁵⁴

A *non human* forenzikus DNS-vizsgálatok elmúlt két évtizedben történt folyamatos térnyerése új perspektívát nyitott az állatok által és állatok sérelmére elkövetett cselekmények felderítésében. A taxonómiai azonosításához leginkább az állati egyedekből származó minták mitokondriális citokróm-b gén (cyt-b) és citokróm oxidáz gén (COI) DNS szekvenciájának vizsgálata alkalmas. A cyt-b lókuszt vizsgálata alapján lehetőségünk van számos gerinces faj (cápák, kígyók, teknősök, orrszarvúk, tigrisek, elefántok stb.) elkülönítésére, a COI gén szekvenciája alapján pedig különbség tehető több gerinctelen állatfaj és halfaj között. A fajspecifikus mitokondriális DNS-vizsgálat mellett, megfelelő összehasonlító minta megléte esetén, a sejtmagi DNS short tandem repeat (STR) szekvenciáinak vizsgálatai az egyedazonosítást teszik lehetővé. Ehhez számos domesztikált állatfaj (kutya, macska, ló, szarvasmarha, házizigamb

⁵³ Petrétai Dávid: *Helyszínen is használható vegyi eljárások*. In Gárdonyi Gergely (szerk.): *Módszertani útmutató 1. bűnügyi technikuskok részére*. NKE RTK, Budapest, 2014, 53-54. o.

⁵⁴ Farkasné Halász Henrietta (2017): *Állatok a büntetőeljárásban: „állati” és állatok elleni bűnök*. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig*. Pécsi Határőrségi Tudományos Közlemények XIX. Pécs, 2017, 183-188. o.

stb.) és néhány vadállat (vaddisznó, szarvas, szirti sas, csörgőkígyó stb.) esetében már megfelelő nagyságú populációgenetikai (allélfrekvenciás) adatbázis áll rendelkezésre.

Az ember természeti környezetére okozott xenobiológiai hatásának monitorozására új környezettoxikológiai (environmental toxicology) tudományterületek születtek, ezek közül kiemelkedik a *vadon élő állat toxikológia* (wild life toxicology). Magyarországon a (védett) ragadozó madarakat ért mérgezések döntő többsége szándékosan történik, amikor a mérgezett csalihoz (általában döghúshoz) olyan betiltott, vagy betiltás alatt lévő, kifejezetten toxikus, nem szelektív (emberre is ártalmas) növényvédőszer kevernek. Az elkövetők célja ugyan az apróvad- vagy háziállat-állományuk vadon élő ragadozóktól (rókaktól, varjaktól) való megóvása, de a csalikhoz azonban a védett madárfajok is hozzáférnek és sok esetben halálos mérgezést szenvednek.⁵⁵

FORENZIKUS ENTOMOLÓGIA

A holttest környezetében fellelt rovarok mint anyagmaradványok információval szolgálnak a személy halálának időpontjáról és a holttest helyszínén történő megjelenésének idejéről, vagy akár a halálának okáról is. A helyszíneken az adott élőhelytípustól függően változatos rovarvilág jelenhet meg, azonban igazságügyi rovarvartani szempontból jelentőséggel a holttesten egymást követően megjelenő *dögevő rovarcsoportok* bírnak. A helyszíni szemle során az egységes végrehajtást segíti a megfelelő rovarvartani adatlap kitöltése, különösen akkor, ha rovarvartani szakember nincs jelen a szemlén. A különböző rovarok (legyek, bogarak stb.) minden fejlődési stádiuma (pete, lárv, báb, üres báb, kifejlett rovar) releváns, ezért az egyes megjelenési formák helyszíni összegyűjtése alapvető fontosságú.⁵⁶ Az összegyűjtött rovarfajok morfológiai és molekuláris genetikai alapú fajmeghatározását forenzikus entomológus szakértő végzi. Az azonosítás, majd a fejlődési idő, a generációk számának ismerete és az állatok életkorának becslése által a személy halálától a felfe-

⁵⁵ Angyal Miklós – Farkasné Halász Henrietta: *Védett madarak karbofurán okozta mérgezésének nyomozása*. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *A határrendészettől a rendészettudományig*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XVII., 2017, 213-218. o.

⁵⁶ Bozó Csaba (2014): *Rovar eredetű anyagmaradványok*. In: Gárdonyi Gergely (szerk.): *Módszertani útmutató 1. bűnügyi technikusok részére*. NKE RTK, Budapest, 2014, 80-84. o.

dezésig tartó idő (post-mortem intervallum, PMI), azaz a halál időpontjának meghatározása válik lehetővé.⁵⁷ A rögzített és kiértékelt rovarfajta és egyéb (pl. klimatikus, meteorológiai stb.) adatok alapján következtetni lehet a holttest mozgására, a halál módjára, esetleg a holttestben lévő mérgező anyag jelenlétére is, amely a rovarok toxikológiai célú vizsgálatával kimutatható lehet.

Az eddig ismert első, dokumentált igazságügyi entomológiai eseteírás a XIII. századi Kínából származik. Egy férfit leszúrtak a faluban, a rizsföldek közelében. Az eset vizsgálója másnap felszólította a parasztokat, hogy tegyék le sarlójukat a földre. A legyek, amelyek ilyenkor a vérre összegyűlnek, csupán egyetlen sarlóra szálltak le, noha azon semmiféle vérszenyvedés szabad szemmel nem látszott. A sarló gazdája azonnal beismerte bűnösségét.⁵⁸

FORENZIKUS ODOROLÓGIA

A klasszikus *odorológia* (szagtan) a szagokkal, a kutyák szaglásával, szagfelismerésével, szagazonosítási képességével foglalkozó interdiszciplináris tudományág. Igazságügyi alkalmazása az állatorvoslás, a biológia és a kémiai vonatkozó részterületeinek alkalmazása a hatósági eljárás során. A legáltalánosabban elfogadott teória szerint az ember szaga három összetevőből áll: a mirigyek váladékából, a folyamatosan leváló hámsejtekből, valamint a bőr baktériumflórájából. Az emberi szagot számos különböző tényező determinálja. A komplex egyedi szag összetevői között megkülönböztethetők ún. *primer*, állandó, genetikailag determinált komponensek, *szekunder*, diéta- és/vagy belső környezeti hatásoktól (pl. különböző megbetegedésektől) függő komponensek, valamint *tercier*, külső környezeti körülményektől (pl. szappanok, dezodorok, stb.) befolyásolt alkotóelemek.⁵⁹ Az egyedi szagtérkép szempontjából a primer szagoknak van jelentősége, melyek állandóak életünkben, míg a szekunder és terciér szagok változhatnak. A modern analitikai kémiai kutatások döntően az emberi szag szerves illó anyagainak kimutatását célozzák. Az emberi izzadság számos illóanyag komplex keveréke, rövid- és hosszú láncú hidrokarbonátokkal, alkoholokkal,

⁵⁷ Amendt, Jens et al. (2007): *Best practice in forensic entomology – standards and guidelines*. In *International Journal of legal medicine*. 121 (2007), 90–104. o.

⁵⁸ Song, Ci: *A bűnök elsőprésének összegyűjtött jegyzetei*. In Song, Ci: *Egy kínai halottkém feljegyzései*. Ford.: Tokaji Zsolt. Quattrocento Kiadó, Budapest, 2013.

⁵⁹ Curran, Allison M et al: *Comparison of the volatile organic compound present in the human odor using SPME GC/MS*. In *Journal of Chemical Ecology*, Vol. 31., No. 7 (2005), 1607-1619. o.

karboxil savakkal, ketonokkal és aldehidekkel. A szag eredetű illó anyagok összetevőinek kimutatására leginkább a headspece szolid fázisú mikroextrakciós gázkromatográfiával kombinált tömegspektrometria (SPME GC/MS) használatos.⁶⁰ Ma már több száz komponenst sikerült igazolni, ami előre vetíti a szagazonosítás laboratóriumi módszerekkel történő kivitelezhetőségét, megfelelően ezzel a forenzikus tudományok elvárásainak, melyek közül a mai gyakorlatból leginkább az ellenőrizhetőség és a reprodukálhatóság hiányzik.⁶¹

FORENZIKUS BOTANIKA ÉS PALINOLÓGIA

Carl von Linné (latinus nevén Carolus Linnaeus) 1735-ben, a leiden-i egyetemen készült doktori értekezésében, a *Systema Naturae*-ban lefektetett rendszerében 24 osztályba sorolta az egész akkor ismert növényvilágot az ivarszervek, első sorban a porzók és termők száma, helyzete alapján. Ezzel olyan eszközt adott a botanikus kezébe, mellyel könnyedén eligazodhatott az akkor már kb. 7000 növényfaj között. Jogtalanul gúnyolódó ellenfelei ekkor gyártották róla a szállóigét: „Deus creavit, Linnaeus disposuit,” azaz „Isten megteremtette a dolgokat, Linné rendbeszedte őket.”

A forenzikus *botanika* a növények (és gombák) igazságügyi célú vizsgálatával foglalkozik. Ezen belül egy elkülönült terület a *palinológia* (régies nevén virágporszemtan), amely a *pollenek* és *gombaspórák* morfológiájával és egyéb tulajdonságaival foglalkozik. Bűncselekményekkel összefüggésben különleges, növényrendszertani (fitotaxonómiai) szakértelemre leginkább természetkárosítás (2012. évi C. törvény, 242-243. §) esetén van szükség (sokszor állatrendszertani [zootaxonómiai] ismeretekkel párhuzamosan).

A másik klasszikus eset a kábítószer (kannabisz) *ültetvény*, ahol a helyszíni szemlén botanikus szakértő, vagy „növénytermesztésben jártas” szakember jelenléte kötelező. A szakértőnek a növényeket fajta és fejlettségi szintek szerint csoportokba kell foglalni, és így kell egy-egy csoport számát meghatározni. Egy osztályba a látszatra azonos fajtájú, ivarú, fejlettségű és méretű egyedeket kell besorolni. A lábon álló

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Horváth Orsolya: *Elvárható-e a jogalkalmazótól a természettudományos megismerés és érvelés kritikája? Adalékok a forenzikus odorológia tárgyköréből.* In *Magyar Jog*, 62. évfolyam, 4. szám (2015), 250-253. o.

egyedek esetén az egy osztályba sorolt *egyedek számát* számlálással, vagy nagy tömeg (több ezer tő) esetében számítással (darabszámbecsléssel) kell meghatározni és a jegyzőkönyvben rögzíteni. A learatott, lekaszált (úgynevezett biomassza) állomány esetén, amennyiben az osztályozható, akkor az osztályba sorolt mennyiség *tömegét* kell meghatározni. Ugyanígy szakértő (szakember) szükséges a *reprezentatív mintavételi eljáráshoz*. Alapelv, hogy a reprezentatív mintának rendelkeznie kell mindazon jellemzőkkel, amelynek vizsgálata alapján a *teljes mennyiség* bármely tulajdonságára vonatkozóan a későbbiekben megalapozott becslés tehető. A lábon álló egyedek esetén a mintákat a teljes hosszúságú, a teljes levélzetet tartalmazó tövek kell, hogy képezzék, gyökérzettel együtt. (A gyökérzet vizsgálata választ adhat arra, hogy a növény magról került-e szaporításra, vagy klónozással állították elő.) Amennyiben a mintavételre az állomány aratása, lekaszálása után kerül sor, akkor a reprezentatív minta is a betakarított terménynek megfelelő kell, hogy legyen. A mintaként kiválasztandó egyedek száma *az osztályt alkotó egyedek számának négyzetgyöke*, de számuk nem lehet kevesebb hatnál.

Botanikus szakértelemre szükség lehet nem természetes haláleset helyszínén is, amikor például a lakásán holtan talált személy ruházatán ismeretlen eredetű növényi részeket találnak. A botanikai szakértelem ki kell, hogy terjedjen a *növényrendszertanra*, a *növényanatómiára* és az *ökológiára* is, hiszen adott esetben a *környezettel összefüggésben* kell a megállapításokat megtenni, vagy csak *apró, töredékes növényi részek* vizsgálatára nyílik lehetőség, ilyen esetekben az ökológiai, illetve a mikroszkópos (sejttani) ismeretek alapvető fontosságúak.⁶²

Az elfogyasztott növények *gyomortartalomból* (cadaver, vagy hányadék) történő azonosításának nem csak bűnügyi, de utóbbi esetben terápiás jelentősége is lehet. A növényi részek alapján meghatározható az utoljára elfogyasztott (adott esetben mérgező, vagy mérgezett) étel és – holttest esetében – akár a halál időpontja is.

Az első bírósági eset, amikor a *botanikai* ismereteket felhasználták a bizonyításban, 1935 januárjában történt. A Lindbergh kisfiú (Charles Lindbergh, az Atlanti-óceánt elsőként átrepülő pilóta alig 1 éves kislánya) elrablásával és megölésével vádolt Bruno

⁶² Hall, David W.: *Forensic Botany*. In: Haglund, William D. – Sorg, Marcella H. (eds.): *Forensic Taphonomy. The Postmortem fate of Human Remains*. CRC Press, Boca Raton, FL, 1997, 353-362. o.

Hauptmann tárgyalásán Arthur Koehler botanikus, *faanatómiai* ismereteivel igazolni tudta, hogy a gyermekrablás helyszínéhez közel megtalált létra (amivel az elkövető vélhetően felmászott az emeleti gyermekszoba ablakába) faanyaga Hauptmann padlásának padlójából származik.⁶³

Minden növény sajátos alakú és mintázatú, csak az adott fajra jellemző *pollenekkel*, a gombák (fungi) pedig jellegzetes *spórakkal* rendelkeznek. Egyetlen növény, egyetlen szezonban pollenek millióit juttatja a környezetébe, amelyek betérítik azt. A palinológia forenzikus felhasználása tipikusan a személy vagy tárgy és az adott helyszín egymáshoz kötését szolgálja. A pollenek előfordulhatnak a személy ruházatában, gépkocsiban (különösen a szellőzőrendszerben). A helyszínen az úgynevezett pollencsapda igénybevételével minta gyűjthető az adott mikrokörnyezet jellemző pollenösszetételéből. A szakértő a polleneket főleg pásztázó elektronmikroszkóppal hasonlítja össze.⁶⁴ Adott pollen jelenlétének kimutatása és azonosítása – például elásott holttest ruházatán – segíthet a halál helyének és idejének (évszaknak) a beazonosításában is.⁶⁵

Végül érdemes megemlíteni az *algákat*, amelyek érrendszer nélküli, fotoszintetizáló, egysejtű (néha kolóniákat alkotó) élőlények. Meghatározott területen való előfordulásuk reprezentatív lehet. A zöldalgák egy csoportja szilícium-dioxid (kova) vázzal rendelkezik, amely rendkívüli ellenállóképességet biztosít számukra. Ezek a diatomák (kovaalgák) természetes vizeink lakói, így vízbefulladás esetén az emberi szervezetbe kerülnek. Az igazságügyi orvostan régóta használja bizonyos szervrészletek (pl. lép, csontvelő) kénsavas roncsolását követően a fény-, vagy polarizációs mikroszkópos vizsgálatot, mint egyszerű diatoma-kimutatást, amellyel a vízbefulladás válhat bizonyítottá. Az utóbbi időben molekuláris genetikai módszerek is rendelkezésünkre állnak a kovaalgák kimutatására, amellyel sokkal hatékonyabban és megbízhatóbban tudjuk ezeknek az apró élőlényeknek a jelenlétét kimutatni.⁶⁶

⁶³ Lane, Meredith A. et al.: *Forensic Botany*. In *BioScience*, Vol. 40., No. 1. (1990), 34-39. o.

⁶⁴ Muir, Marjorie D.: *Scanning electron microscopy in palynology*. In *Review of Palaeobotany and Palynology*, Vol. 10., Issue 2 (1970), 85-97. o.

⁶⁵ Bozó Csaba: *Palinológia a kriminalisztika gyakorlatában*. In *Belügyi Szemle*, 47. évfolyam, 10. szám (1999), 107-108. o.

⁶⁶ Rác Evelin et al.: *PCR-based identification of drowning: four case reports*. In *International Journal of Legal Medicine*, Vol. 130., No. 5. (2016), 1303-1307. o.

FORENZIKUS ANTROPOLÓGIA ÉS ARCHEOLÓGIA

Az *antropológia* az ember eredetének, lehetőségeinek és kulturális különbségeinek diszciplínákon felülemelkedő tudománya. Jelentős szaktudományaiként elsősorban a biológiai antropológiát (humánbiológia), a filozófiai antropológiát, a teológiai antropológiát és a (szociológiai-etnológiai) kultúrantropológiát kell megemlíteni. Az embernek – a biológiai antropológiát illetően – morfológiai (alaki), fiziológiai (élettani), metrikus (mérhető) és genetikai (öröklődő) tulajdonságai vannak.

Az *antropometria* a biológiai antropológia egy speciális ága, amely az élő és meghalt ember mérhető jellegeinek vizsgálatánál alkalmazható és nemzetközileg elfogadott módszereket foglalja magában. Ahhoz, hogy méréseket végezhesünk, (ember) anatómiai ismeretekre van szükség. Az antropometriai adatok lehetnek statikusak (strukturálisak) és dinamikusak (funkcionálisak). Az előbbi közé tartozik pl. a testmagasság és vállszélesség, az utóbbiba pedig például az ízületi szögtartományok vagy az ún. elérési tartományok.

A *biometria* – szűkebb értelmezésben – az egyének magatartási és biológiai (fiziológiai) jellegzetességeinek vizsgálata, informatikai értelemben pedig azok számítógépes azonosítása és az egyezés (különbözőség) valószínűségének kifejezése.

Az *igazságügyi antropológia* a humán antropológia alkalmazása a hatósági eljárás során. A csontokból, erősen oszlott vagy az ismeretlen személy emberi maradványaiból történő azonosítás fontos lehet akár jogalkalmazási, akár humanitárius okokból. Az igazságügyi antropológia az antropológia által kifejlesztett standard tudományos technikákat alkalmazza az emberi maradványok azonosítására és a bűnügyek felderítésére. Az igazságügyi antropológus gyakran – szükségszerűen – nemcsak patológussal, igazságügyi orvossal, hanem fogorvossal, entomológussal és genetikussal is. Emellett segíti a bűncselekmények helyének pontos feltérképezését, a gyanús maradványok felkutatását.⁶⁷

⁶⁷ Ubelaker, Douglas: *Skeletons testify: anthropology in forensic science*. In *Yearbook of Physical Anthropology*, 1996/39. 229-244. o.

Az utóbbi időben a forenzikus antropológia mellett megjelent a *forenzikus archeológia* fogalma is. A forenzikus archeológus geológiai és geofizikai tudásával és eszközeivel segíti a rendőrhatalóságokat az elásott, eltűntetett holttestek és tárgyai felkutatásában, valamint archeológiai módszertanával részt vállal a megtalált holttest kiemelésében, a holttest környezetének vizsgálatában. A forenzikus archeológia ismeretanyaga különleges jelentőséggel bír háborús tömegsírok feltárásakor.

DNS, GENETIKA, FORENZIKUS GENETIKA

Az emberi genom egy emberi sejt 23 pár kromoszómájában tárolt genetikai információját hordozza. Kevés kivételtől eltekintve, minden sejt ugyanazt a DNS-t tartalmazza. A kivételek közé tartoznak például az egyszeres (haploid) kromoszóma készlettel rendelkező ivarsejtek (petesejt és hímivarsejt). A sejtekben a DNS a sejtmagban és a mitokondriumokban található, egyetlen sejtben közel 2 m hosszúságban. A magasabb rendű szervezetek, és így az ember örökítő anyaga, a DNS funkcionálisan két alapvető csoportba osztható: *kódoló* és *nem kódoló* régiókra. A kódoló régiók különböző RNS-ek (ribonukleinsavak) és fehérjék alapfelépítését határozzák meg, illetve szabályozzák egyes gének működését. A nem-kódoló régióba tartoznak azok a testi és ivari (X, Y) kromoszómákon lokalizálódó rövid ismétlődő DNS-szekvenciák, polimorfizmust (azaz egyénenként eltérő sokféleséget) mutató mikroszatelliták (Short Tandem Repeat, STR és Variable Number of Tandem Repeat, VNTR) és az egy nukleotid polimorfizmusok (Single Nucleotid Polymorphism, SNP) amelyek jelenleg a forenzikus molekuláris genetikai vizsgálatok alapjául szolgálnak.

A *nukleinsav* makromolekulák központi szerepet játszanak az öröklődő biológiai információ tárolásában és fehérjékbe történő kifejezésében. A legegyszerűbb modell szerint a nukleinsavak *lineáris polimerek*, amelyekben egy monoton cukorfoszfát gerinc minden cukor részletéhez egy-egy bázis kapcsolódik. A nukleinsavak monomer egysége, amelynek ismételt beépülésével jön létre a polimer, a *nukleotid*. A nukleotid öt szénatomos *cukorrészt* (pentóz), *foszforsavat* és nitrogén tartalmú *bázist* tartalmaz.

A ribonukleinsavban (RNS-ben) szereplő cukorrész a *ribóz*, a dezoxi-ribonukleinsavban (DNS-ben) szereplő a *dezoxiribóz*, amelynek a 2' szénatomján a ribóznál lévő hidroxil (-OH) csoportot egy hidrogénatom helyettesíti (ettől lesz *dezoxi*).

A DNS-ben és az RNS-ben előforduló bázisok kémiai felépítése kétféle heterociklusos szerves bázis szerkezetéből vezethető le. Az egyik a *pirimidin*, a másik a *purin*. A pirimidinéből a *citozin*, a *timin* és az *uracil*, míg a purinéből az *adenin* és a *guanin*. A két purinbázis és a citozin egyaránt RNS- és DNS-alkotó, míg az uracil csak RNS-ben, a timin pedig csak DNS-ben fordul elő. (A DNS-ben tehát csak 4 féle bázis: adenin, guanin, timin és citozin lehet.)

A nukleotidoknál meg kell nevezni a foszfátok számát és kapcsolódási helyét. Ha például a foszfát az adenzinon (adenin + cukor) az 5' pozícióban van, akkor az elnevezés adenzin 5'-monofoszfát (5'-AMP). Mind a DNS, mind pedig az RNS láncának irányultsága van, mely annak köszönhető, hogy a ribóz, illetve a dezoxiribóz egy aszimmetrikus molekula. A lánc irányát a ribóz szubsztituált hidroxiljai szerint jellemezzük. A lánc felírásánál az irányt jelölni kell! Ha nincs jelölve, akkor megegyezés szerint a felírás 5'→3' irányt jelent. A cukorfoszfát gerinc mindkét nukleinsav esetében monoton jellegű, a változatosságot, az *információt a különböző bázisok egymás utáni sorrendje jelenti*.

Chargaff és munkacsoportja a múlt század 40-es éveinek végére kidolgozta a DNS-alkotó nukleotidok izolálásának, elválasztásának és mennyiségi meghatározásának módszereit. Megfigyelte, hogy a DNS-bázisok aránya fajra jellemző érték; a rendszerint közeli fajok esetén az arányok hasonlóbbak, mint távoli fajoknál; egy adott faj egyedeinél minden sejt azonos arányban tartalmazza a DNS-bázisokat; valamint, hogy a bázisok aránya nem függ az egyed életkorától, fiziológiai állapotától, vagy a környezettől. Azt tapasztalták továbbá, hogy bármilyen sejtől izolált DNS-mintára igaz, hogy az adenin mennyisége megegyezik a timinével, és a guanin mennyisége a citozinével, tehát: A=T és G=C. Ezeket a megállapításokat összefoglalva *Chargaff szabályoknak* nevezték el.

Watson és Crick 1953-ban (Wilkins és Franklin segítségével) alkotta meg a DNS molekula modelljét, a kettős spirált. Ez a modell már képes volt magyarázatot adni arra is, hogy miként másolódhat a DNS-ben tárolt genetikai információ. A modellben két DNS lánc szerepel, amelyek egymással ellentétes irányban futnak, tehát *antiparallel* elrendeződésűek. A rendkívül poláros és negatívan töltött cukorfoszfát gerinc a molekula külső, oldat felé néző részén fut, a részben apoláros jellegű bázisok

a molekula belseje, és ezáltal egymás felé fordulnak. A láncban bármilyen sorrendben követhetik egymást az egyes nukleotid egységek, tehát bármilyen bázissorrend létrejöhet. A modell további fontos tulajdonsága, hogy a két lánc szekvenciája kölcsönösen determinálja egymást (komplementerek), tehát ha az egyik lánc bázissorrendje ismert, abból egyértelműen következik a másik lánc bázissorrendje (és fordítva). A DNS kettős spirál két lánc a bázisokon keresztül szigorú, és egyértelmű szabályok szerint kapcsolódik egymással: adenin és a timin egymással két, míg a guanin és a citozin egymással három hidrogénhíd kötést tud létesíteni.

Mivel a DNS két szálának bázissorrendje egymás által kölcsönösen meghatározott, a két szálát felnyitva, és mindkettő mellé új komplementer bázissorrendű szálakat létrehozva az eredeti kettős spirál helyett *két új, az eredetivel azonos bázissorrendű kettős spirál* jön létre (*replikáció*). A replikáció *szemikonzervatív*, azaz az egyik szál teljes egészében az előző generációból származik, míg a másik szál újonnan keletkezik.

A replikáció folyamatának feltárása tisztázza ugyan az örökletes tulajdonságok megőrzésének és utódokba való továbbításának elvét, de nem mutatja meg, hogy ezek a tulajdonságok hogyan fejeződnek ki. Francis Crick *centrális dogmája* szerint a fehérjékben lévő aminosav-sorrendet a nukleinsavakban lévő nukleotid sorrend határozza meg. A DNS-ben tárolt információ kifejeződése, más néven a *génexpresszió* első lépéseként a DNS-ben dezoxiribonukleotidok sorrendjeként tárolt információ mRNS molekulákba íródik át. Ez a folyamat a *transzkripció* (átírás). A DNS-ről másolódó „hírvivő” RNS (messenger RNS, mRNS) viszi a „hírt” a citoplazmába, a riboszomális RNS (rRNS) tartalmú riboszómákra. Ugyanide szállítják a szállító RNS (transfer RNS, tRNS) molekulák, mint *adapterek* az aminosavakat. Az információ és az adapterek segítségével a riboszóma katalizálja az aminosavak összeépülését fehérjévé (*transzláció*).

A génexpresszió végtermékei az életfolyamatok „rabszolgái”, a fehérjék, amelyek képesek a DNS-ben tárolt információ alapján az élő rendszerek működéséhez szükséges legtöbb feladat ellátására. Ezek a feladatok időben, soksejtű szervezetek esetében térben is változnak, következésképpen nem feltétlenül mindig ugyanazokra a fehérjéknek kell kifejeződniük és működniük a sejtekben.

A nukleinsavakba írt szöveg nyelvezete tehát 4 *betűből* (A-T-C-G) áll, a fehérjékben lévő szöveg pedig 20-*betűs* (a 20 esszenciális aminosav). A kettő között van a három nukleotid egységeken, ún. *tripleteken* alapuló kódolási eljárás, mint szabályrendszer, ami szerint a nukleinsavakban szereplő szöveg lefordítható a fehérjékben szereplő szövegre. Ezt a szabályrendszert nevezzük *genetikai kódnak*. Az mRNS-ről lefordításra kerülő tripleteket *kodonoknak* hívjuk. Az mRNS-en lévő kodon a tRNS-en lévő antikodonnal lép kapcsolatba. A komplexben a két nukleinsav lánc *antiparallel* elrendeződésű. A genetikai kód (csaknem) *univerzális*, azaz az egyes kodonok minden élőlényben ugyanazt az aminosavat jelentik.

A genetika legfontosabb felfedezései (a DNS, mint örökítő anyag azonosítása; az öröklődés törvényeinek felismerése; a DNS szerkezetének leírása) sorába illik a teljes emberi örökítő anyag (genom) szekvenciájának (betűsorrendjének) megállapítása a 2000-2003-as években. Ez a genomot alkotó mintegy 3,2 *milliárd építőelem* (négyféle nukleotidbázis) kapcsolódási sorrendjének megállapítását jelentette. A genomszekvencia a genetika olyan alapidokumentumává vált, ami nélkül a genetikai tudományok további fejlődése csaknem elképzelhetetlen. Olyan ez, mint egy könyv betűsorrendje, ami szükséges (de nem elégséges) feltétele a „szöveg” megértésének. Önmagában ezzel az „írásjeltömeggel” még nem tudunk mit kezdeni a nyelv, a nyelvtan ismerete nélkül.

Az ember *mitokondriális* DNS-e mindössze 16569 nukleotidpár hosszúságú *körkörös molekula*, amely csak 37 *gént* tartalmaz, rendkívül kompakt elrendezésben, egymáshoz szinte hézagmentesen illeszkedve. A 37 gén közül 13 kódol fehérjét. A mitokondriális géneket kizárólag az anyától kapja az utód, az ezek által meghatározott tulajdonságok csak *anyai úton* öröklődnek. (Az ondósejtek „fejében” nincs mitokondrium, így az apai mitokondriumok nem jutnak be a petesejtbe.)

A kriminalisztikai vizsgálatok során általában véges mennyiségű vizsgálati anyag (biológiai anyagmaradvány) áll rendelkezésre, sokszor már bomlásnak indult, vagy bomlott állapotban. Ez azt jelenti, hogy a DNS degradációja már megindult. A *polimeráz láncreakció* (Ppolymerase Chain Reaction, PCR) segítségével egyetlen, vagy kisszámú DNS-molekula meghatározott szakasza (célszekvencia)

amplifikálható *in vitro* enzimatis reakció révén, gazdaszervezet igénybevétele nélkül.

A PCR-t három, ciklusosan ismétlődő lépésben hajtják végre. Először a templát DNS-t tartalmazó mintát 90°C fölé melegítve a két DNS-szál elválik, majd az oldatot lehűtve kb. 50°C-ra a nagy koncentrációban alkalmazott primerek (indító szekvenciák) adott helyen mindkét szálhoz hibridizálnak. A harmadik lépésben a mintát 72°C-ra felmelegítve, ezen a hőmérsékleten nagy felesleg dezoxi-nukleotid-trifoszfát jelenlétében egy DNS-polimeráz enzim mindkét szálra megszintetizálja az új, komplementer DNS-szálat. A reakcióban olyan DNS-polimerázt (pl. Taq-polimeráz) használnak, mely hőforrásokban élő baktériumból (pl. *Thermus aquaticus*) származik, és hőmérsékleti optimuma 72°C-on van, sőt, 90°C-on sem denaturálódik. Végül a mintát újból 90°C-ra melegítik, ahol a két kétszálú DNS négy szálra esik szét, és a ciklus kezdődik előlről. A három hőmérséklet, 90-50-72°C ciklikus váltogatásával egy olyan DNS-termék szaporodik exponenciális ütemben, melynek két végét az alkalmazott primerek jelölik ki. 25 ciklus után kb. egymilliószor annyi adott szekvenciájú DNS-molekula keletkezik, mint amennyi a templátban volt.

A különböző biológiai mintákból kinyert DNS-ből a vizsgálandó szakasz, vagy szakaszok felszorzosítása (PCR) után a tipizálás ma már általában kapilláris-gélelektroforézissel történik. A szakértői gyakorlatban kizárólag csak azok a DNS-lókuszok vizsgálhatók, amelyekhez megbízható és standardizálható vizsgálati módszerek állnak rendelkezésre, amelyekre belső/nemzetközi minőségi kontroll eljárások léteznek, nagyfokú variabilitással rendelkeznek, öröklődésmenetük tisztázott, mutációs rátájuk alacsony. Jelenleg szerte a világon az STR-rendszerek és a mitokondriális DNS D-hurok régió HV-I és HV-II szakaszainak vizsgálata mellett az SNP-k analízise az elterjedt. A mitokondriális kontroll régió az anya-gyermek közötti rokoni kapcsolat tisztázására szolgál, illetve bomlott kriminalisztikai minták vizsgálatát teszi lehetővé. A cytochrome b gén vizsgálata pedig a fajazonosítás igazságügyi eszköze.

A multiplex STR-vizsgálatok során a különböző lókuszokon lévő *alléleket* (az adott rövid ismétlődő STR-szakasz ismétlődéseinek a számát) kapjuk eredményül. Az egyes lókuszokon az allélek *homozigóta* (a két – anyai és apai – allél egyforma) vagy *heterozigóta* (a két allél különböző) formában fordulhatnak elő (pl. D5S818 lókusz:

10;10 allél homozigóta, 10;12 allél heterozigóta). Ezek az adatok (a lókuszt és az alléleket) kompakt adatbázisba rendezhetők, és így „genetikai ujjnyomatként” tárolhatók, továbbíthatók. Az FBI által kifejlesztett CODIS (*Combined DNA Index System*) adatbázis jelenleg 20 lókuszt használ a genetikai ujjnyomat (DNS profil) meghatározására.

Dear Authors! We would like to draw your attention for that in the future we will undertake to publish your studies in foreign languages.

Dr. Pongrácz Alex⁶⁸

Thoughts on the Issues of the Safety State

Over the thousands of years, the characteristics of the state have been examined in many, many ways by individual authors. If we look at the forms of each political community from a state-building point of view, categories of organized public authority can be set up with different attributes. For instance, Carl Schmitt distinguished between a legislator, a governor or director and a judicial state in his analysis of the domestic political situation in Weimar Germany on the brink of collapse.⁶⁹ Joseph Alois Schumpeter, in his work *The Crisis of the Tax State*, explored the characteristics of the fiscal state.⁷⁰

The aforementioned type of state generally approach the function of organized public authority from the point of division of power or the functions of public welfare and economic functions. However, from the view of our topic, it is much more interesting what the terms of the law enforcement state and especially the safety state mean.

The general literature, as well as the everyday view holds that the establishment and maintenance of public order and public security is an eminently task of the state, and – in modern circumstances – a constitutionally fixed function. Thomas Hobbes had already clearly seen that organized public authority – the Leviathan – was a 'mortal god, to which we owe under the Immortal God, our peace and defence. For by (...) he hath the use of so much power and strength conferred on him that, by terror thereof, he is enabled to form the wills of them all, to peace at home, and mutual aid against their enemies abroad.'⁷¹

⁶⁸ Senior lecturer, National University of Public Service, Faculty of Public Governance and International Studies.

⁶⁹ Schmitt, Carl (1932): *Legalitás és legitimitás [Legality and Legitimacy]*. Translated by Katalin Mulicza, Péter Füzesi, Márton Holczer, Béla Szabó. Attraktor Kft., Máriabesnyő – Gödöllő, 2006, pp. 7-21.

⁷⁰ Schumpeter, Joseph A.: *Die Krise der des Steuerstaates*. In *Zeitfragen aus dem Gebiet der Soziologie*, 1918/4., 3-74.

⁷¹ Hobbes, Thomas (1651): *Leviatán vagy az egyházi és világi állam anyaga, formája és hatalma [Leviathan or The Matter, Forme and Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civil]*. Translated by Pál Vámosi. Magyar Helikon, Budapest, 1970, p. 149.

Thus, the typical view is that the state ensures the peaceful, secure and regulated co-existence of the members of the society, so that the „permanent form of order” can only be achieved through the mediation of the state power.⁷² As a result of a longer-term historical process, the state's main power became the bearer and owner of the monopoly on violence. According to Max Weber's classical formulation, 'the state is a human community that (successfully) claims the monopoly of the legitimate use of violence within a given territory (...) and all other organizations or individuals can assert the right to use physical violence only insofar as the state permits them to do so. The state is regarded as the sole source of the »right« to use violence.'⁷³ Following the Enlightenment, in recognition of the "normalizing power" of modern society, discipline has become the general pattern of power, and disciplinary mechanisms have been "thrown out" of individual institutions throughout society, thus implementing state control of previously partly religious mechanisms through organizations like the police.⁷⁴ The concept of the *law enforcement state*, also analyzed by Robert von Mohl, states that in some cases the state has a legal obligation to "enforce law enforcement measures".⁷⁵ The concept of law enforcement has become "the general rule necessary for the governance of society",⁷⁶ and the "syllabus of public policy principles" has evolved into independent science over time. According to Ágoston Karvasy's definition, law enforcement science (Polizeiwissenschaft) embraces the principles of countering "threatening and harassing threats" in a state, eliminating or mitigating the harmful consequences of such threats, and meeting the "finer needs" of members of the society.⁷⁷

⁷² Kautz Gyula: *A politikai tudomány kézikönyve [Handbook of Political Science]*. Second, revised edition. Franklin-Társulat, Budapest, 1876, p. 6.

⁷³ Weber, Max (1919): *A politika mint hivatás [Politics as a Vocation]*. In Weber, Max: *Tanulmányok [Studies]*. Translated by: Ágnes Erdélyi – Péter Józsa – Judit Lannert – Géza László. Osiris Kiadó, Budapest, 1998, pp. 156-157. For further relations in the scope of state and violence, see: Alex Pongrácz: *A politika folytatása más eszközökkel? Avagy gondolatok az állam és az erőszak kérdésköréről [Making Politics with Other Instruments? Thoughts about the Scope of State and Violence]*. In *Államtudományi Műhelytanulmányok*, Vol. 17 / 2017.

⁷⁴ Foucault, Michel: *Felügyelet és büntetés. A börtön története [Discipline and Punish: The Birth of the Prison]*. Translated by: Anikó Fázsy, Klára Csűrös. Gondolat Kiadó, Budapest, 1990, p. 188.; Wood, David Murakami: *A panoptikumon túl? Foucault és a surveillance studies [Beyond the Panopticon]*. In *Replika*, Vol 5/2014, pp. 45-47.

⁷⁵ Mohl, Robert: *Az államtudományok encyklopaediája [Encyclopedia of Political Sciences]*. Translated by Tóbiás Löw. Published by Gusztáv Heckenast, Pest, 1866, p. 190.

⁷⁶ Wood: op.cit. (2014), 50.

⁷⁷ Karvasy Ágost: *A közrendészeti tudomány [Science of Public Enforcement]*. Second, revised and expanded edition. Property of Gusztáv Emich, Pest, 1866, p. 5.

As the modern state faces new challenges and risks, the concept of security has also been further refined. As a result, the literature has developed the concept of the so-called *safety state* – national security state for some authors⁷⁸ – emphasizing that 'one of the means of pursuing security, surveillance – through monitoring, tracking and recording the lives of individuals and groups – invades the private sphere and prevents certain social relationships and forms of political behavior'.⁷⁹ In some perceptions, one precursor of the process leading to the emergence of the safety state was the emergence of the so-called "garrison state" that placed security above all other values. The "garrison state" is characterized by the fact that the specialists in violence – especially the elite who operate and command the machinery of violence – become the most powerful and the strongest group in society, militarizing society, thereby taking full control of citizens.⁸⁰ From the 1960s onwards, the explosive development of information and communication technologies and the appreciation of digital technology have led to a strengthening and spreading of administrative power.⁸¹

However, in our view, the concept of the safety state came to fruition following the turn of the millennium, after the tragedy of the September 11, 2001 terrorist attack. Indeed, the concept of the safety state 'refers to a perceptible tendency for security/sense of security to become the highest value in the lives of individuals and states, both at the private and public level.'⁸² The common dilemma of freedom versus security has reappeared after the events of 9/11, and the legal policy environment for law enforcement procedures has been brought into new light in a conformed way with public expectations. In Western societies, voters and the legislature have shared the conviction that the new types of challenges in relation to the warfare of suicide bombers and terrorist organizations can no longer be addressed through the infrastructure provided by traditional law enforcement, national security and intelligence technologies. The construction of the safety state that Lasswell had even anticipated but was expected to be realized by others became very realistic by this, because, among other

⁷⁸ Busch, Andreas: *The changing architecture of the national security state*. In Leibfried, Stephan – Huber, Evelynne – Lange, Matthew – Levy, Jonah D. – Nullmeier, Frank – Stephens, John D. (eds.): *The Oxford Handbook of Transformations of the State*. Oxford University Press, Oxford, 2017, pp. 547-564.

⁷⁹ Raab, Charles D.: *Governing the Safety State*. Cited in: Raab, Charles D.: *A magánszféra mint biztonsági érték [Private Sector as Security Value.]*. In *Replika*, 2017/3. szám, p. 89.

⁸⁰ Lasswell, Harold D.: *The Garrison State*. In *American Journal of Sociology*, Vol. 46., No. 4. (1941), p. 455.

⁸¹ Lyon, David: *An Electronic Panopticon? A Sociological Critique of Surveillance Theory*. In *The Sociological Review*, Vol. 41., No. 4. (1993), p. 659.

⁸² Raab: op. cit., (2017), p. 90.

things, the society traumatized by terrorist attacks and fear had undergone a fundamental change of mood. The political elite and the legislative and judicial bodies to broaden the scope of public authorities – thereby helping the „proliferation of surveillance techniques”, have successfully used the substantial change in circumstances.⁸³ Related to this conceptual change is the dramatic expansion of counter-terrorism law enforcement measures, national security immigration and other official control powers.⁸⁴ „In many countries, such laws were adopted within short terms that allowed police and intelligence surveillance to go beyond any previous level, and they could rely on other sources, such as consumer information”.⁸⁵ In England and Wales, for example, during the years 2002 and 2003, around 21,500 people were identified per year as terrorist suspects; in Germany, a counterterrorism database has been set up, containing data of individuals who have a predefined profile – a total of about 6 million people (though “only” 20,000 people have been registered as potential terrorists).⁸⁶

So, it is no coincidence that more and more authors are forced to portray processes and phenomena that project the dystopian world of the “Big Brother is watching you”. According to Gilles Deleuze, the changes in the disciplined societies described by Foucault have accelerated after the Second World War, and the place of disciplinary institutions was increasingly taken by control societies. While discipline was analogous and compelling, control was digital and modulating. The dispositive of the control is the code, and the digital language of control (which determines whether or not to access information) provided by codes. People turn from individual to individuals, and the previously “faceless” mass transforms into samples, data, markets or databases. “The conception of a control mechanism, giving the position of any element within an open environment at any given instant (...), is not necessarily one of science fiction. Félix Guattari has imagined a city where one would be able to leave one’s apartment, one’s street, one’s neighborhood, thanks to one’s (individual) electronic card that raises a given barrier; but the card could just as easily

⁸³ Lyon, David: *Surveillance studies: láthatóság, mobilitás és fenetikus rögzítés*. In *Replika*, Vol. 5/2014, p. 15.

⁸⁴ Zoltán, Hautzinger: *A nemzetbiztonsági érdek megjelenése a migrációban és az idegenjogban*. In Imre Dobák – Zoltán Hautzinger (eds.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Dialóg Campus, Budapest, 2018, pp. 265-280.

⁸⁵ Lyon: *op. cit.*, (2014), p. 15.

⁸⁶ András László, Pap: *A megfigyelés társadalmának proliferációjától az etnikai profilalkotáson át az állami felelősség kiszervezéséig. Alkotmányjogi és rendészettudományi megközelítések az emberi méltóság, a társadalmi biztonság és az adatvédelem értelmezésekor*. L'Harmattan, Budapest, 2012, p. 17., p. 23.

be rejected on a given day or between certain hours; what counts is not the barrier but the computer that tracks each person's position – licit or illicit – and effects a universal modulation'⁸⁷

With the help of a camera belonging to a video surveillance system, practically any suspicious or unusual – otherwise law-abiding and typical – activity of people walking on the street can be tracked. Closed circuit surveillance systems (CCTV) have led some to think big cities have become powerhouses, and 'through surveillance cameras, the panoptic technology of power has been electronically extended: our cities have become like enormous Panopticons'.⁸⁸ As a result of these technological and administrative changes, it is no longer "devilish" to talk about electronic tagging of offenders, and even talk about electronic super-Panopticons, algorithmic surveillance or digital domination.⁸⁹

There is a general agreement in the literature that the changes noted have fundamentally restructured our previous perception and the new technologies have produced new forms and qualities of supervision. Moreover, whether the developments outlined above will be the key to future development with a secure flag, or the messengers of a "brave new world", we cannot say for sure.

⁸⁷ Deluze, Gilles: *Utóirat az ellenőrzés társadalmához [Postscript on the Societies of Control]*. In János Sugár (ed.): *Buldózer. Médiaelméleti antológia [Bulldozer. Antology of Media Theory]*. Média Research Alapítvány, Budapest, 1997. <http://mek.oszk.hu/00100/00140/html/> (Accessed at: 07.08.2018.)

⁸⁸ Koskela, Hille: „Cam Era”. *The Contemporary Urban Panopticon*. In *Surveillance & Society*, Vol. 1., No. 3. (2003), p. 243.

⁸⁹ See more in: Wood: op. cit. (2014), pp. 51-52.

Dr. Teleki Bálint⁹⁰

Kriptovaluták és bűnözés, különös tekintettel a piramisjáték szervezésére

1. BEVEZETÉS

Napjainkban egyre nagyobb súllyal jelennek meg a különböző kriptovaluták (*cryptocurrencies*) a gazdaságban fizetőeszközként, illetve megtakarítási, befektetési célú eszközként egyaránt. Immár több mint egy évtizede, hogy az első kripto valuta, a *bitcoin* 2009. január 3-án útjára indult, és utána még több tíz további kripto valuta követte több generációban mostanáig, és feltételezhető, hogy továbbiak is jönnek még. Ezalatt az időszak alatt megtapasztalhattuk a jelenség előnyeit, azonban számos hátrányát is, amelyek közül talán a leginkább problematikus az, hogy bűnözői körök is „felfedezték maguknak” a bennük rejlő lehetőségeket.

Jelen tanulmányban a szerző egy kiemelten fontos bűncselekmény, a piramisjáték szervezése szempontjából vizsgálja meg a kriptovaluták jelentőségét. Ehhez először egy általános ismertetőt adunk, amelyben meghatározzuk mi is a kripto valuta. Ennek keretében foglalkozunk a technológiai háttér, azaz a *blockchain* mechanizmus rövid ismertetésével is. Majd még mindig az általános ismertetőn belül foglalkozunk a jelenség pénzügytani (elsősorban makropénzügyi), illetve pénzügyi jogi (*regulatory* jellegű) problémáival is, kitekintéssel az Amerikai Egyesült Államok, illetőleg az Európai Unió irányába.

Az ezt követő fejezetben előbb vázoljuk a kriptovaluták és a bűnözés összefüggésének lényegi vonásait, majd rátérünk a tanulmány fókuszában álló bűncselekménytípus, azaz a piramisjáték szervezése tényállására a hatályos magyar Büntető Törvénykönyv alapján, a gyakorlati tapasztalatok terén nemzetközi kitekintéssel. Ezt kö-

⁹⁰ A Szerző jogász, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktorandusza.

vetően röviden áttekintjük a magyar hatóságoknak a kriptovalutákkal kapcsolatos felkészültségét is. Ennek keretében egyrészt a klasszikus rendvédelmi szervek, másrészt a pénzügyi felügyelet mint pénzügyi fogyasztóvédelmi hatóság hatásköri és technikai problémáit vesszük górcső alá. Végül az utolsó fejezetben levonjuk a következtetéseket, és megkíséreljük meghatározni a fejlődés szükséges irányát.

2. MI IS AZ A KRIPTOVALUTA?

A kriptovaluták ún. *virtuális valuták*, és ebbéli minőségükben elsősorban az elektronikus pénztől kell elhatárolni őket. Virtuális pénznemeknek nevezzük azon nem materiális eszközöket, melyek matematikai algoritmusok alapján keletkeznek. A kriptovaluta működésének célja egy szabályozástól független alternatív platform létrehozása, ahol az átutalások a hagyományos megoldásokhoz képest sokkal gyorsabban és minimális tranzakciós költségekkel történnek, illetve nincs szükség a személyes adatok feltüntetésére. A kriptovaluta egy olyan decentralizált *peer-to-peer* hálózat alapú rendszer, amely központi elszámolási szervezet vagy egyéb közvetítők nélkül működik. A működését nem szabályozza semmiféle intézmény, például nemzeti központi bank.⁹¹ Az *elektronikus pénzrendszerben* ezzel szemben megmarad az elektronikus és a fedezet nélküli papírpénz (rendeleti/fiat pénz) közötti kapcsolat, mivel az előbbi a fiat fizetőeszköz pénznemét fejezi ki (dollárban, euróban stb.). A *fiat pénz* alatt minden olyan törvényes fizetőeszközt értünk, melyet egy központi állami szerv bocsát ki, és állami garanciavállalással rendelkezik, illetve amit a polgárok készek elfogadni áruk és szolgáltatások ellenében, mivel jogszabályi fedezettel és ezáltal lakossági bizalommal rendelkezik.⁹² Mint fentebb említésre került, a legelső – és mind a mai napig a legközismertebb – típus a bitcoin (2009), de számos más szintén jelentős virtuális valuta is létrejött az évek során, úgy mint például a litecoin (2011), az ethereum (2015), a zcash (2016), vagy a monero (2014).⁹³ Utóbbi kettőre egy bizonyos sajátosságuk miatt még a cikk folyamán később visszatérünk.

A kriptovaluták egy forradalmi technológián, az ún. *blockchain* mechanizmuson alapulnak. Amint már fentebb említésre került, a jelenség központi problémája a *decent-*

⁹¹Bacsó Róbert: *Virtuális valuta mint a modernkori pénzpiaci szabályozás kihívása*. In Polgári Szemle, 2016/1-3. szám, 245. o.

⁹²Uo., 246. o.

⁹³ Bővebben lásd: <https://www.investopedia.com/tech/most-important-cryptocurrencies-other-than-bitcoin/> (Letöltés: 2019.04.10)

ralizáltság, mivel a blockchain mechanizmus technikai irányítása nem igényel semmilyen centralizáltságot. A blockchain lánc a tranzakcióknak egy fajta főkönyve/adatbázisa (*ledger*), amelyben minden *blokk* (*block*) egy adatdarabka, a *lánc* (*chain*) által kronologikusan naplózva.⁹⁴ A virtuális valuták lényeges eleme, hogy a tranzakciónál nincs szükség harmadik fél jóváhagyására, mivel a blockchain hálózat által használt szoftver (*verification software*), a hálózaton belül pedig minden computer ellenőrzi a tranzakciók láncolatát, és a computerek egyénileg hagyják jóvá az aktuális tranzakciót, amely nyomán az adott blokk hozzáadódik a tranzakciós láncához, és a tranzakció részévé válik a jóváhagyott nyilvános „főkönyvnek”.⁹⁵

Ez a fokú decentralizáltság rendkívül veszélyes lehet. A globális pénzpiac eleve olyan likviditással, tőkeerővel és hatalommal bír, hogy gazdasági szempontból az államok nem kérdőjelezhetik meg az autoritását például a nemzeti gazdasági politikák kialakítása terén, és itt csak a pénzpiac formálisan szabályozott és ellenőrzött részéről beszélünk.⁹⁶ Ehhez képest, ahogyan azt fentebb már említettük, a kriptovaluták működését nem felügyeli olyan módon intézmény, illetve hatóság, ahogy a hagyományos pénz esetében igen. (Ez szerencsére már nem teljesen igaz, főleg az USA tekintetében, de úgy tűnik, hogy az Európai Unió is törekszik ezen változtatni.) Alapvetően két dolog hiányzik nagyon e virtuális valuták mögül/fölül: a monetáris politika és a pénzügyi felügyelet. Monetáris politika nélkül nincs árstabilitás, és nincs stabil átváltási árfolyam. Ezért következhetnek be olyan elképesztő árfolyammozgások, mint például a bitcoin esetében 2017 decemberében, amikor is az USD-vel szemben értéke kb. 25%-át veszítette el mindössze öt nap alatt.⁹⁷ A pénzügyi felügyelet hiányának problémája pedig egyértelmű: a pénzügyi felügyeleti és a pénzügyi fogyasztóvédelmi hatóságok hiányában a visszaéléseknek, és azok büntetlenségének kockázata jóval nagyobb.

⁹⁴ Brookes, Averie: *U.S. Regulation of Blockchain Currencies: A Policy Overview*. In *American University Intellectual Property Brief*, Vol. 9., No. 2. (2018), 78. o.

⁹⁵ Uo., 79. o.

⁹⁶ Pongrácz Alex: *A hálózat csapdájában? Globalizáció és totalitás*. In: Farkas Ádám (szerk.): *Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 47-48. o. Bővebben lásd: Pongrácz Alex: *Nemzetállamok és új szabályozó hatalmak a globális erőterben – avagy megszelídíthető-e a globalizáció?* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 133-140. o.

⁹⁷ Lásd <http://fortune.com/2017/12/21/bitcoin-price-drops-infighting/> (Letöltés: 2019.04.10)

Ezt ismerte fel az USA jogalkotása, és 2018-as állás szerint immáron három hatóság, a *Securities Exchange Commission (SEC)*, a *Commodity Futures Trading Commission (CFTC)* és a *Department of Treasury* is erős piacfelügyeleti hatáskörökkel és eszközökkel rendelkezik a kriptovaluták tekintetében.⁹⁸ Az Európai Unió ehhez képest jelentős lemaradásban van, avagy hivatalosan „várakozó állásponton”, de ez ebben az esetben ugyanezt jelenti. Az Európai Bizottság által kiadott '*A European Agenda for the Collaborative Economy*' COM (2016) 356 final (June 2, 2016) című kommunikációjában az EB csupán arra vállalt kötelezettséget, hogy „aktívan megfigyeli” a helyzet alakulását.⁹⁹ Szerencsére a pénzügyi felügyeleti ügynökségek közül az *Európai Bankhatóság (EBA)* és az *Európai Értékpapír-piaci Felügyeleti Hatóság (ESMA)* is foglalkozik a kérdéssel. Sajnos azonban komolyabb hatáskörökkel e hatóságok sem rendelkeznek az ügyben, így megfelelő szabályozási eszközök a végső konklúzió egyelőre itt is az EBA azon ajánlása marad, hogy lehetőleg mindenki tartózkodjon az ilyen természetű tranzakcióktól.¹⁰⁰ Ugyanakkor 2019 januárjában az EBA egy szélesebb körű jelentést publikált¹⁰¹, és az ESMA-val közösen kéri az uniós jogalkotót egy átfogó szabályozás minél hamarabbi megalkotására.¹⁰² (A magyar helyzettel a vonatkozó fejezetben foglalkozunk részletesen.)

2.1. A kriptovaluták és a bűnözés

Az előző fejezetben ismertetett *regulatory* jellegű problémák mellett a másik, az előzővel szorosan összefüggő nagy problémakör a kriptovaluták és a bűnözés kapcsolata.

Gondolatmenetünket egy egyszerű, de teljesen realisztikus példával kezdjük, hogy illusztráljuk az ún. *dark web* nyújtotta lehetőségeket. Gondoljunk egy drogdílerre, aki valamely szintetikus drogot (például carfentanilt) szeretne beszerezni. Nem kell egyebet tennie, mint a *dark web*-en keresztül – amelyhez a megfelelő szoftverekkel nem olyan nehéz hozzáférni – megrendelni jellemzően egy kínai laboratóriumtól, kifizetni

⁹⁸ Brookes: *i.m.* (2018), 81-82. o.

⁹⁹ Finck, Michéle: *Blockchains: Regulating the Unknown*. In *German Law Journal*, Vol 19., No. 4. (2018), 675-676. o.

¹⁰⁰ Bacsó: *i.m.* (2016), 247-248. o.

¹⁰¹ Lásd <https://eba.europa.eu/-/eba-reports-on-crypto-assets> (Letöltés: 2019.04.10)

¹⁰² Lásd <https://bitcoinist.com/eu-banking-authority-cryptocurrency/> (Letöltés: 2019.04.10)

például bitcoin-ban, és az előállítók egy aránylag egyszerű, de biztonságos úton kézbesítik a csomagot a megbeszélt helyre, dílerünk pedig jelentős haszonnal terjeszti, például az amerikai utcákon a megadott anyagot. (Ugyanakkor a carfentanil a megfelelő mennyiségben extrém halálos vegyület, így egy terrorista is tudná mire használni.) Mindez azért ennyire bevett módszer, mert az egész műveletsorozatot az *anonimitás mítosza* lengi körül.¹⁰³

Amely mítosz pedig az egyik központi kérdés. A szakirodalom szerint a kriptovaluták első számú vonzereje a bűnözői körök számára az a hit, hogy a tranzakciók ekként rejtve maradnak a hatóságok előtt.¹⁰⁴ Ez azonban erősen fél igazság. Cronin biblikus parafrázisa szerint: „*Aki anonimitás által él, az anonimitás által vesz el.*” Ugyanis eleve a *dark web* anonimitása kétélű kard, hiszen az operátorok sem tudják teljes biztonsággal beazonosítani a klienseiket, és így kiszűrni az esetleges beépülő, kellően képzett nyomozókat, ügynököket, amely tény jelentősen megnöveli a lebukásuk kockázatát.¹⁰⁵ A *blockchain* tranzakciók pedig nemcsak hogy mind naplózásra kerülnek, de ezek a tranzakciós láncok a nyilvánosság számára is elérhetőek, megtekinthetők. A kellő hozzáértéssel megvizsgálva egy ilyen tranzakciós láncot hasonlóan jó betekintést lehet nyerni az adott bűnözői kör működésébe, mintha a hagyományos pénzügyi adatokat vizsgálnánk.¹⁰⁶

Ráadásul van egy megfigyelhető pszichológiai hatása az anonimitás és a büntetlenség mítoszának, nevezetesen hogy ezt az illúziót az érintettek egy idő után tudat alatt a valós életükre is kivetítik, amely jelentősen megnöveli a lebukásuk kockázatát (például valaki azon bukik le, hogy a carfentanilt tartalmazó csomagot a saját bejelentett lakcímére küldeti).¹⁰⁷ A teljes képhez viszont az is hozzátartozik, hogy mindezen pozitívumok csak az első generációs kriptovalutákra (példának okáért bitcoin) igazak

¹⁰³ Cronin, Matthew J.: *Hunting in the Dark: A Prosecutor's Guide to the Dark Net and Cryptocurrencies*. In United States Attorneys' Bulletin, 2018. június, 65. o.

¹⁰⁴ Comben, Christina: *Top 5 Reasons Cryptocurrency is a Magnet for Criminals*, cryptomode.com, 2018.10.16.

¹⁰⁵ Cronin: *i.m.* (2018), 69-70. o.

¹⁰⁶ Cronin: *i.m.* (2018), 71. o.

¹⁰⁷ Cronin: *i.m.* (2018), 68. o.

egy az egyben, időközben ugyanis fejlesztettek ki olyan új generációs típusokat (például monero, zcash), amelyek különböző informatikai trükkök segítségével igyekeznek meghamisítani és ezáltal visszakövethetetlenné tenni a tranzakciós láncot.¹⁰⁸

Comben öt olyan tényezőt/körülményt azonosít, amelyek a leginkább vonzóvá teszik a kriptovalutákat a bűnözők számára. Az első az *anonimitás*, ezt fentebb már kellőképpen körüljártuk. A második a *Silk Road (Selyemút)* nevű online feketepiac, amely részletes elemzésébe itt nem bocsátkozunk, bár a fejezet elején ismertetett példa jól illusztrálja ezt is. Az ötödik kategória, a *social media scam*, itt most szintén nem különösebben releváns. A harmadik az úgynevezett *ICO scam* lehetősége, a negyedik pedig a *hacking, phishing, malware* tevékenység.¹⁰⁹ Utóbbi két kategóriát az alábbiakban részletesen tárgyaljuk.

Az *Initial Coin Offering (ICO)* az *Initial Public Offering (IPO)* kriptovalutában történő megfelelője, vagyis azt célozza, hogy egy adott gazdálkodó szervezet a tőkéjét külső befektetők bevonásával növelje, tehát alapesetben ez egy teljesen legális és hasznos dolog.¹¹⁰ Az *ICO scam* ennek a folyamatnak a meghamisítása, vagyis egy olyan helyzet, amikor nincs valós projekt az ICO mögött, a cél a befektetők kriptovalutájának kicsalása, de ezt itt ennél részletesebben nem elemezzük, az ezzel foglalkozó írást lásd. a lábjegyzetben.¹¹¹

Ami a *hacking, phishing, malware* tevékenységeket érinti, itt elsősorban a zsaroló vírusok (*ransomware*) és egyéb, online – például e-mailen keresztül történő zsarolások esetében egyre gyakoribb – szinte kizárólagos – hogy a fizetséget kriptovalutában, jellemzően bitcoin-ban kérik a zsarolók. Ismertebb magyar példa erre, amikor a magyar kormány weboldalait ún. *DDoS* (szolgáltatásmegtagadással járó/túlterheléses) támadás érte, amelyet végül kivédtek, de órákig elérhetetlenné tették a kérdéses oldalakat. Az ezzel foglalkozó bűnözők kimondottan szívesen támadnak meg közszolgáltatásokkal (pl. energiaellátás), pénzügyi szolgáltatásokkal foglal-

¹⁰⁸ Kharif, Olga: *Bitcoin is being dropped by criminals in favour of privacy coins like Monero*, independent.co.uk, 2018.02.01.

¹⁰⁹ Comben, Christina: *Top 5 Reasons Cryptocurrency is a Magnet for Criminals*, cryptomode.com, 2018.10.16.

¹¹⁰ Bővebben lásd <https://www.investopedia.com/terms/i/initial-coin-offering-ico.asp> (Letöltés: 2019.04.10)

¹¹¹ Bővebben lásd <https://steemit.com/scam/@moonjelly/how-to-create-an-ico-scam-in-5-simple-steps> (Letöltés: 2019.04.10)

kozó rendszereket, vagy akár privát számítógépeket, amelyek felett átveszik a kontrollt, és azt csak a váltságdíj megfizetése ellenében adják vissza, amelyet, mint már említettük, jellemzően bitcoin-ban kérnek.¹¹²

Végül az általános kérdések között röviden meg kell említenünk a *pénzmosás* kérdéskörét. Az *FBI* már 2012-ben figyelmeztetett arra, hogy a bitcoin szélesebb körű elterjedésével megnő a kockázat annak, hogy azt pénzmosás céljára fogják használni. 2013-ban be is következett az online pénzmosás történetének eddigi legnagyobb ügye, a *Liberty Reserve*-ügy, amelyben a Costa Rica-i illetőségű „szolgáltató” összesen 6 milliárd USD értékben segített bűnözésből származó pénzt tisztára mosni, olyan kereskedelmi szolgáltatásokon keresztül, amelyek maguk is engedély nélkül működtek.¹¹³ Ez a rendkívül összetett témakör itt most nem kerül részletesebb feltárára, mivel az terjedelme miatt egy külön cikket érdemelne.

3. A KRIPTOVALUTÁK ÉS A PIRAMISJÁTÉK SZERVEZÉSE

A világhírű közgazdász, Nouriel Roubini szerint a virtuális valuták Ponzi-séma típusú pénzügyi piramisok, melyek alapul szolgálnak a feketepiac és a pénzmosás terjedésének.¹¹⁴ (Véleménye szerint az a jelenség, amit virtuális valutának neveznek, nem képes ellátni a fizetési, a világpénz, a forgalmi, illetve a felhalmozási funkciókat. Kriptovalutával nem határoznak meg áru- és szolgáltatási értéket, ami gátolja annak további elterjedését. Ezenkívül meggyőződése, hogy volatilitásuk miatt semmis a kriptovaluták értékmegőrző képessége is.¹¹⁵) Még ha jelen cikk szerzője nem is ennyire kategorikusan köti össze a kriptovalutákat a bűnözéssel, alapvetően úgy látja, hogy a virtuális valutáknak egyre nő a szerepe a piramisjátékokban és egyéb bűncselekményekben. Az alábbiakban a piramisjátékkal foglalkozunk bővebben.

A hatályos magyar Büntető Törvénykönyv¹¹⁶ szerint a piramisjáték szervezése bűncselekmény tényállása a következőképpen alakul: 412. § *Aki mások pénzének előre*

¹¹² Mezei Kitti: *The Regulation of Crimes against Information Systems in Hungary*. In *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 2017, 207-208. o.

¹¹³ Dyntu, Valeria - Dykyi, Oleg: *Cryptocurrency in the System of Money Laundering*. In *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol 4., No. 5. (2019), 78-79. o.

¹¹⁴ Bacsó: *i.m.* (2016), 248. o. Idézi: Roubini, Nouriel: *So Bit co in isn't a currency*, Lsd.: <https://twitter.com/Nouriel/status/442725510423248897>, 2014.03.09.

¹¹⁵ Bacsó: *i.m.* (2016), 248. o.

¹¹⁶ 2012. évi C. tv. a Büntető Törvénykönyvről.

meghatározott formában történő, és kockázati tényezőt is tartalmazó módon való összegyűjtésén és szétosztásán alapuló olyan játékot szervez, amelyben a láncszerűen bekapcsolódó résztvevők a láncban előttük álló résztvevők számára közvetlenül, vagy a szervező útján pénzfizetést vagy más szolgáltatást teljesítenek, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A piramisjáték lényege tehát, hogy a jelentkezők pénzbefizetéseit összegyűjtik - előre meghatározott rendszer szerint -, és ebből a sorban előrébb állóknak pénzkifizetéseket vagy egyéb szolgáltatásokat teljesítenek. A játékba bekapcsolódók a pénzfizetésen túl meghatározott számú további résztvevő beszerzését is vállalják, utóbbiak befizetései biztosítják a korábbi belépők felé teljesítendő kifizetéseket. Ez jelenti a kockázati elemet is, mert amennyiben a résztvevői kör nem bővül progresszíven, a befizetések megtérülése megkérdőjeleződik. Egy bizonyos számú résztvevő pedig mindig károsodik, hiszen a piramis sosem képes végtelenül bővülni, így jellemzően a piramis alján állók, illetve a később belépők kifizetésére már nem marad fedezet.¹¹⁷

A bűncselekménynek nincs elkövetési tárgy és voltaképpen sértettje sincs, a tényállás a befektetői piac biztonságát védi. Ugyanis akik belépnek, azok annak kockázatát vállalták, amely a befektetett pénzzel és a várt haszonnal kapcsolatos, viszont annak kockázatát nem, hogy befizetett pénzüket nem az előre meghirdetett feltételeknek megfelelően kezelik, ill. fektetik be.¹¹⁸

Az elkövetési magatartás a játék szervezése, amely mindig aktív magatartás. A bűncselekmény tettese, a játék szervezője bárki lehet. A szervező gyakran játékos is, ugyanakkor a szervező és a játékos magatartása a törvényi tényállás szintjén elhatárolt és a gyakorlatban nem olvad össze. A játékosnak ugyanis nincs rálátása a játék nagyobb egységeinek mozgására, ill. az egész mechanizmusra, a játék időtartamára és berekesztésére, valamint a haszon elosztására. A játékos által végrehajtott szűkkörű láncépítési folyamat maga a játék, amelyet a tényállás nem tilalmaz, kivéve, ha maguk is szervezői feladatot vállalnak és ellátnak, vagy olyan mérvű és jellegű

¹¹⁷ Molnár Gábor Miklós: 412. § Piramisjáték szervezése In Belovics Ervin - Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: *Büntetőjog II. - Különös rész*, 3. hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 850. o.

¹¹⁸ Molnár: i.m. (2014), 850. o.

hálózatépítést végeznek, amely miatt a tevékenységük lényege már ez és nem a játékban való részvétel.¹¹⁹

A piramisjáték egyik jellegzetes megnyilvánulási formája az ún. MLM (multi-level marketing) tevékenység. Erre mutat rá a legfrissebb magyar bírósági gyakorlat is, nevezetesen a Budapest Környéki Törvényszék B.92/2016/38. sz. ítélete, amelyet a Fővárosi Ítéltábla Bf.228/2017/5. számú ítéletével helybenhagyott. A kérdéses ügy nem kapcsolódik a kriptovalutákhoz, azonban jól bemutatja a piramisjáték lényegét. Hangsúlyozandó, hogy nem minden MLM-tevékenység minősül automatikusan piramisjátéknak, hiszen ahogyan az ítélet is leszögezi, az *MLM-tevékenység* - vagy hálózati kereskedelem - lényege, hogy független termékgalmazókból álló, többszintű érdekeltségi viszonyok alapján épülő hálózaton keresztül történik a termék vagy a szolgáltatás értékesítése, direkt módon - az ismerősök felé ajánlás révén - eljuttatva a terméket vagy a szolgáltatást a fogyasztókhoz, vásárlókhoz. Vagyis a hagyományos kereskedelemhez hasonlóan *a termékek megvásárlásából és nem a beléptetett tagok számából keletkezik a jövedelem*. A bónusz elszámolása pedig a mindenkor marketingtevékenység alapján történik, így annak fizetése akkor történik meg, ha van forgalom az adott hálózatban.

Az ítéletek által tárgyalt esetben az érintett cégek (az ügy vádlottja egy természetes személy volt) kezdetben klasszikus értelemben vett MLM-tevékenységet folytattak. Az első számú cég által végzett tevékenység belépők hiányában egy idő után megrekedt - az alaptevékenység aranyrudak kereskedelme volt a fogyasztók felé, befizetett előlegért, és a további összeg újabb tagok beszerzése általi kiválthatóságán keresztül. Ekkor a vádlott a második számú cégen keresztül egy olyan vidéki csoportot hozott létre, amely látszólag hasonlított az előzőekre, azonban ténylegesen csak az első számú cég fogyasztói pozícióinak finanszírozására fordították a belépő tagok befizetéseit, tényleges kereskedelmi tevékenységről nem volt szó, és a rendszer bővítését sem írták elő a belépők számára, így csak a befizetett tőke maradt, mint szétosztható jövedelem. Mivel azonban ilyen rendszerekben a külső befizetés mindig kevesebb, mint a kifizetendő összeg, a tagok egy része nem jutott hozzá a várt jövedelemhez. Ennek nyomán a bíróság megállapította, hogy itt piramisjátékról van szó, a vádlottat pedig mint szervezőt pénzbüntetésre ítélte.

¹¹⁹ Molnár: *i.m.* (2014), 850-851. o.

Míg az előző ügy csupán a piramisjáték működésére volt jó szemléltető példa, addig - a még bőven folyamatban levő - OneCoin-ügy összekapcsolja ezt a témakört a kriptovaluták világával. A OneCoin ügy gyakorlatilag körbeír a világon, a Magyar Nemzeti Bank már 2017 májusában figyelmeztetést adott ki az eszközzel kapcsolatban, mint írják: „A piramisjátékhoz hasonló OneCoin konstrukció látszólag valamiféle eszközökbe történő befektetést tesz lehetővé, valójában azonban kereskedni kizárólag a tevékenységet szervező által üzemeltetett zárt és nem ellenőrizhető fórumon lehet. Egyszerűbben fogalmazva: a OneCoin-ért jelenleg semmiféle valós áru vagy szolgáltatás nem vásárolható, az állítólagos virtuális fizetőeszköz értéke, árfolyama objektíven megállapíthatatlan. A rendszerbe magas hozamokat ígérve szerveznek az interneten keresztül új belépőket oly módon, hogy utóbbiak befizetéseiből a korábban csatlakozottaknak (akiknek így erőteljes anyagi érdeke a marketing és a toborzás) jutalékot fizetnek.”¹²⁰ Az mindenképpen hangsúlyozandó - és a következő fejezetben látni fogjuk, hogy miért - hogy az MNB itt az eszköz piramisjáték jellege miatt kezdett el vizsgálni, ill. fellépni más szervekkel (BRFK, ORFK, Fővárosi Főügyészség, Legfőbb Ügyészség, NNI, NAV) együtt az „állítólagos virtuális valutával szemben”,¹²¹ és nem pedig a kriptovaluta-jelleg kapcsolta az ügghöz.

Ugyanakkor teljességgel valódinak elismert kriptovaluták kapcsán is felmerül - és itt gondoljunk vissza Nouriel Roubini meglehetősen sarkos állítására - hogy értelmezhetők piramisjátékként is. Ennek legekleatásabb példája a cikk első felében már hivatkozott BTC/USD 25%-os értékvesztés 2017 decemberében, amelynek nyomán bizonyos szerzők még a bitcoin kapcsán is azt a következtetést vonták le, hogy az valójában csak egy piramisjáték-szerű spekulatív buborék.¹²²

¹²⁰ Bővebben lásd: <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenye/2017-evi-sajtokozlemenye/a-onecoin-elleni-fellepesrol-tarqvalt-a-piacfelugyeleti-munkacsoport> (Letöltés: 2019.07.01.)

¹²¹ Lásd ugyanott.

¹²² Corradi, Fiammetta - Höfner Philipp: *The disenchantment of Bitcoin: unveiling the myth of a digital currency*. In *International Review of Sociology*, Vol. 28., No. 1. (2018), 200. o.

4. A MAGYAR HATÓSÁGOK HELYZETE ÉS FELKÉSZÜLTΣÉGE

A kiberbűnözéssel kapcsolatos jogi rezsim – elsősorban a Btk. – úgy általában az EU-s normákkal összhangban van, természetesen vannak területek, ahol további fejlődésre lenne szükség (pl. a személyazonosság-lopás terén).¹²³ (Ehhez jelen cikk szerzője teszi hozzá, hogy a kriptovalutákkal összefüggő kérdések szabályozásában maga az EU is lemaradásban van az USA-hoz képest – lásd fentebb –, így ez a viszonyítási pont is erősen viszonylagos.) További fontos háttér a *Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia*,¹²⁴ amelyet nemrég módosítottak utoljára.¹²⁵

A rendőrség esetében a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának Kiberbűnözés Elleni Tanszéke által 2018 januárjában lefolytatott online kérdőíves vizsgálat¹²⁶ érdekes következtetésekre jutott. Megállapították, hogy az állomány kevesebb, mint negyede tartozik a megfelelő képzettséggel rendelkezők közé.¹²⁷

A kapott eredményből az is látható, hogy a megkérdezettek számára sem elérhetőek azok a rendőri szolgálatok, melyeket az angolszász terminológia a *digitális bizonyítékok helyszíni vizsgálója* (*Digital Evidence First Responder, DEFR*) elnevezéssel jelöl. Jelenleg a rendőrségen belül a *BRFK Számítógépes Bűnözés Elleni Alosztálya*, valamint az *NNI Kiberbűnözés Elleni Főosztály* munkatársai nyújtanak segítséget a digitális bizonyítékok rögzítéséhez és kinyeréséhez.¹²⁸ A kiberbűncselekmények nyomozása és az informatika terén csupán 47,1%-os arány azon megkérdezetteké, akik tudják azon személyek, szervezetek elérhetőségét, akiktől segítséget kérhetnek, amely igen alacsony.¹²⁹

A Legfőbb Ügyészség szintén felismerte a probléma súlyát. Polt Péter legfőbb ügyész szavaival: „Az elmúlt években olyan felgyorsult világnak vagyunk a részesei, amelyek gyorsabb, rugalmasabb szervezetet kívánnak meg.”; valamint: “Ahhoz, hogy

¹²³ Mezei: *i.m.* (2017), 214-215. o.

¹²⁴ A Kormány 1139/2013. (III. 21.) határozata Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról.

¹²⁵ A Kormány 1838/2018. (XII. 28.) határozata Magyarország hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó Stratégiájáról.

¹²⁶ Simon Béla: *A rendőrség állományának felkészültsége a kiberbűnözésre*. In *Hadtudományi Szemle*, 11. évfolyam, 1. szám (2018), 385-405. o.

¹²⁷ Simon: *i.m.* (2018), 401. o.

¹²⁸ Simon: *i.m.* (2018), 399-400. o.

¹²⁹ Simon: *i.m.* (2018), 394. o.

az újfajta bűncselekményekre az ügyészség megfelelően tudjon reagálni, nagyon komoly szakmai tudás szükséges. (...) Éppen ezért a kollégák továbbképzésével erőteljesen támogatjuk a szakosodást különösen a környezetvédelem, a kriminalisztika, valamint a gazdaság területén”¹³⁰ Ezzel összhangban a Legfőbb Ügyészség, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint a Nemzeti Nyomozó Iroda az Európai Unió pénzügyi támogatásával aktívan részt vesz a kiberbűnözéssel kapcsolatos szakmai képzési rendszer kialakításában.¹³¹

A legnagyobb probléma valójában az, hogy – a világon nem egyedülállóan – a pénzügyi felügyeleti és pénzügyi fogyasztóvédelmi hatóság nem rendelkezik a megfelelő hatáskörökkel a kriptovaluták piacának ellenőrzésére és felügyeletére. A Magyar Nemzeti Bank által kiadott legfrissebb (2017-es) *Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Jelentés* ezt explicite kijelenti a dokumentum több pontján is, például: „Mindezek mellett a tőkepiacon továbbra is kiemelt kockázatot jelentenek azon befektetési formák, illetve tevékenységek, amelyek nem tartoznak sem az MNB, sem valamely külföldi hatóság felügyeleti hatáskörébe. Az MNB több alkalommal figyelmeztetett a világhálón népszerűsített, jogilag szabályozatlan rendszerben működő virtuális fizetőeszközök (más néven kriptovaluták) és az azokon alapuló származtatott termékek kockázataira. Tekintettel arra, hogy a kriptovaluták nem tartoznak egyetlen jegybank vagy hatóság felügyelete alá sem (az MNB nem engedélyezi vagy regisztrálja őket, így rendkívül magas kockázattal járhatnak, ugyanis hiányoznak a megfelelő felelősségi, garanciális és kárviselési szabályok, amelyek visszaélés esetén védenék a fogyasztók érdekeit. Az ilyen eszközöknek nem egy kötelezettségekkel és felelősséggel rendelkező intézmény a kibocsátója, hanem a felhasználók közössége. Ha a nyilvántartásokban vagy a tranzakció lebonyolításában probléma adódik, a felhasználók számára egyetlen intézmény sem garantálja az ügylet lebonyolítását, vagy az ügyfélkárok megtérítését.”¹³²

Láthatjuk tehát, hogy a magyar intézményi/hatósági környezet állapota korántsem megnyugtató, ha kriptovalutával kapcsolatos problémáról, jogsértésről van szó. A helyzet nyilvánvalóan a jogalkotó minél előbbi közbelépését kívánja meg. Leginkább

¹³⁰ Lásd: https://orientpress.hu/cikk/2017-10-27_polt-peter-a-legnagyobb-kihivas-a-kiberbunozes-es-a-korruptcio (Letöltés: 2019.04.10)

¹³¹ Lásd: <http://ugyeszseg.hu/eu-s-finanszirozassal-megvalosulo-kiberbunozes-elleni-kuzdelem-temaju-nemzetkozi-kepzes/> (Letöltés: 2019.04.10)

¹³² Magyar Nemzeti Bank 2017-es Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Jelentése; 10. o.

egy, a virtuális valutákra is teljes egészében kiterjedő pénzügyi felügyeleti rezsim megalkotására lenne szükség, és ezt nyilvánvalóan nem könnyíti meg az a cikk elején ismertetett körülmény, hogy az európai uniós jogalkotó is jelentős lemaradásban van.

Ugyanakkor ez a lépés nem elkerülhető és sokáig nem is elodázható. A modern államot egyre inkább írják le ún. *(nemzet)biztonsági államként*, ahol is a biztonságra törekvés egyik eszköze, a megfigyelés behatol a magánszférába, és megakadályozza bizonyos társadalmi kapcsolatok és (politikai) viselkedési formák kialakulását.¹³³ Jelen tanulmány szerzője szerint vannak szférái az életnek, ahol igenis van létjogosultsága ennek a kissé orwelli koncepciónak, és a pénzpiacok biztonsága annak minden vonzatával pontosan egy ilyen szféra.

5. KONKLÚZIÓ

Összegzőleg megállapíthatjuk, hogy a virtuális valuták/kriptovaluták elszaporodása és fejlődésük iránya – ennek előnyeit nem tagadva – kockázatot jelent a pénzügyi piacra és azon keresztül a fogyasztókra is. Ez némely esetben a fogyasztóvédelmi problémán túllépve, akár bűncselekményi kategóriákat is kimerítő helyzeteket idéz elő.

Ennek kezelésére elsősorban jogalkotói lépéseket volna javasolt tenni úgy Magyarországon, mint az Európai Unióban (akár mintának tekintve az Amerikai Egyesült Államok szabályozását). Meg kellene teremteni a kriptovaluták feletti hatékony pénzügyi felügyelethez szükséges hatásköri szabályokat – ha már bármilyen monetáris politika alá bevonni őket illuzórikusnak tűnik – és ennek keretében hatásköröket biztosítani a pénzügyi felügyeleti, valamint a bűnüldöző szervezetek arra, hogy a megfelelő módon felléphessenek. Utóbbi természetesen infrastrukturális és képzésbéli vonzatokkal is rendelkezik az érintett szervezetek esetében, amelyeket szintén megteremteni és/vagy fejleszteni szükséges.

¹³³ Pongrácz Alex: *Egy kiállítás benyomásai, avagy gondolatok a biztonsági állam kérdéseiről*. In Magyar Bűnüldöző, 9. évfolyam, 1. szám (2018), 56. o.

Megfigyelhető ugyanakkor az is, hogy amikor a kriptovalutának nem a kriptovaluta jellege a meghatározó, hanem például annak piramisjáték volta, akkor a szervezetrendszer hatékony lépéseket képes jelenleg is tenni, erre kiváló példa a OneCoin-ügy. Összességében azonban jelenleg meglehetősen sok múlik azon is, hogy a fogyasztó (az állampolgár) mennyire tájékozott a területen, és mennyiben képes maga felismerni és kiszűrni azokat a kockázatokat, amelyek a kriptovalutákkal való kereskedés jelent.

Szilvásy György Péter¹³⁴

A rendőrség és a közigazgatási eljárás

BEVEZETÉS

Az Alaptörvény 46. cikke (1) bekezdésének megfelelően hazánkban a rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme; emellett részt vesz a jogellenes bevándorlás megakadályozásában. Míg a rendőrségnek talán leginkább közismert feladata a bűnüldözés, addig indokolt megemlíteni, hogy számos rendészeti jellegű, kifejezetten közigazgatási természetű feladat ellátásával is hozzájárul a közrend és a közbiztonság fenntartásához.¹³⁵

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) 1. §-ának (2) bekezdése a rendőrséget illetően bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatköröket sorol fel. A „rendészeti” szó vizsgálata, a rendészet természetének és mibenlétének megközelítése lassan könyvtárnyi irodalmat tölt meg itthon és külföldön egyaránt.¹³⁶ Az sem zárható ki, hogy a „rendészet” valójában egyidejűleg jelenthetné az Rtv. szerinti első három feladatcsoportot is (de legalábbis az „államigazgatási” feladatkört mindenképp).

Elképzelhető olyan vélemény, mely az első két feladatcsoportnak különös jelentőséget tulajdonít, míg a rendészeti feladatkörök közül különösen a közigazgatási feladatok szerepét kisebbnek ítéli. Holott a rendőrség közigazgatási feladatok ellátására történő alkalmazása hagyományosan fennálló világjelenség – hiszen bizonyos ügyek ellátásában a szakértelem és a technikai felkészültség megléte, avagy a szigorú, például a közbiztonság érdekében szükséges ellenőrzés biztosítása végett ez könnyen

¹³⁴ A Szerző a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar tanársegédje.

¹³⁵ A fogalmi tisztázáshoz lásd például Balla Zoltán: *A belső rend és a közrend fogalma a jogszabályokban*. In *Belügyi Szemle*, 2000/2. szám, 99-103. o.; Balla Zoltán: *A rendészet alapjai és egyes ágazatai*. Dialóg Campus, Budapest, 2017, 37-39. o.; Finszter Géza: *Rendészettan*. Dialóg Campus, Budapest, 2018, 51-66. o.

¹³⁶ Csak példaként a közelmúltból, három jelentős munka: Patyi András: *A rendészeti igazgatás és a rendészeti jog alapjai*. In Lapsánszky András (szerk.): *Közigazgatási jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből*. CompLex Wolters Kluwer, Budapest, 2013, 135-169. o.; Balla Zoltán: *Monográfia a rendészetről*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2016; Finszter Géza: *Rendészettan*. Dialóg Campus, Budapest, 2018.

megmagyarázható –, mindemellett a rendőrség szervezeti értelemben hazánkban be- tagozódik az államigazgatás intézményrendszerébe. Erre egyértelmű formális bizo- nyíték – többek közt – a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény 1. § (2) bekezdés d) pontja, mely a rendvédelmi szerveket központi államigazgatási szervnek tekinti, és ugyancsak az 1. § (5) bekezdés a) pontja, mely a rendőrséget a rendvédelmi szervek közt első helyen említi.

A rendőrségi szervezet 2010-ben végrehajtott reformja, majd a közelmúlt újabb szervezeti módosítása (bővítése) kialakította a jelenlegi, horizontálisan négyfelé osz- tott új szerkezeti rendet. A rendőrség tehát jelenleg négy, különálló egységből épül fel: az általános rendőrségi feladatokat ellátó szervből („általános” Rendőrség), a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szervből (Nemzeti Védelmi Szolgálat), a terrorizmust elhárító szervből (Terrorelhárítási Központ), valamint az ide- genrendészeti szervből (Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság és az igazgató- ságok).¹³⁷ A Kormány a rendőrséget a rendészetért felelős miniszter¹³⁸ útján irányítja. A Kormány irányítási jogkörét példázza egyebek mellett az a tény is, hogy az általa- nos Rendőrség és a terrorizmust elhárító szerv vezetőjét – hasonlóan több más köz- ponti államigazgatási, rendvédelmi szerv vezetőjéhez – a miniszterelnök nevezi ki és menti fel [Rtv. 6. § (3) bek.].

Az általános Rendőrségnek központi, valamint területi és helyi (dekoncentrált) szer- vei vannak. A központi szerv az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK); a területi szervek a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok; a helyi szervek pedig a rendőr- kapitányságok és a (határrendészeti) kirendeltségek.¹³⁹ Ez a területi felosztás lénye- gében megfelel az államigazgatásban általában megszokott szerkezeti rendnek (ld. különösen: központi hivatal központi szerve/minisztérium – kormányhivatal – járási hivatal).

¹³⁷ Rtv. 4. § (2) bekezdés.

¹³⁸ A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 40. § 20. pontja szerint jelenleg a belügyminiszter.

¹³⁹ A szerkezeti rendet a legkisebb szerkezeti egység lebontva is át lehet tekinteni a rendőrségi honlapon: <http://www.police.hu/ugyintezes> (Letöltés: 2019. november 23.)

A fenti szerveken túli sajátos jogállású szerveket (pl. Repülőtéri Rendőr Igazgatóság, Készenléti Rendőr- ség, stb.) jelen esetben nem vizsgáljuk.

E tanulmányban megkísérlem összefoglalni az általános Rendőrség rendkívül széleskörű és szerteágazó rendészeti-közigazgatási természetű feladatai közül azokat, melyekkel a hétköznapi életben is gyakran találkozhatunk. Szándékom szerint ez a fajta áttekintés vázaltszerűen megvilágítja majd a legfontosabb szabályokat és eljárási intézményeket. A továbbiakban tehát „rendőrség” kifejezés alatt az általános rendőrségi feladatokat ellátó szervet értem.

2. ÁLLAMIGAZGATÁSI, KÖZIGAZGATÁSI HATÓSÁGI ELJÁRÁS, ILLETVE ÜGY

II.1. A közigazgatás és az államigazgatás, mint kifejezések, számos kontextusban és összefüggésrendszerben jelenhetnek meg. Nem kizárt ezeket szinonimaként kezelni. A szélesebb körben elfogadott megközelítésben azonban a jelentéstartalmát tekintve szélesebb fogalom a közigazgatás, s annak egyik eleme az államigazgatás alrendszere (az önkormányzati igazgatás mellett). A népköztársaság az állam szerepének túlhangsúlyozása okán több tudományterületen (pl. az ún. *államjog*, *államigazgatási jog* körében) is szinte kizárólagossá tette az „állam-” kezdetű kifejezések használatát (az állam elhalását annak megerősítése kellett, hogy megelőzze, továbbá az államhatalmi ágak egysége, állami tulajdon stb. mint állandó, nélkülözhetetlen retorikai, egyben tudományos hivatkozási pontként jelentkeztek).¹⁴⁰

A közigazgatási jog felosztásának egyik módja, hogy azt általános és különös részre tagoljuk. A különös rész másképp *szakigazgatás*, amelybe jellemzően anyagi jellegű, továbbá eljárási normák tartoznak (hiszen a szakigazgatások temérdek különböző fajtái sajátos eljárási szabályokat is tartalmaznak). Az általános rész a szervezeti normákból és az eljárási normák *közös szabályaiból* áll össze. Hazánkban deklaráltan (bár egyes vélemények szerint *pusztán* deklaráltan¹⁴¹) az általános eljárási normák elsődlegessége az alapelv, s a különös eljárási jogszabályoknak – főszabály szerint – az általánoshoz valamilyen módon igazodniuk kell.

¹⁴⁰ Lásd például a korszak meghatározó tankönyvében: Beér János – Kovács István – Szamel Lajos: *Magyar államjog*. Egyetemi tankönyv. 4. változatlan kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest, 1972, 7-15. o.

¹⁴¹ A közigazgatási eljárásjog hazai egyik legnagyobb alakja, Kilényi Géza például időről időre felhívta a figyelmet arra, hogy az általános eljárási törvény rendelkezéseinek „elsődlegessége” enyhén szólva relatív, és az évtizedek múlásával egyre több és több kivétel keletkezik alkalmazásuk alól. Lásd például Kilényi Géza (szerk.): *A közigazgatási eljárási törvény kommentárja*. CompLex Kiadó, Budapest, 2009. 25-27., 79-84. o.

Ez a hazai felfogás – illetve az, hogy egyáltalán mód nyílhat egy, a közigazgatási eljárások közös szabályait tartalmazó jogszabály megalkotására – csak 1957-ben jutott „győzelemre”. Ekkor lépett hatályba ugyanis az *államigazgatási eljárás általános szabályairól* szóló 1957. évi IV. törvény (Áe.). (Meg kell jegyezni, hogy egyes jogszabályok nem erre a törvényre, hanem novellájára, az 1981. évi I. törvényre hivatkoztak.)¹⁴² Közel fél évszázados életét 2005. november elsején fejezte be, ekkor lépett hatályba a modern kor követelményeinek megfelelni igyekvő, egyben némiképp átalakított szóhasználatot alkalmazó új közigazgatási eljárási kvázi-kódex, a *közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól* szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.). A Ket. hatályvesztését követően pedig – 2018. január 1-jétől – már az *általános közigazgatási rendtartásról* szóló 2016. évi CL. törvény (Ákr.) szabályait kell alkalmazni.

Az eljárási (alaki jogi) normák minden jogágban az anyagi jellegű normák által biztosított jogok és kötelezettségek érvényesítését, mobilizálását szolgálják. Az eljárásjogokat általában a közjogi jogágak közé soroljuk, mivel a jogviszony egyik alanyaként, avagy jogvitát eldöntőként az állam – illetőleg az állam nevében valamely közhatalommal bíró szerv vagy személy – jelenik meg. Ha természetes személy is az, aki döntést hoz, nem saját mivoltában (mint „magánszemély”) releváns az adott ügy szempontjából, hanem olyanként, aki egy konkrét szervet, végső soron magát az államot képviseli – közhatalommal bír, akár fizikai kényszerrel is a kötelezettség teljesítésére szoríthatja a kötelezetteket. Erre utalt 2012 előtt „A Magyar Köztársaság nevében” hozott ítélet, erre utal „A törvény nevében” végrehajtott cselekmény (pl. kényszerítő eszköz alkalmazása).¹⁴³

¹⁴² Eredetileg az 1957. évi törvény bevett rövidítése „Et.” volt. Az 1981. évi I. törvény ugyanakkor nem klasszikus novella volt, mivel „egyszerű” módosítás helyett az egész törvény új szövegét egyben hirdették ki (1981. évi I. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről). Ezt követően – különösen a rendszerváltás után – meglehetősen következetlenné vált e törvény(ek)re történő hivatkozás rendszere. Patyi András szerint egyedül az lett volna a helyes, ha minden jogszabály az 1981. évi I. törvényre hivatkozik. Lásd Patyi András (szerk.): *Hatósági eljárásjogi a közigazgatásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 48-49. o. A továbbiakban az egyszerűség kedvéért jelen tanulmányban az „Áe.” rövidítést használom, és ez alatt az 1957. évi IV. törvényre hivatkozom.

¹⁴³ Például: a rendőrök esetében a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet, a pénzügyőrök esetében a pénzügyőri intézkedések és a kényszerítő eszközök alkalmazásáról, valamint az elfogott, előállított, őrizetbe vett és fogva tartott személyek őrzésének és kísérésének eljárási szabályairól szóló 20/2018. (XII. 21.) PM rendelet írja elő a kifejezés használatát. De e szavak már jóval korábban sem voltak ismeretlenek, így pl. a Budapest-fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. törvénycikk is előírta alkalmazásukat, többek közt elfogást vagy „nagyobb mérvű csoportosulást” szétosztatását megelőzően.

II.2. A közigazgatási eljárás a legtipikusabb eljárás. Nem (csak) a szakma iránti elfogultság mondatja ezt velünk, hanem a valóság is. Kilényi Géza nyomán¹⁴⁴ mondhatjuk: ha valaki egész életében jogkövető magatartást tanúsít, nem keveredik senkivel jogvitába, nem követ el bűncselekményt, és – szerencséjére – sértettként, esetleg tanúként sem kell részt vennie sohasem bírósági tárgyaláson, vajmi kevés fogalma lehet arról, hogyan is „néz ki” egy polgári vagy egy büntetőeljárás. Ám a közigazgatással és a közigazgatási eljárással mindenki találkozik; közigazgatási eljárás nélkül nincs állami működés; közigazgatási eljárási jogviszony alanya mindenki lesz, bármi-képp is élje le az életét. Amikor például az anyakönyvbe bejegyzik a gyermek megszületésének tényét, a házasságkötést, amikor valaki személyazonosító igazolványt, útlevelet, vezetői engedélyt vagy erkölcsi bizonyítványt vált ki, ügyfélként találkozik a közigazgatással, a közigazgatási hatósággal. Nem véletlen tehát, hogy a közigazgatási jog mint diszciplína, kiemelt jelentőséget kap az oktatásban, és annak ismerete természetesen nem nélkülözhető a rendészet egyik területén sem.

Közigazgatási eljárás azonban csak akkor indulhat, ha olyan tény, körülmény, esemény stb. jelentkezik, amely szükségessé teszi, hogy a közigazgatási szervek mobilizálódjanak, hogy tevékenységüket „kifelé” irányulóan, azaz nem saját működésük, hanem az ügyfelekkel való érdemi ügyintézési tevékenység keretében ellássák. Erre utalt az Áe., a Ket., és az Ákr. is a törvény címe, a törvény célja, illetve tárgyi hatálya alatt.

Az Áe. – még hatályvesztése előtt – a következő rendelkezésekkel szabályozta e kérdéskört:

„1. § Ennek a törvénynek az a célja, hogy a közigazgatási szervek hatósági eljárásának szabályozásával elősegítse az államigazgatási feladatok eredményes ellátását.

3. § (1) A közigazgatási szerv eljárása során államigazgatási ügyben e törvény rendelkezéseit kell alkalmazni. [...]

¹⁴⁴ Kilényi professzor számos egyetemi vagy konferenciaelőadásában hangsúlyozta a közigazgatási eljárás „elkerülhetetlen” jellegét. Írásban lásd például Kilényi: *i. m.* (2019), 13. o.

(3) E törvény alkalmazása szempontjából államigazgatási ügy minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási szerv az ügyfelet érintő jogot vagy köteleességet állapít meg, adatot igazol, nyilvántartást vezet, vagy hatósági ellenőrzést végez.”

A Ket. – beépítve a bíróságok által kidolgozott joggyakorlat néhány elemét is – a hatályvesztését megelőző napon az alábbiakat mondta ki:

„12. § (1) A közigazgatási hatóság eljárása során az e törvény hatálya alá tartozó közigazgatási hatósági ügyekben e törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.

(2) Közigazgatási hatósági ügy (a továbbiakban: hatósági ügy):

a) minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási hatóság az ügyfelet érintő jogot vagy köteleességet állapít meg, adatot, tényt vagy jogosultságot igazol, hatósági nyilvántartást vezet vagy hatósági ellenőrzést végez,

b) a tevékenység gyakorlásához szükséges nyilvántartásba vétel és a nyilvántartásból való törlés – a fegyelmi és etikai ügyek kivételével – ha törvény valamely tevékenység végzését vagy valamely foglalkozás gyakorlását köztestületi vagy más szervezeti tagsághoz köti.”

Az Ákr. – a fentiekhez hasonlóan – a következőképp rendelkezik (annyi különbséggel, hogy a hatósági ellenőrzés relatív különállóságát hangsúlyozza):

„7. § [A hatósági ügy]

(1) A hatóság eljárása során az e törvény hatálya alá tartozó közigazgatási hatósági ügyben (a továbbiakban: ügy) és a hatósági ellenőrzés során e törvény rendelkezéseit alkalmazza.

(2) E törvény alkalmazásában ügy az, amelynek intézése során a hatóság döntésével az ügyfél jogát vagy kötelezettségét megállapítja, jogvitáját eldönti, jogsértését megállapítja, tényt, állapotot, adatot (a továbbiakban együtt: adat) igazol vagy nyilvántartást vezet, illetve az ezeket érintő döntését érvényesíti.”

II.3. Amint erre történt már utalás, az általános közigazgatási eljárási törvény *elsődlegességét* a közigazgatási eljárási szabályok rendszerében relatívnak kell tekintenünk. A közigazgatási eljárások közül ugyanis az ún. kivett eljárásokra e törvények hatálya egyáltalán nem, az ún. külön tartott (privilegizált) eljárásokra pedig legfeljebb részben terjedt ki. Ez utóbbi eljárásfajták száma az Áe. „korában” egyre és egyre gyarapodott, és később is igen jelentősnek volt mondható, habár a Ket. megpróbálta az elsődlegességet visszaállítani. Ám az Áe. külön tartott eljárási listája [mely 2005. október 31-

én a 3. § (6) bekezdésében a)-tól s) pontig terjedt] jelentős részben a Ket.-ben is „visszaköszönt”, még ha a „csomagolás” meg is újult. Ezenfelül az eljárási kvázi-kódexbe több száz hivatkozás került be, melyek mind-mind lehetővé tették, hogy egyéb – sokszor akármilyen szintű – jogszabályok töle eltérő szabályokat állapíthassanak meg.

Az Ákr. mindazonáltal jelentős lépést tett az elsődlegesség visszaállítása felé. A privilegizált eljárástípusokat megszüntette, a törvényi rendelkezések mennyiségét erőteljesen csökkentette (hogy valóban csak a legfontosabb általános szabályok kerüljenek bele), mindemellett fenntartotta az eltérés korlátozására vonatkozó generális klauzulát.¹⁴⁵

A következőkben tehát néhány közigazgatási eljárástípus főbb szabályait kívánjuk bemutatni, olyanokét, amelyekben az eljárási hatáskör a rendőrséget – mint közigazgatási szervet – illeti.

3. A SZABÁLYSÉRTÉSI ELJÁRÁS

A szabálysértések elkövetése esetén alkalmazandó eljárás megítélése az utóbbi időben jelentősen megváltozott. Az Alkotmánybíróság (AB) 1997-ben még a következőképp foglalt állást:

„A szabálysértés »kétarcú« jogintézmény: a szabálysértések egy része ún. közigazgatás-ellenes cselekmény (pl. engedélyköteles tevékenység engedély nélküli végzése), másik része pedig az emberi együttélés általános szabályait sértő magatartás, ún. kriminális cselekmény (pl. tulajdon elleni bűncselekmények értékhatárral elválasztott alakzatai).”¹⁴⁶

¹⁴⁵ A korábbi törvényekhez hasonlóan kimondja ugyanis, hogy a kivett eljárások közé nem tartozó eljárások esetében a rájuk vonatkozó jogszabályok a törvény rendelkezéseitől csak akkor térhetnek el, ha azt az Ákr. megengedi [Ákr. 8. § (2) bekezdés]. Lásd ennek kapcsán: Hajas Barnabás–Pátkai Nándor: *Az általános közigazgatási eljárási szabályok jelentősége a közigazgatási eljárási kódex újraszabályozása tükrében*. In *Új Magyar Közigazgatás*, 2015/4. szám, 15. o.; Hajas Barnabás: *Újrago(mb/nd)olt hatósági eljárásjog: az általános közigazgatási rendtartás*. In *Jogtudományi Közöny*, 2017/6. szám, 292-302. o.

¹⁴⁶ 63/1997. (XII. 12.) AB határozat, indokolás II.1. pont.

Ekkor az ebben az időben hatályos Alkotmány¹⁴⁷ és szabálysértési törvény¹⁴⁸ szabályait összevetve az AB alkotmányellenesnek találta, hogy a törvény a szabálysértéseket elbíráló közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatát csak igen szűk körre szorította. Az AB – egyebek mellett – felhívta az Alkotmány 50. § (2) bekezdését, mely azt mondta ki, hogy a közigazgatási határozatok törvényességét a bíróság ellenőrzi. [Hatályos Alaptörvényünk hasonlóan rendelkezik, amikor 25. cikk (2) bekezdés b) pontjában kimondja, hogy a bíróság dönt a közigazgatási határozatok törvényességéről.] Az AB egyértelműen kimondta fenti határozatában, hogy a szabálysértési hatóságok közigazgatási hatóságok, így a szabálysértési határozatok közigazgatási határozatoknak minősülnek (bár alapvetően a közigazgatás-ellenes cselekményekre vonatkoztatva).¹⁴⁹ A teljes körű bírósági felülvizsgálat lehetőségét már a következő szabálysértési törvény¹⁵⁰ hozta létre, amelynek hatálya alatt a fenti AB határozat megállapításai irányadóak maradtak.

Lényegesen átalakult azonban a szabálysértési jog és eljárás megítélése a hatályos szabálysértési törvény¹⁵¹ hatálybalépésével. Az új törvény rendszere, a szabálysértés törvényi fogalma alapján a 38/2012. (XI. 14.) AB határozat egyértelműen megfogalmazta, hogy a törvény alapvetően változtatta meg a szabálysértés intézményének funkcióját, helyét a jogrendszerben. Szemben a korábbi jogi szabályozással, mely a szabálysértést alapvetően „kétarcú” jogintézménynek tekintette, az új törvény kizárólag a „kriminális cselekmények” elleni fellépés eszközeként szabályozza a szabálysértést. A büntetőjogi kodifikációban megszokott módon csak törvény minősíthet valamely jogellenes magatartást jogellenessé, azaz megszűnt a Kormány és az önkor-

¹⁴⁷ 1949. évi XX. törvény

¹⁴⁸ 1968. évi I. törvény a szabálysértésekről

¹⁴⁹ Érdekes megemlíteni ugyanakkor, hogy míg Ádám Antal alkotmánybíró párhuzamos indokolásában külön hangsúlyozta, hogy egyetért ezzel, Sólyom László viszont éppen ellenkezőleg foglalt állást. Megítélése szerint az Alkotmány 50. § (2) bekezdése kizárólag az Áe. hatálya alá tartozó eljárások során hozott közigazgatási határozatokra lett volna vonatkoztatható. A szabálysértési eljárás az Áe. hatálya alól kivett eljárás (volt és maradt a Ket. és az Ákr. hatálya alatt is), és alapvetően eltér az államigazgatási eljárástól, mivel elsődleges célja a represszív szankció alkalmazása. A szabálysértési határozatok bírósági felülvizsgálatának alkotmányi megalapozásához Sólyom szerint nem releváns a védett tárgy minősítése „közigazgatás-ellenes” vagy „ún. kriminális cselekmény” kategóriákba. A szabálysértési jogviszony és az államigazgatási (közigazgatási) jogviszony különbözősége, az eljárások eltérő rezsimje, a jogkövetkezmények különböző célja-természete jelentik a döntő tényezőket – fogalmaz Sólyom László párhuzamos indokolásában (1. pont).

¹⁵⁰ 1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről

¹⁵¹ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

mányzatok szabálysértés-statuálási jogköre. Az új törvény tehát a szabályozást a „bagatell” büntetőjog irányába tolta el, tartalmilag lényegében visszaállítva az 1955-ben megszüntetett kihágás jogintézményét. Az AB szerint ennek megfelelően a szabálysértés elvesztette a közigazgatás-ellenes magatartások szankcionálásában betöltött szerepét.¹⁵²

Ha a szabálysértések elkövetése esetén alkalmazandó eljárás természetét vizsgáljuk, több hasonlóságot találhatunk az Ákr. szerinti közigazgatási eljárások jellemzőivel:

- az eljárást jellemzően közigazgatási szervek folytatják le (főszabály szerint a járási hivatal, de pl. az ún. kiemelt közlekedési vagy egyes közrend elleni szabálysértések, valamint az elzárással is büntethető szabálysértések ún. előkészítő eljárása esetén a rendőrség),
- közhatalmi hatósági tevékenység zajlik,
- az Ákr.-ben szabályozotthoz sokban hasonló közigazgatási eljárásjogi jellegű jogviszony jön létre (általában közigazgatási hatóság és természetes személy közt),
- a természetes személyre kötelezettséget állapítanak meg (jellemzően szankciót), mely megfelel a hatósági ügy Ákr.-ben rögzített fogalmának is [ld. az Ákr. 7. § (2) bekezdését, különösen a kötelezettség megállapítása és a döntés érvényesítése tekintetében].

Ugyanakkor a szabálysértési eljárás az Ákr. hatálya alól kivett eljárás, ami azt jelenti, hogy minden ezzel kapcsolatos eljárási szabály az Ákr.-től különböző jogszabályban található meg. Ez természetesen nem véletlen. A szabálysértések esetén alkalmazandó eljárás egyfajta „kis” – közigazgatási – büntetőeljárás, mely olyan jogellenes cselekmények esetén lendül mozgásba, melyek a társadalomra kisebb fokban veszélyesek, illetve távoli jogtárgysértést vagy -veszélyeztetést jelentenek. A büntetvétség-kihágás történelmi trichotómiája is utal arra: itt valójában olyan jogellenes cselekmények miatt alkalmazandó szankcionálási eljárásról van szó, mely a büntetőjog

¹⁵² A határozat indokolásának III.3.1. pontja. V. ö. Kis Norbert: *A szabálysértési jog kialakulása és fejlődése*. In Hollán Miklós–Nagy Judit (szerk.): *A szabálysértési jog tankönyve*. Dialóg Campus, Budapest, 2019, 31-32. o.

köréből a közigazgatási (büntető) jog körébe került át – nem kis részben észszerűségi, gazdaságossági megfontolások alapján is. A hatályos szabálysértési törvény alapján ez a gondolatmenet még inkább helytállónak látszik.

A szabálysértési eljárás olyannyira sajátos, hogy eljárási szabályait csak nagy nehézségek árán lehetne a közigazgatási eljárási törvény hatálya alá „beszorítani” (nem véletlen, hogy az Áe. már eredeti, 1957-es szövegében is kivette a szabálysértési eljárást a törvény hatálya alól). Ennek nem is volna értelme: a „kis” büntetőjognak – különösen a hatályos szabálysértési törvény alapján – sokkal inkább kell viselnie a büntető-, mint a közigazgatási eljárások jellegzetességeit. Összefoglalva érdemes néhány jellegzetességet kiemelni, amelyek a szabálysértési eljárás különállóságát egyértelműen alátámasztják:

- a szabálysértési eljárás egyik legfőbb célja a szankcionálás, ennek megfelelően a szankciórendszer elemei sokkal inkább a büntetőjog jellegzetességeit viselik magukon (pl. elzárás a „normál” közigazgatási eljárásban nem létezik),
- az elzárással is sújtható szabálysértések esetében már első fokon bíróság hozza meg a döntést, míg „normál” közigazgatási eljárásban ez legfeljebb végső jogorvoslati eszköz lehet,
- szabálysértések esetén a közigazgatási szerv határozata ellen közigazgatási úton nincs fellebbezési jellegű jogorvoslat (fellebbezés),
- számtalan eljárásjogi jogintézmény szabályozása egyedi (pl. a határozat, a jegyzőkönyv, az eljárási határidők, a bizonyítás; eljárás alá vont személy, elkövető, sértett, panasz és kifogás stb.).

A szabálysértési eljárásra kitérni annyiban volt jelentős, amennyiben egyfajta sajátos közigazgatási eljárásként a rendőrség rendelkezik eljárási lehetőséggel és kötelezettséggel több szabálysértés esetén.¹⁵³

A továbbiakban viszont olyan eljárások ismertetésére térünk át, amelyek lefolytatása a közigazgatási eljárás *általános szabályai* szerint zajlik.

¹⁵³ Ez az az eljárástípus is egyben, mely a rendőrség bűnügyi, bűnüldözési tevékenységhez közelebb áll.

4. EGY TIPIKUS KÖZIGAZGATÁSI ELJÁRÁS: JOGORVOSLAT RENDŐRI INTÉZKEDÉSEK ESETÉN

Ha a szabálysértési eljárásra azt mondhattuk, hogy *sui generis* és a Ket. hatálya alól kivett eljárás, akkor az Rtv. IX. Fejezetében szabályozott jogorvoslati eljárás¹ igazán gyakran előforduló, a rendőri munkával alapvetően együtt járó, mindennapos közigazgatási-rendészeti jellegű tevékenységhez társuló cselekménysorozatnak tekinthető.

A törvényszöveg a következőképpen szól:

92. § (1) *Akinek a IV–V. Fejezetben – a 46/A–46/C. § kivételével –, valamint a VI. Fejezetben meghatározott kötelezettség megsértése, a rendőri intézkedés, annak elmulasztása, a kényszerítő eszköz alkalmazása (e fejezet alkalmazásában a továbbiakban együtt: intézkedés) alapvető jogát sértette, választása szerint*

a) panasszal fordulhat az intézkedést foganatosító rendőri szervhez vagy

b) kérheti, hogy – amennyiben a panasz elintézése nem tartozik más eljárás hatálya alá – panaszát a Testület által lefolytatott vizsgálatot követően, az érintett rendőri szerv kiletétől függetlenül

ba) az országos rendőrfőkapitány,

bb) a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatója vagy

bc) a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója,

bd) az idegenrendészeti szerv főigazgatója

bírálja el.

(2) Akinek az intézkedés jogát vagy jogos érdekét érintette, panasszal fordulhat az intézkedést foganatosító rendőri szervhez.

(3) Az (1) és (2) bekezdésben meghatározott esetekben a cselekvőképtelen személy helyett törvényes képviselője jár el, korlátozottan cselekvőképes kiskorú vagy cselekvőképességében bármely ügycsoportban korlátozott nagykorú személy helyett törvényes képviselője vagy meghatalmazottja is eljárhat. A panasz meghatalmazott vagy jogi képviselő útján is előterjeszthető. Jogi képviselőként jogvédelemmel foglalkozó egyesület vagy alapítvány, nemzetiségi önkormányzat, jogi oktatást végző egyetem állam- és jogtudományi doktori fokozattal rendelkező egyetemi oktatója is eljárhat.

(4) Az (1)–(2) bekezdésben meghatározott eljárások tárgyi költségmentesek.

¹ E fejezet taglalásakor nagyban támaszkodom a téma kapcsán részletes kifejtést adó következő tanulmányra: Buzás Gábor: *A rendőri intézkedésekkel szemben alkalmazható jogorvoslatok I-II.* In *Magyar Közigazgatás*, 2003/5. szám, 292-299. o.; 2003/6. szám, 356-363. o.

93. § (1) A Testülethez a panaszt az intézkedéstől, ha pedig a panasz előterjesztője az őt ért jogsérelemről később szerzett tudomást, ettől az időponttól számított harminc napon belül lehet előterjeszteni. A rendőri intézkedéstől számított egy éven túl panasz előterjesztésének nincs helye.

(2) A Testület az alapvető jogot nem sértő, valamint az alapvető jogot csekély mértékben sértő intézkedéssel szemben előterjesztett panaszt az intézkedést foganatosító szerv vezetőjéhez átteszi, illetve ha az áttétel ellen a panaszos panaszában előzetesen tiltakozott, az eljárást megszünteti.

(3) A Testület a rendőri szerveknél előterjesztett panaszokról felvilágosítást kérhet, és amennyiben a 92. § (1) bekezdése szerinti eljárásának feltételei fennállnak, erről a panaszost, illetve az eljáró rendőri szervet értesíti. A panaszos az értesítés kézhezvételétől számított nyolc napon belül kérheti, hogy panaszát az országos rendőrfőkapitány, vagy a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatója, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója, illetve az idegenrendészeti szerv főigazgatója a Testület által lefolytatott vizsgálatot követően bírálja el. Az eljáró rendőri szerv a Testülettől kapott értesítés kézhezvételekor köteles az eljárását felfüggeszteni.

(4) Amennyiben a panaszos a (3) bekezdés szerint határidőben kéri, hogy panaszát az országos rendőrfőkapitány, vagy a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatója, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója, illetve az idegenrendészeti szerv főigazgatója a Testület által lefolytatott vizsgálatot követően bírálja el, a rendőri szerv köteles a panaszt a Testülethez áttenni. Amennyiben a Testület az eljáró rendőri szervet arról értesíti, hogy a határidő eredménytelenül eltelt, a rendőri szerv köteles az eljárását folytatni.

(5) A Testület tagja az adott panasz kivizsgálásában, illetve az azzal összefüggő állásfoglalás kialakításában nem vehet részt, ha az ügy elintézéséből a közigazgatási hatósági eljárásra vonatkozó törvény rendelkezései szerint ki lenne zárva.

(6) A 92. § alapján a rendőri szervekhez benyújtott panaszokról – a Testület által meghatározott adattartalommal – az országos rendőrfőkapitány, valamint a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatója, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója, illetve az idegenrendészeti szerv főigazgatója havonta tájékoztatást küld a Testület számára.

93/A. § (1) A Testület a vizsgálata során a rendőrségtől felvilágosítást kérhet. A Testület az összes olyan iratba betekinthez, illetve iratról másolatot kérhet, adatot, körülményt, tényt, eljárást megismerhet, ami a vizsgált intézkedéssel összefügg.

(2) A Testület (1) bekezdés szerinti tevékenységére az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbtv.) 27. § (1) bekezdését kell alkalmazni.

(3) A Testület az (1) bekezdés szerinti tevékenysége során a minősített adatnak minősülő adatokat az Ajbtv. 23. § (3) bekezdésének, a 27. § (2) bekezdésének, valamint a 28. § (3) bekezdésének megfelelő alkalmazásával ismerheti meg.

(4) A Testület tagjának a rendőrség helyiségeibe történő belépésére az Ajbtv. 22. § (2) és (3) bekezdését kell alkalmazni.

(5) A Testület felhatalmazása alapján a Testület tagja a Testület nevében az (1)–(4) bekezdésben meghatározott vizsgálati cselekményeket elvégezheti.

(6) A Testület a panaszt kilencven nap alatt vizsgálja meg, amely határidőbe nem számít bele a tényállás tisztázásához szükséges adatok közlésére irányuló felhívástól az annak teljesítéséig terjedő idő. A Testület az állásfoglalását külső befolyástól mentesen alakítja ki. A Testület az állásfoglalását megküldi az országos rendőrfőkapitány, valamint a belső bűnmegelőzési és büntfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatója, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója és az idegenrendészeti szerv főigazgatója számára.

(7) Az országos rendőrfőkapitány, a belső bűnmegelőzési és büntfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatója, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója, valamint az idegenrendészeti szerv főigazgatója a panaszról harmincöt napon belül közigazgatási hatósági eljárásban dönt. Az ügyintézési határidő a Testület állásfoglalásának kézhezvételét követő napon indul. Ha az országos rendőrfőkapitány, a belső bűnmegelőzési és büntfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatója, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója, valamint az idegenrendészeti szerv főigazgatója határozatban eltér a Testület állásfoglalásától, ezt köteles megindokolni.

(8) Az országos rendőrfőkapitány, valamint a belső bűnmegelőzési és büntfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatója, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója, valamint az idegenrendészeti szerv főigazgatója határozatának meghozatalát követően a Testület az állásfoglalását – a személyazonosító adatoktól megfosztva – honlapján közzéteszi, kivéve, ha a közzététel ellen a panaszos panaszában előzetesen tiltakozott.

(9)

(10) Az országos rendőrfőkapitány, a belső bűnmegelőzési és büntfelderítési feladatokat ellátó szerv főigazgatója, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója, az idegenrendészeti szerv főigazgatója, valamint az intézkedést foganatosító szerv vezetője döntéseinek megküldésével tájékoztatja a Testületet azokban az ügyekben, amelyekben a Testület állásfoglalást alakított ki.

93/B. § (1) Az intézkedést foganatosító szervhez benyújtott panaszt az intézkedést foganatosító szerv vezetője közigazgatási hatósági eljárásban bírálja el.

(2) A panaszt az intézkedést követő harminc napon belül lehet előterjeszteni, és a beérkezéstől, illetve az áttételtől számított harmincöt napon belül kell elbírálni.

(3) Az intézkedést foganatosító szerv vezetőjének a panasz elbírálása tárgyában hozott határozata ellen fellebbezésnek van helye. A fellebbezést az intézkedést foganatosító rendőri szerv vezetője felett irányítási jogkörű gyakorló személy bírálja el. Ha a panaszt első fokon az országos rendőrfőkapitány, a belső bűnmegelőzési és büntfelderítési feladatokat ellátó szerv

főigazgatója, a terrorizmust elhárító szerv főigazgatója vagy az idegenrendészeti szerv főigazgatója bírálta el, a határozat ellen a közigazgatási eljárásban fellebbezésnek helye nincs.”¹⁵⁴

Mielőtt az Rtv. által szabályozott jogintézményt megvizsgálánk, érdemes néhány szót ejteni az azt „kiváltó” körülményről, az intézkedésről. Az *intézkedés* a közigazgatási aktustan egyik jellegzetes eleme, mely sok szempontból egyedi, ugyanakkor nélkülözhetetlen, és talán az egyik legfontosabb a közrend és közbiztonság fenntartása érdekében. Az intézkedés legfontosabb ismérvei a következők:²

- az összes többi aktussal ellentétben nem közvetlenül eredményez jogi hatást, hanem egy, a jogszabályban meghatározott tényállás bekövetkezte esetén a jogszabályban foglalt kötelezettségeket realizálja a kötelezettel szemben,
- általában a hatóság közege, de mindenképpen természetes személy hajtja végre,
- szóbeli formátumú,
- kötelezettség azonnali teljesítésére irányul,
- célja jellemzően jogsértés megelőzése, jogsértés vagy veszélyhelyzet feloldása, veszélyelhárítás; gyakran hatósági ellenőrzéshez, felügyelethez kapcsolódik.

Tekintettel arra, hogy a rendőrség alapvető alkotmányos feladatai közé tartozik a közbiztonság és a közrend védelme, értelemszerű, hogy hatósági intézkedéssel a rendőrök – különösen közrendvédelmi és közlekedésrendészeti területen – rutinszerűen, mindennapos tevékenységük körében élnek. Ilyenformán indokolt lehet e témakör áttekintése is.

A rendőri intézkedések és kényszerítő eszközök (melyeket a jogorvoslat szempontjából az Rtv. egy fogalom alá sorol) a törvény által engedélyezett, a személyek alapvető, alkotmányos (alap)jogait gyakran jelentős mértékben korlátozó cselekmények, melyek azonban arányban állnak a rendőrség által védett közrend, közbiztonság

¹⁵⁴ A közelmúltban e törvényi rendelkezések közt is történtek változások. Egyrészt sor került az idegenrendészeti szervekre vonatkozó szabályok beépítésére, másrészt változtak az eljárást érintő határidők is.

² A jellegzetes elemeket összefoglalja például Berényi Sándor. Lásd Fazekas Marianna–Ficzere Lajos (szerk.): *Magyar közigazgatási jog – Általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 303-304. o.; valamint Kalas Tibor (szerk.): *Közigazgatási hatósági eljárás*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2012. 18-19. o.

fenntartásának követelményével. Tekintettel azonban jogkorlátozó jellegzetességükre, továbbá arra, hogy akár a testi épség vagy az élet veszélyeztetését is előidézhetik, nyilvánvalóan igen komoly garanciákkal övezetten hajthatók csak végre. Ennek megfelelően általános elvárás – részben az Rtv. alapján is – a jogszerűség, az arányosság, a szükségesség és a szakszerűség a végrehajtás során, továbbá a parancsnoki kivizsgálás.

A fenti követelmények megvalósulása már csak azért is nélkülözhetetlen, mert maga az Rtv. is kimondja, hogy – éppen az intézkedés sajátosságai miatt –:

„19. § (1) A jogszabályi előírások végrehajtását szolgáló rendőri intézkedésnek – ha törvény vagy nemzetközi megállapodás másként nem rendelkezik – mindenki köteles magát alávetni, és a rendőr utasításának engedelmeskedni. A rendőri intézkedés során annak jogszerűsége nem vonható kétségbe, kivéve, ha a jogszerűtlenség mérlegelés nélkül, kétséget kizáróan megállapítható.

(2) A rendőr jogszerű intézkedésének való ellenszegülés esetén az e törvényben meghatározott intézkedések és kényszerítő eszközök alkalmazhatók.”

Talán nem véletlen (jóllehet nem is feltétlenül előnyös), hogy a közigazgatási eljárás általános szabályait tartalmazó törvény sokáig nem adott szabályozást a hatósági intézkedésről (legfeljebb számos helyen említette). Az Ákr. VIII. Fejezete „Az egyes *hatósági intézkedések különös szabályai*” címet viseli, ám definíciót az intézkedésre ez sem tartalmaz. A rendőr intézkedése problematikus aktus: valójában döntés, de nem ölt írásos formát azonnal; sajátos céljai miatt nem „tűr” jogorvoslatot vagy indokolást, legfeljebb utólag. És azt lehet mondani, szociológiai szempontból sem gondtól mentes: míg az emberek egy hivatalos pecséttel, aláírással ellátott, „HATÁROZAT” formátumú iratot általában elismernek az állam aktusának, addig a rendőr intézkedését gyakran zaklatásnak veszik, nem érzik magukra nézve feltétlenül kötelezőnek, hátráltatni próbálják, vitatják, akadályozzák.¹⁵⁵ Tekintettel kell lenni mindemellett arra, hogy a ténylegesen lezajló intézkedés bizonyítása is gyakran bonyolult, hiszen írásos formát végrehajtása során nem ölt, és gyakran felvétel vagy egyéb bizonyíték

¹⁵⁵ Sokáig a szabálysértési törvény szankcionálni rendelte azt a magatartást, ha valaki a jogszerű intézkedésnek „nem engedelmeskedik” („jogszerű intézkedéssel szembeni engedetlenség”, 216. §). A 31/2015. (XI. 18.) AB határozat nyomán azonban a jogalkotó jelentősen szűkítette az ezzel összefüggő tényállási elemeket (jelenleg: „a helyszín biztosításával kapcsolatos szabálysértés”).

sincs róla, az elbírálója általában kénytelen a résztvevők által elmondottakra, leírtakra hagyatkozni.

A fentebb mondottak fényében mindazonáltal igazolható, hogy a hatóság (közegének) intézkedés formájában történő döntése utólagos jogorvoslati jogosultságot vonjon maga után. A jogorvoslati eljárás az Ákr. szabályai szerint zajlik, az Rtv.-ben foglalt részletszabályokkal. Ez utóbbi mondat azonban némi magyarázatra szorul.

Mivel az intézkedéseket követő jogorvoslati eljárás közigazgatási eljárás, indokolt, hogy – főszabály szerint – az általános szabályok szerinti kétfokozatú közigazgatási, majd pedig bírósági felülvizsgálati eljárás (közigazgatási per) folyhasson le. Ez az Rtv. mai szövegéből egyértelműen kiviláglik, ám ez nem volt mindig így. 1999-ig ugyanis vita volt arról, vajon a rendőrhatalom ilyen eljárás során hozott határozata közigazgatási határozatnak minősül-e, mert amennyiben nem – több bíróság gyakorlata is ezt támasztotta alá –, akkor bíróság előtt nem lenne támadható. A vitát végül a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozata zárta le (1/1999. közigazgatási jogegységi határozat), melynek főbb megállapításait 2001-ben az Rtv.-be is beépítették.

Jelentős változásként kell megemlíteni, hogy a 2006-os év őszi eseményeit követően a jogalkotó egy új, a „civil kontrollt” megvalósító szervezet felállítását is elhatározta. Alapvetően kizárólag a Brit-szigeteken működő, sajátos jogállású ellenőrző szervek mintájára jött létre a Független Rendészeti Panasztestület (FRP), melynek tagjait az Országgyűlés választja meg.¹⁵⁶ Az FRP felállításával a korábbi jogorvoslati eljárási rend kettéágazott: megmaradt a „hagyományos” panasz eljárás, de alapvető jog sérelmére történő hivatkozással lehetőség nyílt arra is, hogy a panaszos a panaszt az FRP-hez terjessze elő, melynek vizsgálatát követően a panaszról az érdemi közigazgatási döntést első fokon az országos rendőrfőkapitány (esetlegesen a Nemzeti Védelmi Szolgálat, a Terrorelhárítási Központ vagy az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság főigazgatója) hozza meg.¹⁵⁷ Az FRP érdemi döntési jogot ezzel nem kapott (állásfoglalást bocsáthat ki),¹⁵⁸ de természetesen az elmúlt években a súlya és

¹⁵⁶ Az Rtv. 2007-ben módosult ennek megfelelően, az FRP első tagjainak megválasztására azonban csak 2008 februárjában került sor.

¹⁵⁷ A vonatkozó határozatok – éves bontásban – megtalálhatók a következő honlapcímen: <http://www.police.hu/ugyintezes/beadvanytetei> (Letöltés: 2019. november 24.)

¹⁵⁸ Az FRP állásfoglalásai – éves bontásban – a következő honlapcímen találhatók meg: https://www.repate.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=64&Itemid=162&lang=hu. (Letöltés: 2019. november 24.)

jelentősége kiemelkedő lett, gyakorlata számos jelentős következtetés levonását lehetővé teszi.¹⁵⁹

Néhány kérdőjel ugyanakkor mindmáig maradt az intézkedésekkel szembeni jogorvoslati eljárás témakörében. Megemlíthető például, hogy az Rtv. a „panasz” jogintézményét nevesíti, mint az intézkedéssel szemben elsőként igénybe vehető jogorvoslati kérelmet. A „hagyományos” eljárásban a panasz nem fellebbezési jellegű jogorvoslat, azt a foganatosító rendőri szerv vezetője bírálja el, s ennek során hoz határozatot (egyébként is, a magyar jogrendszerben számos „panasz” létezik, de ezek jellemzően nem hatósági eljárás indítását szolgálják). A panasz eljárás emellett lényegében „megduplázza” a parancsnok által adott esetben már elvégzett ellenőrzést. Dogmatikailag pedig sajátos, hogy lényegében egy jogorvoslásra irányuló kérelem alapján elsőfokú eljárás indul.

5. EGY ALAPVETŐ JOG SZABÁLYOZÁSA: GYŰLÉSEK MEGTARTÁSA

A közrendvédelmi munka egyik legalapvetőbb területe a rendezvények biztosítása. Az Alaptörvényben is biztosított gyülekezési jog gyakorlásának lehetősége – érezhető reakcióként a pártállami időszakban tanúsított rendőri magatartásokra – a rendszerváltáskor elemi erővel tört felszínre, s a rendőrség feladatát elsősorban a biztosításra szorította. A rendezvény/gyűlés megtartását engedélyeztetni tehát nem, csupán bejelenteni kell – rendelkezik a gyülekezési jogról szóló törvény.¹⁶⁰ Természetes azonban, hogy bizonyos körülmények fennállása esetén a gyűlés tervezett megtartása nem lehetséges. Ez kétféle esetet jelenthet:

- a rendezvény megtartása során merül fel olyan körülmény, mely jogszerűtlenségre utal (pl. bűncselekmény elkövetése, fegyveres felvonulás, gyűlés

A súlyos alapjogsérelmet megállapító állásfoglalások linkjei vörös színű megjelölést kaptak.

¹⁵⁹ Az „FRP-s” panasz eljárás részletes bemutatását lásd például Finszter Géza: *A rendőrség joga*. ORFK, Budapest, 2012. 377-378. o.

A fentiek mellett ugyanakkor indokolt utalni rá, hogy a kézirat lezárásakor egy előterjesztett törvényjavaslat az FRP megszüntetését irányozza elő. Ld. a T/8019. sz. törvényjavaslat 82-83. §-át: <https://www.parlament.hu/irom41/08019/08019.pdf> (Letöltés: 2019. november 24.)

¹⁶⁰ A rendezvények megtartásának szabályait hosszú évtizedekig a rendszerváltás idején létrejött, a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény tartalmazta. A jogalkalmazás során felszínre került számos probléma, a törvény elavultsága, az életviszonyok jelentős megváltozása ugyanakkor új törvény elfogadását tette szükségessé. 2018. október 1-je óta a gyülekezési jogról szóló 2018. évi LV. törvény van hatályban, amely által használt új gyűjtőfogalom a „gyűlés”.

megtartása megtiltó határozat ellenére), s ekkor a rendezvényt fel kell osztani,

- a rendezvényről előzetesen megállapítható, hogy megtartása a törvény rendelkezéseibe ütközne, s ekkor megtiltható (illetve meghatározott feltételek esetén ún. „korlátozó” határozat hozható).

A gyűlés megtartásának megtiltását vagy korlátozását (előírt feltételeit) alakszerű határozatban kell közölni, tekintettel arra, hogy ennek során az Ákr. szabályait kell alkalmazni.

Figyelemmel a törvény által előírt igen rövid eljárási határidőkre is, a törvény a határozat elleni fellebbezést is kizárja, a bírói út az egyetlen jogorvoslati lehetőség. A bíróság számára pedig nyilvánvalóan – a megtiltás esetén – reformatórius jogkör biztosítása értelmetlen lenne, így csak a kasszáció lehetősége áll fenn. „Korlátozó” határozat esetén ugyanakkor a bírósági megváltoztatás nem kizárt.

A hatályos törvény a fentiek mellett – hasonlóan a korábbi törvényhez – lehetővé teszi közigazgatási per indítását akkor is, ha a gyűlés résztvevője a gyűlés esetleges feloszlását jogellenesnek ítéli.¹⁶¹

6. KÖZIGAZGATÁSI ELJÁRÁS BÜNYÜGYI TERÜLETEN: A RENDKÍVÜLI HALÁL

A bünyügyi területen dolgozó rendőrök egy részétől ugyancsak elvárás a közigazgatási eljárás általános szabályainak ismerete. Ennek bemutatására a rendkívüli halál esetén követendő eljárás néhány szabályát kívánjuk most összefoglalni.

Erre az eljárásra is az Ákr. szabályait kell általánosságban alkalmazni,¹⁶² erre való tekintettel mondható, hogy a rendőrség eljárása ez esetben is közigazgatási jellegű

¹⁶¹ A korábbi gyűlekezési törvény hatálya alatt a Ket. alkalmazásának a gyűlekezési joggal összefüggő számos gyakorlati problémáját Hajas Barnabás nagyívű monográfiájában részletesen tárgyalta. Lásd Hajas Barnabás: *Utcák, terek szabadsága*. Századvég Kiadó, [Budapest,] 2014. 201-234. o. Ugyancsak vizsgálta a jogalkalmazási problémákat Merkl Zoltán: *A gyűlekezési jog hatása a rendőri intézkedésekre, a változtatások indokai*. In *Belügyi Szemle*, 2015/5. szám, 61-73. o. Az új gyűlekezési törvény a jogalkalmazási problémákra igyekezett megfelelő választ adni, nyilvánvalóan nem függetlenül attól a szerencsés helyzettől, hogy az említett monográfia szerzője vezette a kodifikáció folyamatát. E körben érdemes felhívni a figyelmet az új törvény javaslatának indoklására is, mely lényegében maga is egy tudományos tanulmánynak tekinthető.

¹⁶² Az Ákr. hatálybalépése előtt is az általános közigazgatási eljárási törvényeket kellett alkalmazni e tárgykörben. 2012. január 1-je után egyébként a Ket. kimondta, hogy a rendkívüli halállal kapcsolatos eljárásban

eljárás. Itt azonban egy különleges helyzetről van szó, amikor ügyféli jogállás jellemzően elsősorban az elhunyt hozzátartozóit illetheti meg.

Az eljárás különlegességét adja az is, hogy meglehetősen szerteágazó szabályozás uralja ezt a területet. Orvosi és közigazgatási eljárásjogi szempontból is több jogi norma vonja szabályozási körébe a rendkívüli halált. A legfontosabbak a következők:

- 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről,
- 351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról (R.),
- 24/2014. (VII. 11.) ORFK utasítás a rendkívüli halál esetén követendő rendőri eljárásról (Ut.).

VI.1. A rendkívüli halál fogalmát az egészségügyi törvény 218. §-a határozza meg, mely szerint rendkívüli halálnak minősül a halál, ha:

- a halált baleset okozta, vagy a körülmények arra utalnak,
- a halált öngyilkosság okozta, vagy a körülmények arra utalnak,
- a halál bekövetkezésének előzményei, körülményei ismeretlenek és nem állnak rendelkezésre olyan adatok, amelyekből megalapozottan következtetni lehet a halál természetes okból történő bekövetkeztére, valamint
- fogvatartott elhalálozása esetén.¹⁶³

A törvény szerint rendkívüli halál esetén rendkívüli halállal kapcsolatos hatósági eljárást kell lefolytatni, és kormányrendeletben meghatározottak szerint hatósági boncolást kell elrendelni. Ha azonban az eljárás során bűncselekményre utaló adatok merülnek fel, az eljárást meg kell szüntetni, és e döntés ellen nincs helye jogorvoslatnak. Ilyen esetben lényegében az eljárást büntetőeljárásként kell folytatni.¹⁶⁴

törvény vagy kormányrendelet a Ket. rendelkezéseitől eltérő szabályokat állapíthat meg. Ma a 351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet mondja ki, hogy a rendkívüli halállal kapcsolatos hatósági eljárás során az Ákr. rendelkezéseit a rendelet II. Fejezetében szabályozott eltérésekkel kell alkalmazni.

¹⁶³ A törvény 218. § (1) bekezdés b) pontja. V. ö. Angyal Miklós: Halottvizsgálati alkalmazás Android alapú eszközökre. In: Rendőrségi Tanulmányok, 2018/1. szám, 106-108. o.

¹⁶⁴ A törvény 218. § (4) és (6) bekezdése.

VI.2. A rendkívüli haláleset kivizsgálásával kapcsolatos eljárást a rendőrség szervei folytatják le. Az eljáró szervek hatáskörét a Rendőrség szerveiről és a Rendőrség szerveinek feladat- és hatásköréről szóló 329/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet (RsZR.) szabályozza.

Főszabály szerint az eljárás lefolytatására a rendőrkapitányság jogosult,¹⁶⁵ ha azonban a haláleset a főváros területén következett be, akkor a Budapesti Rendőr-főkapitányság V. kerületi Rendőrkapitánysága jár el.¹⁶⁶ Ennek a kapitányságnak e vonatkozásban igen magas a munkaterhe, hiszen a főváros területén kizárólagosan jogosult minden ilyen eljárás lefolytatására. Ennek megfelelően a kapitányság szervezetén belül külön Rendkívüli Haláleseti Osztály működik.¹⁶⁷

Vannak ugyanakkor különös hatásköri esetek is a rendelet szerint, ezek a következők:

- Ha a hivatásos állománynak az ORFK állományába tartozó tagja esetében merül fel a rendkívüli halál (a közlekedési balesetek következményének kivételével), az eljárást az ORFK folytatja le.¹⁶⁸
- A megyei vagy a budapesti rendőr-főkapitányság folytatja le az eljárást (a közlekedési balesetek következtében beállt rendkívüli haláleset kivételével), ha az elhunyt személy sajátos jogállása, választás vagy kinevezés útján keletkezett közjogi tisztsége ezt indokolja. (Így ha diplomáciai mentességet élvezett; ha országgyűlési képviselő, az Országgyűlés által választott tisztségviselő, miniszterelnök vagy miniszter, központi államigazgatási szerv vezetője volt; ha a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állományának tagja volt.) Ugyancsak a főkapitányság jár el a rendőrök rendkívüli halála esetén akkor, ha a halál a rendőr szolgálati helyén vagy szolgálata során következett

¹⁶⁵ RsZR. 12. § (3) bekezdés f) pont.

¹⁶⁶ RsZR. 12. § (4) bekezdés.

¹⁶⁷ Lásd a kapitányság szervezeti ábráját:

http://www.police.hu/sites/default/files/szervezeti_felepités_pdf/BRFK%20V.%20Ker.%20Rk.%20szervezeti%20%C3%A1bra.pdf (Letöltés: 2019. november 24.)

¹⁶⁸ RsZR. 6. § (3) bekezdés i) pont.

be (kivéve az ORFK állományába tartozó rendőröket). Végül akkor is a főkapitányság folytatja le az eljárást, ha az elhunyt személyt rendőrségi fogdában tartották fogva.¹⁶⁹

- Ha Budapest területén közlekedési baleset következtében áll be a rendkívüli halál, az eljárás lefolytatása a Budapesti Rendőr-főkapitányság hatáskörébe tartozik.¹⁷⁰

VI.3. A rendkívüli halállal kapcsolatos hatósági eljárás részletszabályait az R. II. Fejezete tartalmazza. Ez az Ákr.-hez képest számos eltérést szabályoz, melyek közül néhány fontosabbat kívánok bemutatni.

Az eljárásban a rendőri szerv illetékességét főszabály szerint a haláleset helyszíne határozza meg. Az eljárást, ha a halál rendkívüli jellegére utaló körülmény felmerül, hivatalból kell lefolytatni. Az eljárásban ügyfélnek kizárólag a halott eltemettetésére köteles személy minősülhet,¹⁷¹ ugyanakkor az R. szerint ügyfélnek kell elismerni az elhunyt azon közeli hozzátartozóját, aki ezt kéri. Egyebekben az ügyféli jogokat – figyelemmel arra, hogy az eljárás során felmerülhet bűncselekményre utaló jel is, így figyelemmel kell lenni a bűnüldözési szempontokra is – a jogszabály erős korlátok közé szorítja (pl. az iratbetekintés vagy az eljárási cselekményeken történő részvétel szempontjából).

Ha a rendkívüli halál törvényi feltételeinek fennállása nem egyértelmű, az R. intézményesít egy ún. *előzetes vizsgálatot*. Ebben az esetben mellőzhető az ügyfél tájékoztatása is. Az előzetes vizsgálat határideje 24 óra, ennek során a hatóság szemlét tart,¹⁷² valamint – ha ismert az elhunyt személy személyazonossága – beszerzi az

¹⁶⁹ Rszr. 11. § (3) bekezdés g) pont.

¹⁷⁰ Rszr. 11. § (4) bekezdés.

¹⁷¹ A temetőről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény szerint:

„20. § (1) A temetésről sorrendben a következők kötelesek gondoskodni:

a) aki a temetést szerződésben vállalta;

b) akit arra az elhunyt végrendelete kötelez;

c) végintézkedés hiányában elhunyt temetéséről az elhalálozása előtt vele együtt élő házastársa vagy élettársa;

d) az elhunyt egyéb, közeli hozzátartozója a törvényes öröklés rendje szerint.

(2) Ha temetésre kötelezett személy nincs, ismeretlen helyen tartózkodik vagy a kötelezettségét nem teljesíti, a temetésről az elhalálozás helye szerint illetékes települési önkormányzat (fővárosban a kerületi önkormányzat) polgármestere, illetve ha az elhalálozásra a fővárosi önkormányzat által közvetlenül igazgatott területen kerül sor, a főpolgármester – jogszabályban meghatározott határidőn belül – gondoskodik.”

¹⁷² V. ö. Angyal Miklós: *Rendkívüli halál – orvos a halottszemlén*. In *Belügyi Szemle*, 2010/9. szám, 51-59. o.

elhunyt orvosától az egészségügyi adatait. A vizsgálat során az R.-ben meghatározott feltételek esetén *halottvizsgálati szaktanácsadót* is igénybe kell venni. Az előzetes vizsgálatról jegyzőkönyvet kell felvenni, mely az Ákr.-ben foglaltakon kívül további elemeket is tartalmaz (így pl. bele kell foglalni a halál módját, feltehető időpontját és okát, ha az megállapítható).¹⁷³

Ha az eljárás célja másképp nem érhető el, az R. kimondja, hogy a hatóság az elhunyt *hatósági boncolását* is köteles elrendelni, és ennek érdekében szakértőt rendel ki. A boncolás elvégzésére öt munkanap áll rendelkezésre. A boncolás során egyebek közt meg kell állapítani a halál közvetlen okát és bekövetkezésének valószínű időpontját vagy időintervallumát, továbbá azokat a tényeket, amelyek kizárják vagy éppen valószínűsítik bűncselekmény elkövetését. A boncolásról ugyancsak jegyzőkönyvet kell felvenni, melynek részletes tartalmát az R. határozza meg.

A rendkívüli halállal kapcsolatos hatósági eljárás befejezésére az R. szerint az alábbi módokon kerülhet sor:

„25. § (1) Ha a hatóság az eljárás során bűncselekményre utaló adatot észlel, a rendkívüli halállal kapcsolatos hatósági eljárást megszünteti és értesíti a büntetőeljárás megindítására jogosult szervet.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt eset kivételével, ha a hatósági eljárás során merül fel olyan körülmény, amely alapján a rendkívüli halál törvényi feltételei nem állapíthatók meg, a hatóság a rendkívüli halállal kapcsolatos hatósági eljárást megszünteti.

(3) Az (1) és a (2) bekezdésben foglalt esetek kivételével a hatóság a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján határozatot hoz, amely az Ákr.-ben előírtakon kívül tartalmazza

- a) a szakvélemény lényegi megállapításait,*
 - b) a halál okát,*
 - c) annak megállapítását, hogy az eljárás során bűncselekményre utaló adat nem merült fel,*
- és*

d) a szakértő által javasolt, de a hatóság által el nem rendelt vizsgálatokat, valamint az elrendelés elutasításának indokát.”

¹⁷³ Az előzetes vizsgálat értékelésére lásd Kormos Tímea: *A halottak rendkívüli élete*. In: Zoványi Nikolett (szerk.): *Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában*. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Debrecen, 2014. 239-240. o.

Az (1) bekezdés szerinti döntéssel lényegében a „teljes” eljárás folyamata nem ér véget, pusztán a hatósági eljárásé, mert ezt követően az ügy a büntetőeljárás területére terelődik át. Ebből a megfontolásból az R. e döntés ellen jogorvoslatot nem tesz lehetővé, a döntés azonnal végrehajtható. (A jogorvoslatot természetesen eredendően nem maga az R. zárja ki, hanem a fent már említett egészségügyi törvény,¹⁷⁴ az R. lényegében ismétli a törvényi rendelkezést.)

Ha a hatóság a (2) vagy a (3) bekezdés alapján hoz döntést, itt is fennáll az azonnali végrehajthatóság, ugyanakkor fellebbezéssel is lehet élni, melyet azonban – az Ákr. általános szabályaitól eltérően – öt napon belül lehet előterjeszteni.

VI.4. Az Ut. a rendkívüli halál esetén követendő rendőri eljárás szabályait igen részletesen határozza meg. Megfogalmazott célja a rendkívüli halálesetek kivizsgálására irányuló rendőri eljárások szakszerűségének elősegítése és az egységes gyakorlat kialakítása. Az Ut. egyes szerkezeti egységei lényegében az Ákr.-ben előforduló eljárási jogintézményekkel összefüggő részletes szabályokat tartalmaznak (pl. alapelvek, hatáskör, illetékesség, az eljárás megindítása, irat, szemle, a döntés közlése stb.).

Kiemelést érdemel egy fontos szabály a döntés közlése körében. Abban az esetben, ha nincs temetésre kötelezett személy, ismeretlen helyen tartózkodik vagy kötelezettségét nem teljesíti, akkor a temetőkről és a temetkezésről szóló törvény szerint a temetésről főszabály szerint a haláleset helye szerint illetékes települési önkormányzat polgármestere köteles gondoskodni. E kötelezettség érvényre juttatása érdekében az Ut. kimondja, hogy az eljárás befejezéséről hozott határozatot ezzel a polgármesterrel is közölni kell, kérve a holttest eltemettetéséről történő intézkedést.¹⁷⁵

Az Ut. „Különleges eljárások” címmel külön rendezi a nem magyar állampolgár rendkívüli halála esetén követendő eljárás szabályait is. Ilyenkor a halál bekövetkeztéről az illetékes konzuli képviselet és az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság haladéktalan értesítése érdekében a tevékenység-irányítási központot is azonnal tájékoztatni kell.¹⁷⁶

¹⁷⁴ A törvény 218. § (6) bekezdése.

¹⁷⁵ Ut. 53. pont.

¹⁷⁶ Ut. 70. pont.

7. ENGEDÉLYEZÉSI TEVÉKENYSÉG

A rendőrség igazgatásrendészeti tevékenységének egyik fontos feladatkörét jelöli meg az Rtv. 1. § (2) bekezdésének 7. pontja, mely szerint a rendőrség engedélyezi és felügyeli a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenységet.

A fent említett tevékenység részletszabályait a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól szóló 2005. évi CXXXIII. törvényben találhatjuk meg. A törvény 73. §-a korábban kimondta, hogy az általa meghatározott hatósági eljárásra és ellenőrzésre a Ket. rendelkezéseit kell alkalmazni. Jóllehet ez a § időközben hatályát veszítette, az általános eljárási törvény (jelenleg az Ákr.) tárgyi hatálya miatt természetesen továbbra is irányadó. Ez egyebek mellett a következő jogintézményekre vonatkozik:

- működési engedély kiadása, visszavonása, bevonása;
- tevékenységre jogosító igazolvány kiadása, visszavonása, bevonása;
- az ezeket tartalmazó nyilvántartás vezetése;
- a tevékenység rendőrség általi hatósági ellenőrzése.¹⁷⁷

A törvény által létrehozott kamara döntéseire a Ket. hatálya 2012 után nem terjedt ki, figyelemmel arra, hogy a kötelező kamarai tagság megszűnt. Ez alól egy kivétel volt és maradt: a törvény 62/A. §-a szerint az esetlegesen intézkedést foganatosító személy- és vagyonőrrel szemben benyújtott *panaszt* az intézkedés helye szerint illetékes, és az alapszabályban meghatározott területi szervezet bírálja el harmincöt napon belül, a közigazgatási hatósági eljárás szabályai szerint.

¹⁷⁷ V. ö. Mészáros Bence: *A magánbiztonság és a rendészettudomány kapcsolódási pontjai*. In: Boda József–Felkai László–Pátyi András (szerk.): *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 385-386. o. *A magánbiztonság kérdésköréről értékelő elemzésként lásd még: Christán László: Rendőrség és rendészet*. In: Jakab András–Gajduscheck György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont–Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016, 704-707. o.

Miután a törvény szerint meghozandó érdemi rendőrhatalósági döntések *határozati* formát igényelnek vagy azok határozat jellegű okiratok, ellenük a jogorvoslat lehetősége is biztosított az Ákr. szabályai szerint.¹⁷⁸

8. A RENDŐRSÉG KÖZREMŰKÖDÉSE A KÖZIGAZGATÁSI ELJÁRÁSBAN AZ ÁLTALÁNOS SZABÁLYOK SZERINT

Zárásul nem egyéb törvényeknek, hanem magának az Ákr.-nek a szabályait idézzük fel. Tekintettel arra, hogy a hatósági eljárásban közhatalmi hatósági cselekmények zajlanak, illetve biztosítani kell a jogszabályokban és a közigazgatási döntésekben foglalt kötelezettségek végrehajtását, s ennek érdekében akár fizikai kényszer is igénybe vehető. A kényszer egyik megtestesítője a rendőrség, amely tehát ilyen ügyek esetében gyakran más közigazgatási szervek kérésére fog eljárni. Erre az Rtv. 2. § (2) bekezdése is kötelezi:

„A rendőrség a feladatának ellátása során

a) együttműködik az állami és a helyi önkormányzati szervekkel, a civil szervezetekkel és a gazdálkodó szervezetekkel, az állampolgárokkal és azok közösségeivel;

b) segítséget nyújt – jogszabályban meghatározott esetben – az állami és a helyi önkormányzati szervek hivatalos eljárásának zavartalan lefolytatásához;

c) támogatja a helyi önkormányzatoknak és az állampolgárok közösségeinek a közbiztonság javítására irányuló önkéntes tevékenységét.”

Elsősorban tehát a b) pont alapján a rendőrség a közigazgatási hatósági eljárások gyakori résztvevője.¹⁷⁹

¹⁷⁸ A vonatkozó eljárások részletes szabályait a személy- és vagyonőr, a magánnyomozó, az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek tevékenységével, valamint a fegyveres biztonsági őrrel kapcsolatos közigazgatási hatósági eljárások eltérő és kiegészítő szabályairól szóló 487/2017. (XII. 29.) Korm. rendelet I. Fejezete rendezi.

¹⁷⁹ Jelen tanulmányban nem elemzem, de jelzem, hogy 2007 után számos korábbi, a közúti közlekedés szabályainak megsértését jelentő közlekedési szabálysértést „helyeztek át” a szabálysértési törvény helyett a Ket. hatálya alá (szabályszegések, objektív felelősség, közigazgatási bírság kiszabásának lehetősége). Ennek lényege az volt, hogy a közúti közlekedésről szóló törvény meghatározta az egyes jogsértő magatartások körét, és rendeleti szabályok pedig az alkalmazandó – anyagi jogi jellegű, felelősségtől nem függő, adott esetben fix összegű – bírságtételeket. A bírságolási eljárást pedig a Ket./Ákr. szabályai szerint kell lefolytatni – az eljáró szerv ugyanakkor a rendőrség maradt. Megfigyelhető volt egyébként, hogy idővel a Ket.-be is „beszivárogtak” a korábban kizárólag a szabálysértési jogból ismert jogintézmények (például elkobzás, helyszíni bírság, közérdekű munka stb.) – ezek az Ákr.-ben ugyanakkor már nem találhatók meg. Részletesen lásd: Cserép Attila – Fábíán Adrián – Rózsás Eszter: *Kommentár a szabálysértési törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2013, 29-30. o.

Az Ákr. a következő esetekben említi a rendőrség igénybevételeének lehetőségét:

VIII.1. Idézés

60. § (2) *Ha az idézett személy az idézésre nem jelent meg, és távolmaradását nem mentette ki, a rendőrség útján elővezetethető. Az elővezetés foganatosításához az ügyésznek a hatóság vezetője által kért előzetes hozzájárulása szükséges.”*

Mivel az idézés olyan hatósági okirat (végzés), mely az ügyfél – vagy az eljárás más résztvevője – számára kötelező megjelenést ír elő, annak megtagadása esetén azt, aki az államot képviselő közigazgatási hatóság döntésének nem veti alá magát, szankciókkal lehet és kell sújtani. Kérdéses, hogy az idézés szerinti megjelenés elmulasztása önmagában olyan súlyos jogsértés-e, mely akár azonnali fizikai kényszer alkalmazását teszi lehetségessé. A Ket. szabályai szerint – 2017-ig – az elővezetés lehetősége csak akkor állt fenn, ha valaki az ismételt idézésre sem jelent meg. A szigorúbb megoldást azonban az Ákr. is fenntartotta. Természetesen az elővezetés elrendelése jelenleg is csak lehetőség, szükségességéről az eljáró közigazgatási hatóság a saját meggyőződése alapján alkothat véleményt.

VIII.2. Szemle

„70. § [Az azonnali eljárási cselekmény érdekében lefolytatott szemle]

(1) A szemle eredményes és biztonságos lefolytatása érdekében a hatóság **a rendőrség közreműködését kérheti.**

(2) **A rendőrség a rendőrségről szóló törvény végrehajtási eljárás lefolytatásában való közreműködésre vonatkozó szabályai szerint, a hatóság felkérésére – előzetes megkérése nélkül – azonnal, a hatóság által megjelölt helyen és ideig biztosítja a közreműködést.**

(3) Ha a helyszíni szemlére életveszéllyel vagy súlyos kárral fenyegető helyzetben, azonnali eljárási cselekmény érdekében van szükség, illetve, ha ezt törvény más fontos okból megengedi, a helyszíni szemlét a hatóság a lezárt terület, épület, helyiség felnyitásával, az ott tartózkodó személyek akarata ellenére is megtarthatja.

(4) A (3) bekezdésben meghatározott módon történő szemle megtartásáról az ügyészt előzetesen – a szemle megtartásáról való hatósági döntést követően haladéktalanul – értesíteni kell, továbbá ahhoz **a rendőrség és lehetőség szerint hatósági tanú közreműködését kell kérni.** Ha az ügyész a szemle megtartásával nem ért egyet, azt megtiltja.”

A szemle a bizonyítási eszközök (eljárások) egyik legfontosabb válfaja.¹⁸⁰ Szemle során olyan bizonyítékok szerezhetők be a hatóság számára, melyeket eredeti állapotukban más módon általában nem lehet figyelembe venni, rekonstruálni. Természetes ennek okán, hogy a – sokszor ellenérdekelt – ügyfél sokszor igyekszik a szemle lefolyását akadályozni, annak sikerét megghiúsítani. Ennek okán rendeli el a törvény a rendőrség közbeavatkozásának, bevonásának lehetőségét.

Az Ákr. szerint a rendőrség bevonása általában *lehetőség*, azonban egy esetben *kötelező*: ha a szemlére a 70. § (3) bekezdése alapján kerül sor, melynek folytán az a helyszínen tartózkodó személyek akaratával gyakran nem találkozunk.¹⁸¹

VIII.3. Zár alá vétel

„108. § [A zár alá vétel és lefoglalás általános szabályai]

(1) *Ha a tényállás másként nem tisztázható vagy az jelentős késedelemmel járna, vagy a zár alá vétel mellőzése a tényállás tisztázásának sikerét veszélyeztetné, a hatóság jogosult valamely dolog birtokának a birtokos rendelkezése alóli elvonására (a továbbiakban: zár alá vétel). Nem vehető zár alá olyan dolog, amely a birtokosának élete, egészsége fenntartásához, illetve az életfeltételei fenntartásához egyébként nélkülözhetetlen jövedelemszerzéséhez szükséges. Az ilyen dolgot a hatóság lefoglalja, és a birtokos őrzetében hagyja, aki azt rendeltetésszerűen használhatja.*

(2) *A zár alá vétel érdekében a dolog birtokosát fel kell szólítani, hogy a dolgot adja át. Nem kötelezhető a dolog átadására az, aki – a megtagadási okkal összefüggésben – a tanúvallomást megtagadhatja, vagy aki a védett adat tekintetében nem kapott felmentést a titoktartás alól.*

(3) *Ha a dolog átadására köteles személy nem adja át a dolgot, a hatóság a zár alá vételt a rendőrség közreműködésével foganatosítja, és a dolog átadására köteles személyt eljárási bírsággal sújtja.*

¹⁸⁰ A szemle kapcsán a legújabb tankönyvirodalomból lásd például Boros Anita: A szemle. In: Boros Anita–Darák Péter (szerk.): *Az általános közigazgatási rendtartás szabályai*. NKE, Budapest, 2019. 153-154.; Forgács Anna: Szemle. In: Fazekas Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog. Általános rész III.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. 257-258. o.; Gyurita E. Rita: A szemle. In: Patyi András (szerk.): *A közigazgatási hatósági eljárás jogintézményei*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019. 271-272. o.; Ivancsics Imre–Fábián Adrián: *Hatósági jogalkalmazás a közigazgatásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2018. 105-106. o.

¹⁸¹ Életveszélyt jelenthet pl. egy összedőléssel fenyegető épület, vagy pl. gyermekvédelmi eljárásban az az eset, amikor a gondozók nem biztosítanak étkeztetést a gyermek számára. Ilyen esetekben a telekre, a lakásba történő behatolást a rendőrség fogja segíteni.

(4) A zár alá vétel fogatosítására a szemle szabályai irányadóak azzal, hogy a szemletárgy birtokosa alatt a zár alá vett dolog birtokosát kell érteni. A zár alá vételre és a lefoglalásra egyebekben a bírósági végrehajtásról szóló törvény (a továbbiakban: Vht.) szabályait megfelelően kell alkalmazni.”

A zár alá vétel és a lefoglalás a tényállás tisztázásának körében megjelenő, gyakran a bizonyíthatóság érdekében nélkülözhetetlen tevékenység. A lefoglalás szabályrendszere már a Ket. eredeti szövegében is szerepelt, azt követően azonban sokkal részletesebb szabályozást kapott.

Az Ákr. e kérdéskört az egyes hatósági (biztosítási) intézkedések körében vonja szabályozási körébe. Különválasztja a *zár alá vételt* (amely a birtoklási jogot elvonja) és a *lefoglalást*, melynek kapcsán viszont a dolog a birtokosnál maradhat.

A zár alá vétel adott dolog tulajdonját nem vonja el,¹⁸² ugyanakkor annak egyik részjogosítványát, a birtoklás jogát igen. A zár alá vétel eredményes fogatosításához ugyancsak szükséges lehet a rendőrség közreműködése, mivel ez az intézkedés a dolog kényszerű átadását is magával hordozza. A zár alá vétel tárgyában hozott végzés ellen egyébként önálló fellebbezésnek van helye.

VIII.4. Eljárási költség

Azt a kérdést, hogy kit terhelnek a rendőrség igénybevételének költségei, az Ákr. konkrét szabályokkal rendezi. A rendőrség igénybevételével kapcsolatos költséget minden esetben az igénybevételt kérő hatóság előlegezi meg [128. § (4) bekezdés].

A költség viselésére ugyanakkor az általános szabályok alkalmazandók. Itt különösen is irányadó a 125. § (2) bekezdése, mely szerint a jogellenes magatartásával okozott költségeket az eljárás résztvevője viseli.

¹⁸² A dolog tulajdonját *elkobzás* útján lehet elvonni. Természetesen az elkobzást gyakran előzi meg lefoglalás vagy zár alá vétel.

VIII.5. Végrehajtás

A végrehajtás a közigazgatási eljárás harmadik, nem szükségképpen szakasza. Erre azonban jellemzően akkor van szükség, ha az ügyfél a hatóság döntésében rá kirótt kötelezettségeknek önkéntes jogkövetéssel nem tesz eleget. Ilyen esetekben tehát – különösen meghatározott cselekmény végrehajtásakor – különösen indokolt és gyakori eset lehet a rendőrség segítségének igénybevétele. Szemben a Ket. szabályaival, e körben az Ákr. már nem tartalmaz rendelkezést, a vonatkozó kérdéseket a bírósági végrehajtásról szóló törvény rendezi.

Meghatározott cselekmények végrehajtása során különösen olyankor van szükség rendőri intézkedések, kényszerítő eszközök (elsősorban testi kényszer, bilincs) alkalmazására, amikor az adott cselekmény nem helyettesíthető (azaz azt a kötelezett helyett más nem végezheti el), illetve anyagi értéke sem határozható meg. Így pl., ha lakást kell kiüríteni, ha védőoltást kell beadni vagy éppen jogellenesen birtokolt tárgyat (például lőfegyvert) kell beszolgáltatni. Természetesen a rendőri segítséggel kikényszerített kötelezettségteljesítés nem zárja ki az eljárási bírság kiszabását.

Értelemszerűen a végrehajtás során alkalmazott rendőri fellépés során is iránymutatók a korábban a hatósági intézkedés körében mondottak (így például a panasztétel lehetősége).

9. ÖSSZEFOGLALÁS

A fenti tanulmányban áttekintő képet kívántam adni azokról a leggyakoribb esetekről, amikor a rendőrség – az ügyszámot tekintve akár tömeges, többezres méretekben is – részt vesz, eljár a közigazgatási (hatósági) eljárásokban, ezáltal közvetlenül találkozik a polgárokkal. Természetesen számos egyéb eljárást is meg lehetne említeni (például az atomenergia, a lőfegyverek, a pirotechnikai anyagok, a kábítószeres, az idegenrendészet stb. kapcsán folytatott rendészeti tevékenységeket), de talán a fenti összefoglalás is meggyőzhetett bennünket egy igen fontos megállapításról. Ez pedig az, hogy a rendőrségnek – habár leginkább közismert feladata a bűnüldözés – a köz-

igazgatás területén is számos olyan feladata akad, amelyek szakszerű és eredményes végrehajtása esetén a polgárok számára a testületről festett kép kedvezőbben alakulhat.

Dr. Kovács István¹⁸³

Éjszakai bárók, „éjszakai pillangók”, avagy területfelosztás a Balatonon és a fővárosban az 1990-es évek Magyarországon

Bevezetés

„Mert aki meghalt, felszabadult a bűn alól.”¹⁸⁴

A tanulmány Sz. Bulcsú éjszakai életének főbb szakaszait mutatja be. Mi vezetett odáig, hogy a különböző bűncselekményekből vagyont szerző vállalkozót meggyilkolják? Vajon az üzleti érdekeltségek megszerzése, a siker és hatalom iránti vágy, vagy éppen szerelemfáltás volt az oka? Jogerős bírósági döntések és a hatályos szabályozás, valamint a „root cause analysis” segítségemre volt abban, hogy mindezekre fény derüljön.

Sz. Bulcsú életútja

Sz. Bulcsú 1954-ben született, a nyomozók a holttestét (az 1997-ben elkövetett emberölés után) 2004-ben találták meg. Az 1970-es években fotóriporterként, és fényképészként elhelyezkedő fiatalember hamar az éjszakai élet neves vállalkozója lett. Még harmincéves sem volt, amikor a hetedik kerületben a Wesselényi és Akácfa utca sarkán első éttermét megnyitotta. Ezt követte az Ízes-sarok, és a különböző érdekeltségek kiépítése az Expo, a Paradiso, a Margit Híd, a Magnezit, a székesfehérvári Let's Go, az ajkai California, a tihanyi Hollywood, valamint a füredi Panoráma szórakozóhelyeken is. A céginformációs adatbázis szerint tulajdonostárs volt a Stargate Bt.-ben, valamint a Bultraub GmbH-ban is.¹⁸⁵

Az éjszakai életben nevet viszont különböző bűncselekmények elkövetésével szerzett: többször állt bíróság előtt tiltott határátlépés kísérletéért, magánokirat-hamisítás vétségéért, lopás büntettségéért, ittas járművezetés vétségéért, súlyos testi sértés bűn-

¹⁸³ A Szerző r. őrnagy, a Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar tanársegédje.

¹⁸⁴ Károli Gáspár: *Szent Biblia*. Budapest, Magyar Bibliatársulat, 2010.

¹⁸⁵ Tódor János: *Szlávy Bulcsú mint regényíró: "Én vámszabadterületté tenném egész Magyarországot"*. In *Magyar Narancs*, 1996/51. szám, 1-5. o.

tettéért is. A vállalkozó 1993-tól a Balaton északi partján működő vendéglátóipari egységek vezetőinek egy részét megzsarolta, „védelmük fejében” pénzt szedett be tőlük. Törzshelye a füredi Panoráma szórakozóhely és diszkó volt.

1994 nyarán a Balatonfüredi Rendőrkapitányságon zsarolás bűntett elkövetése miatt feljelentést tettek ellene. 1994. szeptember 24-én a spanyolországi Tenerife szigetére utazott, ahol nemzetközi elfogatóparancs alapján fegyveresen elkövetett rablás bűntett elkövetése miatt 1994. október 5. napján elfogták, őrizetbe vették, és 1995 augusztusában a magyar hatóságoknak kiadták. 1995. augusztus 24. napján az 1994-ben zsarolás bűntett elkövetése miatt gyanúsítottként hallgatták ki, ami miatt előzetes letartóztatásba került, ahonnan rövidesen szabadult. Mivel régi emberei az előzetes letartóztatásának ideje alatt lemorzsolódtak tőle, új emberekből álló csapatot kellett maga köré szerveznie. Az ügyben bírósági tárgyalás 1997. szeptember 23. napján került volna megtartásra, azonban a tárgyalás kitűzése időpontjában már életét vesztette.

A szabadságvesztés ideje alatt egzisztenciális helyzete romlásnak indult, az 1996-os nyári szezon sem úgy alakult a Balatonon, ahogy azt remélte, később 1997 tavaszán is úgy tűnt, hogy az érdekeltségébe tartozó szórakozóhelyekből és bárókból magas jövedelemre már nem számíthat, ezért ingóságai-, és ingatlanjai nagy részét el kellett adnia. Sz. Bulcsú talpra szeretett volna állni, semmi jel nem mutatott arra, hogy az éjszakai életből ő kiszállni szeretne, amelyre ékes bizonyíték, hogy 1997. augusztus 8-10. között a Forma–1 futamhoz és helyszínéhez kapcsolódó vendéglátó-, és prostitúciós tevékenység előkészületében tevékenykedett. Ennek gyümölcset már lefőlözni nem tudta. 1997. szeptember 15-én erőszakos közöszlész bűntette, 1997. szeptember 24. napján zsarolás bűntette, 1998. november 9-én önbíráskodás bűntette megalapozott gyanúja miatt a hatóság ellene újabb hazai és nemzetközi elfogatóparancsot bocsátott ki, amely az emberölésből kifolyólag eredményre már nem vezethetett.¹⁸⁶

Sokan nem tudják, de Sz. Bulcsú egyenes ágbeli rokonához hasonlóan politikai álmokat is dédelgetett. (Az ember személyisége a pusztán biológiailag öröklött tényezők sokaságában nem merül ki, bio-pszicho-szociális lényként környezete, családja

¹⁸⁶ A cselekmény elkövetésekor hatályos szabályozás a bűncselekményeket az 1978. évi IV. törvény – a Büntető Törvénykönyvről – szerint bírálta el, szakaszszámok: Btk. 170. §, Btk. 323. §, 263/C. §, 297. §

mindig befolyásolni fogja. A család személyiségre való hatása bizonyított.¹⁸⁷ Bár a tanulmány a család szocializációs hatását Sz. Bulcsú vonatkozásában nem vizsgálja, de meg kell említenünk, hogy felmenői között a politikai élet XIX. századi vezéralakját is megtaláljuk.) O. és érkező Sz. József (1818-1900) dualizmus kori magyar politikus több kormány minisztere, 1872-1874 között pedig a Magyar Királyság miniszterelnöke volt.)^{188, 189} A magyar Republikánus Pártot a PK64371/90 számú határozattal az illetékes bíróság 1990. december 18-án bejegyezte, amelynek alelnökeként tevékenykedett. A párt ideológiai kérdésekben az amerikai Republikánus Párt portfólióját nagymértékben követte. Nem véletlen, hogy a párt alelnökeként és képviselőjeként 1993-ban az Amerikai Egyesült Államokban még Ronald Reagan amerikai elnök is fogadta őket.¹⁹⁰ A párt politikai programjában többek között Magyarország vámszabad területté nyilváníttatása, valamint Las Vegas kicsinyített másának, az Euro Vegasnak magyarországi megalkotása is szerepelt. A hön áhított elképzelésekből azonban semmi sem valósult meg. Hogy ez a kiadott elfogatóparancsnak, vagy egyéb indoknak volt betudható a publikáció szempontjából vizsgálat tárgyát szintén nem képezte. Az viszont tény, hogy az 1990-es években „olajozással” és szórakozóhelyek, „modernizált bordélyok” üzemeltetésével a vállalkozók milliárdos bevételekre voltak képesek szert tenni. Ha Magyarország vámmentes övezetté nyilváníttatása megvalósult volna, akkor például az olajozásból befolyt összegeknek (törvényesen) az öt-tíz-szerese is megkereshetővé vált volna, csorbítva ezzel gazdasági és állami érdekeket.¹⁹¹

A fenti tanulmány tárgyává így nem az „olajozásból” befolyó pénzösszegek feletti uralom, hanem Sz. Bulcsú érdekeltségébe tartozó szórakozóhelyekből, így különös tekintettel az éjszakai klubokból befolyt, a törvényesség látszatát kelteni próbáló pénzmozgások feletti érdekeltség és hatalom megszerzésére irányuló emberölési szándékot vizsgáltam. Stratégiai célom volt annak megállapítása, hogy a bűncselekménnyel érintett személyek (W. László, B. László és különösen N. Gábor) magatartását a bűncselekmény elkövetésében mi motiválta. A motiváció vizsgálatát nem csak

¹⁸⁷ Bagdy Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1977.

¹⁸⁸ Krúdy Gyula: *A magyar sasfő*. Budapest, Fővárosi Könyvkiadó Kft., 1944.

¹⁸⁹ Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. História, MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2010.

¹⁹⁰ Pfiffner, James P.: *The Paradox of President Reagan's Leadership*. SPDD, George Mason University, Los Angeles, 2011.

¹⁹¹ Kovács István: *Olajozás, szervezett bűnözés és prostitúció a 90-es években Magyarországon*. In *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2015/1. szám, 114-146. o.

a vádhatóság, a védelem és a bírói ítélet összefüggéseire tekintettel szeretném feltárni, hanem annak vizsgálatát is el szeretném végezni, hogy ez mennyiben korrelál olyan tudományos megalapozottságú vizsgálat eredményével, mint a „root cause analysis”.

Az elméleti szakasz absztrahálható, logikai erőfelhasználást követelt meg, az analízis és szintézis dialektikus felhasználása segített abban, hogy a vizsgált témakört (lényeges tulajdonságainak, strukturális elemeinek, és egyes kapcsolatainak szétválasztásával) gondolati részekre bonthassam, majd minden egyes részt – felépítés, és funkcionalitás alapján - az egészhez való viszonyulása alapján feltérképezsem. A leíró elemzést követően, a „root cause analysis” a kísérleti igényeket kielégítette: az információk beszerzésén túlmenően, azok elemzését és értékelését lehetővé téve, a jelenség megismerésének alapjául szolgáló pilléreket lefektette. (A divíziók összehasonlíthatóvá, a trendek pedig minőségi és mennyiségi kontextusban leírhatóvá váltak.)

Éjszakai bár, a „modernizált” bordély: uralom a milliókat hozó üzletág felett

Az 1990-es években számos módja volt annak, hogy az illegálisan megszerzett vagyont, a törvényesség látszatát keltve tisztára mossák, esetenként azt még nagyobb pénzüsszegekkel egészítsék ki. Cégekbe fektetett törzstőke, fizetéseképtelenség színlelése, valutázás, szórakozóhelyek, fiktív könyvelések stb. Az éjszakai bárnak titulált, ám valójában bordélyként működő vállalkozások is e célt szolgálták. Tekintettel arra, hogy Magyarországon bordélyház létesítése, fenntartása a mai napig büntető normába ütközik, ezért olyan utat kellett választani, amely a törvényesség látszatát keltve a cél megtartása mellett a hatóságoknak nem szúr szemet. Az éjszakai bárók, a masszázsszalonok, a sztriptízzel egybekötött mulatóhelyek, a szórakozóhelyek is e célt szolgálták.¹⁹²

A prostitúció megjelenése egyidős az emberiség kialakulásával. E publikáció nem tűzte ki célul, hogy a társadalmi korszakokat elemezze, de leszögezendő, hogy mindig az adott hatalmi hozzáállás döntötte azt el, hogy a prostitúció gyakorlását az államhatalom tiltani, szabályok között tartani, vagy engedélyezni akarja-e. Ha az ügyet

¹⁹² Kovács István: A reglementációs prostitúció és az emberi méltóság kapcsolata, különös tekintettel egy alkotmánybíróági határozatra. In *Belügyi Szemle*, 2010/2. szám, 109-126. o.

közegészségügyi szemszögből próbálták megoldani, akkor reglementációs intézkedéseket vezettek be, ha közrendvédelmi kérdésként kezelték, akkor prohibíciót alkalmaztak, ha pedig az áldozatvédelem volt előtérben akkor az abolicionista szemlélet uralkodott. Magyarországon jelenleg egy félreglementált, félabolicionista szabályozás az uralkodó, a büntetőjogi aspektus pedig a törvényi tényállások nevéen kívül az 1990-es években sem változott.¹⁹³ A bordélyházak létesítésével kapcsolatos szabályozás ma már évezredes múltra tekint vissza. Az olvasó türelmét tenné próbára, ha az ókori Hellász-béli bordélyházak működését elemeznénk, azonban, hogy a jogalkotó akaratát, és az ezt kijátszani tervező személyek magatartását ismertessem a 19. és 20. századi bordéllyal kapcsolatos jogszabályi rendelkezéseket ismertetnem szükséges.

A 19. században a Csemegi-kódex például a kerítés bűncselekménnyé nyilvánításán kívül, más prostitúció jellegű magatartást nem büntetett. A normaalkotás ezt követően inkább a prostitúciós tevékenység folytatásának részletes szabályait rögzítette, mint semhogya a szankcionáló jellegű büntető igazságszolgáltatást központosította volna. Jó példa erre a magyar kihágásokról szóló büntető törvénykönyv, amely a kéjnökre egy hónapig terjedő elzárást helyezett kilátásba, amennyiben a vonatkozó hatósági szabályokat nem tartották be. Magyarország vonatkozásában a XIX. század nagy részét a reglementációs intézkedések bevezetése jellemezte. Az állam a teljes dekriminalizáláshoz kapcsolódó negatív következményeket különböző szabályozási stratégiákkal próbálta csökkenteni. A toleráns viselkedésmód, és az állami szabályozó felügyelet dualista igénye, egy három pilléren nyugvó rendszert alkotott meg, amelynek elemei között a zárt helyek, azaz a bordélyok létesítése, azok állandó hatósági felügyelete, és a marginalizált közösség kontrollja szerepelt. A három pillérből álló rendszer szerint a zárt helyek lehetőséget teremtenek arra, hogy a prostituáltak a tevékenységük gyakorlását a közterülettől elzárva, a köznyugalom megzavarásának lehetősége nélkül végezzék. Az állandó hatósági felügyelet, így például az egészségügyi ellenőrzés a nemi betegségek terjedésének szab gátat, míg az erkölcsi és etikai síkon húzódó egyén és deviáns csoport közötti konfliktusforrás kezelésére a közösség kontrollja hivatott. A nyilvánosház valamennyi szakmailag aktív tagját regisztrálják, engedéllyel látják el, s emellett mindannyian orvosi felügyelet, rendszeres

¹⁹³ Kovács István: *Jogharmonizáció vagy sem? Második rész: a New Yorki Egyezmény, valamint a 2012. évi II.-, és a 1999. évi LXXV. törvény.* In *Acta Humana*, 2017/5. szám, 41-58. o.

ellenőrzés alatt állnak. Ez a rendszer nem jelent mást, mint, hogy a rendőrség a prostituáltakról egy hatóságilag ellenőrzött és engedélyezett egészségügyi nyilvántartást vezet. Ennek két objektív feltétele van: a társadalmi erőfeszítést támogató rendőri közreműködő-, valamint az egészségügyi szűrések végrehajtásához szükséges orvosi szerv tevékenysége.¹⁹⁴

A 20. századdal kezdődően a bordélyrendszer megszüntetését a New York-i Egyezmény predesztinálta. Annak aláírójával szemben kötelemként határozta ugyanis meg, hogy minden olyan cselekményt, amellyel más személyt prostitúció folytatására rábírnak, bordélyházat tartanak fenn, vagy vezetnek, annak fenntartásához szükséges anyagi eszközöket tudatosan szolgáltatnak, továbbá akik épületet vagy egyéb helyet prostitúció céljára bérbe adnak vagy bérelnak, büntetendővé kell nyilvánítani. A Magyar Népköztársaság 1961-es Büntető Törvénykönyve már e szellemben íródott. E törvényben az üzletszerű kéjelgés elősegítése, a rábíró jellegű magatartással egyetemben önálló tényállásként jelent meg. Vagyis, aki üzletszerű kéjelgés elősegítése céljából lakást rendelkezésre bocsátott, illetőleg, aki a bordélyház fenntartójának, vezetőjének, annak fenntartásához anyagi eszközöket szolgáltatott, büntetni rendelte. A két külön tényállást az 1978-as novella összeolvasztotta.¹⁹⁵ A törvény a prostitúció központi elemeként három elkövetési magatartást nevesít: rábírás, épület vagy egyéb hely rendelkezésre bocsátása, és a segítségnyújtás (utóbbi bűnszegédi magatartás).

A rábírás a törvényi tényállást kimeríti, ha a prostituált több, időben elkülönülő szexuális cselekményt végez. Továbbá eredményes a felbujtás akkor, ha az elkövető által kifejtett pszichikai hatás a döntő motívum, amelynek eredményeként a rábírt szexuális cselekményt végez.¹⁹⁶ Nem büntethető előkészületnek kell tekinteni viszont, ha a rábírás eredménytelen. Ezért van nehéz helyzetben a büntetőeljárást folytató, vagy éppen prostituálttal szemben intézkedő rendőr, mert terhelő vallomás – a kényszer

¹⁹⁴ Kovács István: *A prostitúció jelensége és társadalmi kontrolljának vizsgálata empirikus módszerekkel*, PhD. értekezés. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2016.

¹⁹⁵ A jelenleg hatályban levő törvény a törvényi tényállás megnevezését, prostitúció elősegítésére módosította, lényegi elemein nem változtatott.

¹⁹⁶ Kovács István: *Az illegális migrációval kapcsolatos emberkereskedelem – különös tekintettel a prostitúció – szociológiai, pszichikai és kriminalisztikai összefüggései, azok kezelésére, megoldására tett innovációs javaslatok*. In *Határrendészeti Tanulmányok*, 2015/1. szám, 35-38. o.

és fenyegetést elszenvedő – prostituálttól nem gyakorta várható, így a tényleges elkövetővel szemben a bizonyítás kétségesse válik.¹⁹⁷

Az épület vagy egyéb hely rendelkezésre bocsátása esetén elegendő, ha az elkövető e helyiségek használatának lehetőségét megteremti: például a kulcsot közvetlenül átadja, vagy a helyiséget használatra átengedi. Nagyon fontos kritérium, hogy az elkövető tudatának át kell fognia azt a tényt, hogy az ott-tartózkodó ilyen irányú magatartást folytat, és ő a helyiséget, helyet ebből a célból adja át.

A vizsgált időszakban az 1993-as Büntető Törvénykönyv módosításáig kiváló lehetőség adódott arra, hogy az elkövető a jogszabályi rendelkezéseket megkerülje. A törvény módosításáig az elkövető védekezhetett azzal, hogy az üzletszerű kéjelgés elősegítése céljából nem épületet, hanem egyéb helyiséget, vagy helyet bocsátott rendelkezésre. Mivel a törvény bordélyként csak az épületet határozta meg, ezért az elkövető védekezése pofonegyszerűnek bizonyult. A jogalkotó a törvény módosításával viszont a joghézagot kiküszöbölte, és minden olyan helyiséget, helyet, amely a szexuális cselekmények lebonyolításának lehetőségét biztosította, bordélynak minősítette.¹⁹⁸ Az elkövetők viszont a jogszabály módosításával a milliárdos üzletágot továbbra sem akarták átengedni.

Ekkor láttak napvilágot az éjszakai mulatóval kombinált bordélyok, a night clubok, masszázsszalonok, illetőleg a szórakozóhelyhez kapcsolt egyéb helyiségek, helyek. Mivel a bordélyház olyan vállalkozást jelentett, ahol a vállalkozó által szponzorált, prostitúciós tevékenységet folytató személyek anyagi ellenszolgáltatás fejében más szexuális vágyainak kielégítésére rendelkezésre álltak, így e tevékenység megtartása mellett, annak „jogalapot” kellett adniuk. Miután a tényállás tulajdon-, és birtokviszonyra nem utal, ezért az eljárás nemcsak a tényleges rendelkezésre jogosulttal szemben volt folytatható, hanem azzal is, akit a rendelkezési jogosultság nem illetett meg, ezért a jogviszony által támasztott joghézagot a jogalkotó kitöltötte.

A bűnsegédi magatartás is e részhez kapcsolódik: a fenntartáshoz kapcsolt segítségnyújtás is büntetendő. Ez esetben az elkövetőt a tulajdonosi, birtokjogviszony

¹⁹⁷ Kovács István: *Die kriminalpsychologischen Charakterzüge eines Zuhälters Aufgrund der Antisozialen, Psychopathischen und Soziopathischen Persönlichkeit.* In *Hadtudományi Szemle*, 2015/2. szám, 150-161. o.

¹⁹⁸ Kovács: i. m. (2017), 88-106. o.

szintén nem érinti, ugyanis annak működésében – például vezetés, irányítás – tevé-
legesen nem vesz részt, csupán annak működéséhez kívülről leginkább anyagi esz-
közöket szolgáltat. Kitétel volt azonban ugyan, hogy a hely átadása a szexuális szol-
gáltatást nyújtó, azt elfogadó vagy a prostitútor részére valósuljon meg. Ezért kellett
olyan a tulajdonosi jogviszonytól független helyeket létrehozni, amelyek profilja más
tevékenységet ölelt fel. Az 1990-es években napvilágot látott fedőcégek nem a klasz-
szikus és törvényileg tiltott bordély címet, hanem éjszakai klub, szórakozóhely, szalon
neveket viselték. A cégek fő profilja az erotikus tánc, a klasszikus szórakozóhely, a
bár, vagy esetenként masszázsszolgáltatás nyújtására irányult. A mögöttes tevékeny-
ség viszont a bordélyrendszer elemeit sorakoztatta fel. Az elkövetők így védekezhet-
tek azzal, hogy a helyiségeket, helyeket nem szexuális tevékenység folytatására, ha-
nem a hely profiljából adódó munkavégzés céljából bocsátották rendelkezésre.
Amennyiben egy hatósági ellenőrzés során mégis a szexuális tevékenység folytatá-
sára irányuló magatartás leleplezésre került, a hely tulajdonosa, vagy rendelkezésre
bocsátója tévedés jogcímén nem volt büntethető, hisz az elkövető nem volt azzal tisztá-
ban, hogy a hely profiljától eltérően milyen tevékenység van/volt folyamatban. Így
nyílt lehetőség arra, hogy a legalitás látszatát keltő modernizált bordélyrendszer, -
amely az 1990-es években az illegális bevételek egyik fő kategóriáját jelentette - lét-
rejöhessen.¹⁹⁹ A prostitúciós célú emberkereskedelem, a szexuális kizsákmányolás
egy dollármilliárdos (több billió forintos) üzletág, ami hozzájárul a szervezett bűnözői
csoportok anyagi tőkéjének növeléséhez. Egyes szakértők szerint a szervezett bűnő-
zés a világ huszadik leggazdagabb „szervezete” lett. Ez azt jelenti, hogy gazdagabb,
mint a világ 191 államából 150. A világ "bruttó bűnügyi terméke" a világkereskedelem
értékének 20%-át teszi ki.²⁰⁰

Az Egri Törvényszék 9.B.544/2011/69. számú ismertetett ítélete szerint Sz. Bulcsú
a Balaton északi partján több ilyen lehetőséget teremtő hellyel (szórakozóhely, bár,
mulató, stb.) rendelkezett, amely hely pedig nem az ő fennhatósága alá tartozott, gon-
doskodott róla, hogy a hely üzemeltetőitől sarcot, védelmi pénzt szedjen. Az éjszakai
élet nyújtotta lehetőségeket nem csak a Balatonon, de a fővárosban, és Pest megyé-

¹⁹⁹ A jelenleg hatályban levő törvény szerint nem szükséges, hogy az adott vállalkozás keretében kizárólag
ilyen tevékenység folytatására kerüljön sor. A jelenlegi szabályozás mellett a modernizált bordélyok a jog
szempontjából klasszikus bordélynak tekintendők.

²⁰⁰ Lunde, Paul.: *Organized Crime: an inside guide to the world's most succesful industry*. New York: DK,
2004.

ben is aktívan kihasználta. (Érdekesség, hogy 1997-ben például a hazánkban megrendezésre kerülő Forma–1 versenyhez kapcsolódó vendéglátóipari tevékenységben is részt szeretett volna venni, így előkészületként az illegálisan szerzett bevételeit szerencsejátékra, nőkre költötte. A verseny miatt idelátogató turisták előszeretettel hódolnak a területen „futtatott” szerelmi légyottoknak, ezért annak közvetlen környezetében a prostitúció virágzásnak indul/indult.)

A fentiekből megállapítást nyert, hogy a vállalkozó számos hely felett uralmat gyakorolt, és ebből milliós nagyságrendű bevételekre tudott szert tenni. A sérelmére elkövetett emberölés egyik motívumaként az is felmerült, hogy e helyek feletti uralomra, és az abból nyert pénzbevételekre más is szemet vetett. Hipotézisem szerint az emberölés motívuma az e helyek feletti uralom, és az abból befolyt pénzüsszegek átvételére irányult. Reményeim szerint a büntetőeljárás során hozott jogerős bírói döntés vizsgálata, és a „root cause analysis” összehasonlító vizsgálatának lefolytatása e hipotézist cáfolja és/vagy megerősíti.

Az ítélet(ek)

A tanulmány az Egri Törvényszék, és a Fővárosi Ítéltábla ítéleteit dolgozza fel, mint első-, és másodfokú ítéleteket, azonban a vádlottak bűnösségét/ártatlanságát számos ítélet meghozatala, és végzés módosította. (Terjedelmi korlátokra tekintettel a több ezer oldalból álló iratanyagot és ítéletet összességében volt csak lehetőségem elemezni, különös tekintettel az elkövető motívumára, annak többi részletére a vizsgálat nem terjedt ki.) A Heves Megyei Főügyészség a megismételt eljárásokban W. Lászlót 1 rendbeli a Btk. 166. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő előre kitervelten elkövetett emberölés büntettével, mint felbujtót, N. Gábort 1 rendbeli a Btk. 166. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő előre kitervelten elkövetett emberölés büntettével, mint bűnsegédet, B. Lászlót 1 rendbeli a Btk. 166. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő előre kitervelten elkövetett emberölés büntettével vádolta, mint tettest. A három vádlottat (W. László, N. Gábor, és B. László) a Pest Megyei Bíróság a 4.B.460/2005/363. számon bűnösnek találta. A Fővárosi Ítéltábla a 3.Bf.134/2007/41. számon az ítéletet hatályon kívül helyezte, majd a Heves Megyei Bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezte. A Heves Megyei Bíróság az

1.B.262/2008/263. számú ítéletében mindhárom vádlottat felmentette, a Fővárosi Ítéltábla a 2.Bf.287/2010/8. számú végzésével azt hatályon kívül helyezte, és a Heves Megyei Bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezte. Az Egri Törvényszék előre kitervelten elkövetett emberölés büntette és más bűncselekmények miatt a 9.B.544/2011/69. számon 2013. május hó 30. napján ítéletet hirdetett. Az ítélet szerint Sz. Bulcsú ellen elkövetett emberölés büntett vonatkozásában az elsőrendű vádlottal szemben (W. László) 7 év és 3 hónap szabadságvesztés került kiszabásra, a másod- (N. Gábor), és harmadrendű (B. László) vádlottakat a bíróság pedig felmentette. A Fővárosi Ítéltábla a 3.Bf.400/2013/9. számon 2014. május 14. napján az ítéletet helybenhagyta, azzal jogerőssé vált. A tanulmány szempontjából a vizsgálat tárgyát kizárólag az emberölés motívuma képezte. A bírósági ítélet vonatkozásában, különös tekintettel a bizonyítási eljárásra, az értékelt bizonyítási eszközök a motívum vonatkozásában főbb szerepet kaptak, de a tanulmány nem alkalmaz (forrás)kritikát az ítéletekkel szemben, hiszen a tudományos munkának az nem is feladata.

Személyi körülmények

W. László 1997 áprilisában ismerkedett meg Sz. Bulcsúval, aki a szórakozóhelyére bérlőt keresett. A szerződéskötésre, és a club üzemeltetésére nyáron került sor, mert a szükséges engedélyek csak 1997. június 20-tól álltak rendelkezésre. W. László a szerződéskötéskor tudta meg, hogy a club védelméért, valamint az ott szolgáltatott teljesítő portásoknak anyagi ellentételezést kell fizetni. Személyesen ezt követően mindösszesen két esetben találkoztak, a szórakozóhely megnyitóján, és egy névnapi összejövetelen. Az üzemeltetéssel és a pénzösszegek behajtásával Sz. Bulcsú testőrét N. Gábort bízta meg, W. László a kapcsolatot is vele tartotta.

A tanulmány az emberölés motívumára keresi a választ, így W. László és N. Gábor vádlottak tekintetében ez a kapcsolat kiemelt jelentőséghez jut. Tekintettel arra, hogy N. Gábor Sz. Bulcsú helyettese volt, a közvetlen kapcsolatot is ő tartotta az emberekkel, mondhatjuk, hogy a tárgyaló felek között bizalmi kapcsolat, továbbá üzleti érdekesség, vagy érdekviszony is létrejöhetett.

A pszichológus szakvélemény szerint W. László értelmi színvonala átlag feletti, képes szándékainak megfelelően indulatait szabályozni, tevékenységét szervezni, személyiségét önismereti tudatosság és önkontroll jellemzi. Szenzitív, óvatos, gyanakvó,

énközpontú, narcisztikus személy. N. Gábor szintén átlagot meghaladó intelligenciával rendelkezik, viselkedését döntően a körülmények határozzák meg. W. László pszichológiai jellemképe alapján képes volt arra, hogy N. Gábort olyan mértékben manipulálja, hogy az elképzeléseinek megfelelően – kompenzálás mellett – cselekedjen. N. Gábor érzelemvezérelt személy, akit az érzelmei, indulatai elsodorhatnak. Reális az esélye annak, hogy N. Gábor a „másodhegedűs” szerepét megunta, és Sz. Bulcsú helyére pályázott. Ehhez pedig szövetségest, lehetőséget keresett, amire kínálkozó alkalom adódott. W. László felismerve ezt irányított, szervezett és „tarolt”.

N. Gábor Sz. Bulcsú első számú embere volt, bizalmát teljes vállszélességgig élvezte. Pesthidegkúton (Sz. Bulcsú bérleménye) például együtt is laktak, ott szervezték meg első csapatukat maguk köré. Ez a bizalmi viszony odáig fejlődött, hogy N. Gábor Sz. Bulcsú nevében és felhatalmazásával más érdekeltségekkel és személyekkel is tárgyalt. Ez a hatalom viszont még mindig csak informális jellegű. Nem közvetlen, sokkal inkább közvetett, nem egyed-, és nem abszolút hatalom. Valakinek a nevében eljárni nem ugyanolyan, mint saját döntést hozni, és saját elhatározásból cselekedni. N. Gábor érzelemvezérelt személy, akinél az érzelem, és a hangulat a környezet értékelésében szerepet játszik, a kognitív információfeldolgozást pedig módosítja. Bower feltételezése szerint az érzelmeknek is vannak olyan csomópontjaik, amelyek az érzelmeket kiváltó helyzetekkel, tipikus szerepekkel, fiziológiai reakciókkal, kifejező viselkedésekkel, és az egyén életében az adott érzelmet kiváltó eseményekkel összekapcsolódnak.²⁰¹ Véleményem szerint N. Gábor esetében a szuverén hatalom megszerzése ilyen csomópontnak volt tekintendő: nincs más parancsolata iránti alárendeltség, saját „törvények”, és annak végrehajtói. Emberi korlát nincs, kizárólag a természet és Isten.

B. László tekintetében elmondható, hogy Sz. Bulcsúhoz nem köthető, ő W. László embereként tevékenykedett, akinek feladata családjának, barátainak a szállítása volt. Ezért W. Lászlótól rendszeresen fizetést is kapott. A pszichológiai szakvélemény szerint az emberi kapcsolatok terén a zárt típushoz közelebb állt, bizalmatlan, rejtőzködő, önmaga meg nem mutatasának szándéka jellemzi. Szabálykövetését tekintve inkább passzívan sodorható, nem elvek, hanem utasítások mentén működik, amely az általa

²⁰¹ Bower, Gordon H.: *Mood and memory*. In *American Psychologist*, 1981/2. szám, 129-148. o.

elfogadott személyek révén válik terhelhetővé és tetten érhetővé. W. László jellemképét tekintve elképzelhető, hogy befolyásával B. Lászlót manipulálni, és irányítani tudta.

A bűncselekményt megelőző körülmények

Sz. Bulcsú 1997. július 11-én W. László barátnője, H. Erika által vezetett bárban ittas állapotban megjelent, majd a nővel a késő esti órákban közösültek. A hajnal beköszöntével Sz. Bulcsú elhagyta a helyet, a következő napokban pedig több ismerőse körében is eldicsekedett azzal, hogy H. Erikával szexuális kapcsolatot létesített. Ezt követően 1997. július 15. napjától 1997. július 22. napjáig Franciaországba távozott.

W. László 1997. július 18. után értesült a történetekről. Indulatosan hangoztatta, hogy bosszút fog állni, fel fogja jelenteni, és anyagi ellenszolgáltatást kér majd Sz. Bulcsútól. W. László többek között kitért arra is, hogy mindennek végrehajtásához magas szintű rendőri és nemzetbiztonsági kapcsolatokkal rendelkezik.

Egy rövid kitérő erejéig, de emlékeztetni szeretném az olvasót arra, hogy a pszichológus szakértő véleménye szerint W. László képes volt arra, hogy indulatait szándékának megfelelően szabályozza. Ezzel ellentétben nemcsak nyílt színen, mindenki előtt fenyegette meg Sz. Bulcsút, hanem még azt is elárulta, hogy mindennek végrehajtásához befolyással bíró államközi kapcsolatokkal is rendelkezik. Ennek vizsgálatakor két kérdés merült fel bennem: vajon W. László kolerikus személyiség típus volt-e, akinek mégsem sikerült kellő mértékben indulatait kontrollálnia, vagy pedig tudatosan készült arra, hogy Sz. Bulcsú ellen bűncselekményt kövessen el, és a fenyegetések az emberölés során tett vallomás védekezésének bizonyítottságát támasztották volna alá?^{202,203} Az érzélem, az érzelmi reakció és a hangulat összefüggő egységet alkotnak. Az érzélem, mint pszichés tevékenység folyamatos értékelő funkciója, az érzelmi reakció értékelő pszichés állapota, valamint a hangulat mindig az egyén aktuális élményének, környezeti helyzetének, értékelésének függvénye.²⁰⁴ Elég valószínűtlennek tartom, hogy a pszichológus szakvéleménnyel ellentétesen, a kolerikus

²⁰² A kolerikus személyiség típus mély, tartós érzelmek jellemzik, melyek ösztönző hatással vannak cselekvésére.

²⁰³ W. László kihallgatásakor vallomásában előadta, hogy ő nem akarta megölni Sz. Bulcsút, csupán zsarolni akarta, amely lényegesen enyhébb bűncselekmény, így az általa közöltek is csak annak végrehajtására irányultak.

²⁰⁴ Tringer László: *Tabularium psychiatriae*. Budapest, Melania Kiadói Kft., 2015.

személyiségtípusra beható külső környezeti változás e három összefüggő egységét olyan mértékben megtörte volna, hogy W. László tudatával ellentétes magatartást tanúsítson. Sokkal inkább valószínűbb, hogy e magatartás az emberölés vonatkozásában megállapított előre kiterveltség minősítő körülményét már e pillanatban alátámasztotta, és kellő fedezetként szolgált a megalapozott gyanú elterelésében. Hiszen amennyiben W. László állítását – miszerint ő csak zsarolni kívánta a sértettet, és nem megölni – több tanú (az ismerősök, közvetlen környezet, akik előtt a kijelentést tette) alátámasztja, az emberölés előre kiterveltsége elkövetésének vonatkozásában felelősségre vonása is kérdésessé válhat. Ez a körülmény viszont az előre kiterveltség minősítését alátámasztja.

Kronológiailag haladva az időben, W. László és N. Gábor kapcsolata e naptól szorosabbra fűződik, tekintettel arra, hogy 1997. július 18-ától kezdődően egy nap kivételével egészen a bűncselekmény elkövetéséig, sőt az azt közvetlenül követő napokban is folyamatosan kapcsolatban álltak egymással javarészt telefonon, és személyesen is találkoztak, a beszélgetések fő témája Sz. Bulcsú volt. A legemlékezetesebb nap 1997. július 21-ére esett, amikor W. László N. Gábort terveibe beavatta. Korábbi felvetésem, miszerint W. László az előre kiterveltséget leplezni próbálta, alátámasztást nyert. Bizonyítja többek között ezt az is, hogy a találkozó alkalmával W. László N. Gáborral a bűncselekmény vonatkozásában részleteket is közölt, például, hogy a rendőrségi feljelentés a sértett eltűnésének kiváló indoka lesz majd. N. Gábor és W. László között a szándékegység kialakulását az is jelzi, hogy N. Gábor az elmondottakkal nem ellenkezett, azt elfogadta. Azonban mi olyat tudott felajánlani W. László, amitől Sz. Bulcsú helyettese egy emberölés II. rendű vádlottjává válik?

Bizonyos, hogy a találkozó után N. Gábor Sz. Bulcsú érdekeltségébe tartozó helyeken megjelent, és a W. László által elmondottakat továbbította. Kiemelt jelentőséget kap a 1997. július 31-ét megelőző hét, amikor N. Gábor egy megyei csárdánál Sz. Bulcsú embereit összehívta, és kérdést intézett feléjük, miszerint, ha Sz. Bulcsú W. Lászlóval történő megbeszéléséről élve nem távozik, akkor zavarná-e őket, ha az érdekeltségébe tartozó helyek, és a csoportok vezetését ő venné át. Ezt követően bizonyossá és bizonyítottá vált, hogy W. László N. Gábor segítségével teljhatalmat ajánlott fel. A személyiségrajzból megismerhettük, hogy N. Gábor erre mennyire vá-

gyott, és a tudatában e motívum kibontakozódása milyen jelentőséghez jutott. Bizonyított rá, hogy ezt tanúk előtt, mint lehetséges alternatívát vázolta. Az Sz. Bulcsúhoz tartozó emberek a híreket közömbösen, vagy negligálva fogadták. A motívum viszont már a találkozó alkalmával kialakult, az már a csoport összehívásakor az elkövető tudatában jelen volt, annak megfelelően, W. Lászlóval szándékegységben cselekedett. A találkozót követően W. László B. Lászlót fegyverbeszerzési szándékkal kereste fel, aki 1997. július 25-én egy Skorpió típusú lőfegyvert adott át részére. Ezt egy megyei nyaralóban, valamint Budapesten is kipróbálták. 1997. július 28-án H. Erika W. László unszolására erőszakos közönség büntett elkövetésének gyanúja miatt rendőrségi feljelentését megtette. 1997. július 30-án W. László felhívta Sz. Bulcsút és találkozót beszélt meg vele, nem sejtve, hogy az életének utolsó napja lesz.

A sértett sérelmére elkövetett bűncselekmény

1997. július 31-én a bűncselekmény elkövetésének napján W. László N. Gáborral folyamatos telefonkapcsolatban állt, B. Lászlóval pedig személyesen találkozott, ő végig vele volt. N. Gábor aznap Sz. Bulcsú feleségét vitte fodrászhoz, akiért a sértett személyesen ment volna el a találkozót követően. Sz. Bulcsú aznap a Balatonon tartózkodott, a megbeszélt találkozóra W. László budaörsi ingatlanjának alagsorában berendezett irodájába este 20.00 magasságában érkezett. N. Gábor, aki W. László utasításának megfelelően az M7-es autópálya bevezetőjénél tartózkodott 20:09-kor telefonon tájékoztatta egyik emberét, hogy Sz. Bulcsú feleségeért ő menjen el, mert a sértett az irodából nem fog élve távozni. Az irodába a sértettet B. László kísérte, majd az antik bútorokkal berendezett tárgyalóban W. Lászlóval tárgyalásba kezdtek. Miközben W. László a sértett figyelmét elterelte, 20:00 és 20:20 közötti időben B. László a sértettet tarkójának közepén, közvetlenül közelről fejbőlötte. A szakvélemény szerint a lövedék a koponyaüregbe hatolt, a nyúltagy-híd területén roncsoló agysérülést okozott. Az agysérülés következtében kialakult légzési-keringési elégtelenség következtében a sértett halála gyakorlatilag azonnal bekövetkezett. A cselekmény után W. László N. Gábort a halál tényéről telefonon értesítette. Míg W. László segítséggel a sértett holttestét és az elkövetéshez használt pisztolyt nejlonok és ragasztószalag segítségével becsomagolta, egy szőnyegbe csavarta, majd barátnőjének XII. kerületi ingatlanjának garázsába vitte, addig B. László bérelt lakására távozott. W. László a garázsban a holttestet a szerelőaknába helyezte, ahol különböző tárgyakat, sódert szórt rá, a későbbi napokban pedig bebetonoztatta. A sértett mobiltelefonját vélhetően megsemmisítették, elrejtették. A gyilkosság után W. László N. Gáborral találkozott,

akinek a sértett egyedi készítésű karlancát bizonyítékként meg is mutatta. N. Gábor a találkozót követően a Balatonra, immáron „saját érdekeltségének ellenőrzésére”, B. László pedig bérelt lakásából egy szórakozóhelyre távozott.

Az emberölést követő események a bírósági eljárás értékelésének, valamint az okozati analízis függvényében

A megbeszéltek szerint 1997. augusztus 1-jén N. Gábor a sértett embereivel közölte, hogy mivel Sz. Bulcsúnak egy erőszakos közösülés miatt a rendőrséggel problémája akadt, huzamosabb ideig külföldre kell távoznia, és érdekeltségeit a mai naptól ő veszi át. Elmondta továbbá azt is, hogy az ingatlanokat ki kell üríteni, a sértett budapesti lakásába be is költözött, ingóságait pedig egy raktárba szállíttatta. Véleményem szerint önmagában az a tény, hogy a bűncselekmény elkövetése után N. Gábor a sértett érdekeltségei feletti uralmat megszerezhetette, ingóságai- és ingatlanjai felett rendelkezhetett, a hipotetizált motívumot alátámasztotta. A hatalomgyakorlás érvényesült, a szándékegység e függvényében létrejött. Ezt mutatja a külvilágban létrejött változás, avagy a realitás. A bűncselekmények elkövetésének törvényszerű és szükség-szerű velejárója a külvilágban bekövetkezett változás. Jelen esetben nem a materializált anyagmaradványra, vagy a nyomra kell gondolni, hanem az ok-okozati összefüggésből származó eredményre. N. Gábor segítségét azért ajánlotta fel W. Lászlónak, hogy a sértett érdekeltségei feletti teljhatalmat gyakorolhasson. Miután a bűncselekményt elkövették, a teljhatalom, mint eredmény a valóságban bekövetkezett.

Ha a külvilágban létrejött változást tudományos igényességgel és alappal vizsgálom, akkor a „root cause analysis” (kiváltó ok elemzési technika) kiváló segítséget nyújt ebben. Bár nem minden eredménynek van egyetlen, és könnyen izolálható, egyértelmű oka, gyakran a kialakulásért felelős okok között is összefüggés alakul ki, sőt a háttérben megbúvó okokhoz sem biztos, hogy a megfejtés mindig rendelkezésre áll, de jelen esetben ez az eredmény a külvilágban egyértelműen realizálódott. Az ok-okozati analízissel a következmény okainak szisztematikus vizsgálatát végeztem el, az ok gyökerét feltártam. Az elemzés nagy segítségemre volt abban, hogy a vizsgálatot a „why” (miért), és a „who” (ki) koncepciójának összefüggéseivel vizsgálhassam, amelyet az alábbi folyamatábrán összegezek.

1.ábra: A „root cause analysis” eredménye (készítette a szerző)

A „miért” kérdések ismételt alkalmazásával sikerült a szimptómák egyes rétegeinek a lefejtése, ami az eredményt generáló kiváltó okig juttatott el. N. Gábor boldogtalan ember volt, akit a sértettel történő összehasonlítás eredményeként egzisztenciális, és emocionális elégtelenség és boldogtalanság gyötrött. Ez abból adódott, hogy a sértett mellett személyisége nem fejlődhetett, egy szinten megrekedt, a „másodhegedűs”, helyettes szerepből kitörni nem tudott. Mivel a sértett első számú bizalmi embere volt, és őt helyettesítette, hatalmi pozíciójából adódóan teljesítőképessége, személyek feletti uralma korlátozott tartamú és minőségű volt. Munkásságát az egyed-, és teljehatalom hiánya összességében teljes mértékben jellemezte.

Az elemzés segítségével a történeti tényállás konstruálása után bizonyítást nyert, hogy az emberölés bűnsegédi magatartásának motívuma N. Gábor tekintetében egyértelműen a teljhatalom, ezáltal Sz. Bulcsú érdekeinek a megszerzése.

Mást mutat viszont az ügyészi és a bírósági jogértelmezés. A nyomozási iratok alapján az ügyész a vádbeszédében a motivált bűnsegédi közreműködését két szempontból látta megállapíthatónak: az első egy aktív közreműködés, a második egy mulasztás volt. Azzal, hogy N. Gábor lépéseket tett annak érdekében, hogy a bűncselekményt zavartalanul elkövethessék, vagyis megpróbálta meggyőzni a sértett embereit, hogy, ha erőszakra kerülne sor, ne avatkozzanak közbe, az emberölés elkövetésében aktívan közreműködött. Azzal pedig, hogy B. László cselekményét az emberölés tekintetében nem akadályozta meg, mulasztott. N. Gábor Sz. Bulcsú bizalmasa, és első számú embere volt, akinek ebben a minőségében az volt a feladata, hogy a

sértett életét, testi épségét az őt ért támadásoktól megvédje. Ehelyett azonban a sértettet a helyszínre kísérte, és sorsára hagyta. A sértett benne, mint első számú bizalmi emberében megbízott, abban a tudatban ment be az alagsori irodába, hogy testi épségét garantálják, meg sem fordulhatott a fejében, hogy ott és akkor emberölés áldozata lesz. A törvényszék az ügyész által hivatkozott bűnsegédi magatartás aktív közreműködői részét, amellyel N. Gábor lépéseket tett a bűncselekmény zavartalan elkövetése érdekében, vagyis megpróbálta meggyőzni a többi testőrt, hogy ha Sz. Bulcsú sérelmére erőszakot követnek el, nem kellene beavatkozni, nem látta minden kétséget kizáróan bizonyítottnak. A bíróság viszont életszerűtlennek tartotta azt a tényt, hogy a csárdában összehívott emberek előtt N. Gábor a sértett halálára utaló kifejezést használt volna. Ennek azért van különös jelentősége, mert N. Gábor mindig azzal védekezett - amit egyébként a kihallgatott tanúk vallomása is alátámasztott -, hogy azt mindig a sértett döntötte el, hogy egy találkozóra ki kíséri el, ennek ellentmondani nem lehetett. A tanúvallomásokból pedig az következik, hogy az emberölés napján a sértett döntött úgy, hogy N. Gábor, valamint egyik embere fogja őt elkísérni a találkozóra, ebben N. Gábor semmilyen formában nem befolyásolta. A mulasztás értékelése szerint N. Gábort a bűncselekmény megakadályozásában speciális jogi kötelezettség nem terhelte. Nem volt hivatalos személy, vagy fegyveres testület tagja, a sértettel munkajogi értelemben jogviszonyban nem állt, nem volt hivatásos testőr, hiszen semmilyen, ezzel kapcsolatos tanfolyamot nem végzett, fegyverviselési engedéllyel és lőfegyverrel nem rendelkezett. Ezért részére a mulasztás, mint bűnsegédi magatartás sem értékelhető. Az eljárás valamennyi szakaszában az indíték vonatkozásában az ügyészség mindig arra hivatkozott, hogy Sz. Bulcsú megölésére azért került sor, mert H. Erikával közöszlött, és ez oly mértékben sértette W. László férfiúi hiúságát, hogy természetéből fakadóan képes volt utasítást adni a sértett megölésére. A vádhatóság állítása szerint más indítók nem képzelhető el, tekintettel arra, hogy Sz. Bulcsú ezen időpontra már gazdaságilag meggyengült, észak-balatoni érdekeltségei nem képviseltek olyan értéket, hogy ezek megszerzése más bűnözői csoportok számára fontosak lettek volna, és bár kapcsolatban állt más alvilági személyekkel, azonban közöttük olyan konfliktus nem volt, amely miatt őt félre kellett volna állítani.

Az empiria által feltárt eredménnyel szemben az ügyészség a vádképviselőt során az egyéni kompetenciákat csak részben sorakoztatta fel. Hol húzódik az a határvonal,

amely kimondja azt, hogy N. Gábor tekintetében gazdaságilag nyereségesnek milyen értékkel bíró érdekelttség tekintendő? A hatalom, az egyeduralom, a személyekkel-, és azok feletti rendelkezés összemosható-e az anyagi és gazdasági érdekekkel? Sz. Bulcsú érdekelttségei feletti rendelkezés nem csupán anyagi szempontból vizsgálható, annak más típusú vonzatai is fellelhetők, hiszen motívum alatt mindazon szükségletet, vágyat érthetjük, amely az elkövetőt a büntetendő cselekmény elkövetésére készteti, sarkallja. Emberölés bűncselekmény kapcsán leglogikusabb és legáltalánosabb minősítő körülménynek a nyereségvágy értékelhető, de érdemes elgondolkodnunk azon, hogy más vágy/érzelem/szükséglet is, mint minősítő körülmény is a motívum tárgyát képezhetette-e. Továbbá nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy a „modernizált” bordélyból befolyt, és a legalitás látszatát kelteni igyekvő pénzmozgások pont azért kerültek kidolgozásra, hogy a nyomozó hatóságok előtt rejtetten maradjanak, felfedésre ne kerüljenek. A céginformációs adatbázisban fellelhető és Sz. Bulcsú érdekelttségébe tartozó szórakozóhelyek adóbevallásain nem feltétlenül azon összegek kerültek szerepeltetésre, amelyek a tényleges bevételt tükrözték. A konspiráció, a bűnözői hálózatok által kidolgozott taktika pont e célt szolgálta, így az anyagi nyereségvágy mértéke ilyen szempontból behatárolhatatlan.

A Fővárosi Ítéltábla a 3.Bf.134/2007/41. sorszámú korábbi ítéletet hatályon kívül helyező végzésében az alábbiakat állapította meg: A vád és az elsőfokú ítélet szerint Sz. Bulcsú illegális üzleteit, kutyáját, embereit, érdekelttségeit N. Gábor és társai vették át. Az elsőfokú ítélet a másként történés lehetőségei közül nem tartalmaz indoklást arra nézve, hogy kizárható-e, hogy W. László feljelentése csupán ürügyül szolgált a sértett olyan helyre csalásához, ahol nevezettet kivégeztethette? Az elsőfokú ítéletben ezzel kapcsolatos Sz. Bulcsú „meggyengülésére” felhozott indokok logikailag elmentmondók. Ha a balatoni „üzlet” már nem volt jövedelmező, akkor N. Gábor, valamint a sértettet tettelegesen is bántalmazó ismeretlen orosz, ukrán bűnözők miért gyakoroltak arra, hogy átvegyék az érdekelttségi területét? Bizonyítja ezt az is, hogy W. László a vádbeli időszakban igen jó anyagi körülmények között élt, bár ténylegesen sem ingó, sem ingatlan vagyon nem volt a nevében, azonban az általa háttérből irányított cégek révén igen magas jövedelemre tett szert, komoly politikai, gazdasági kapcsolatokkal rendelkezett. Ezt bizonyítja a tőle lefoglalt mobiltelefon névjegyzéke is, amelyben számtalan akkori politikai, gazdasági vezető, ügyvéd, és más fontos személyek nevei és telefonszámai szerepeltek. Nem merült fel adat az eljárás során arra nézve, hogy ebben az időszakban bármiféle alvilági kapcsolattal, ilyen múlttal, vagy

gyakorlattel rendelkezett volna, ellentétben a sértettel. W. Lászlónak is tudomása volt arról, hogy ebben az időben Sz. Bulcsú az alvilág ismert alakja volt, állandóan testőrök vették körül, és a szórakozóhellyel kapcsolatban köztük kialakult üzleti viszonyból nyilván tudhatta azt is, hogy a sértett a bevételeit miből szerzi. Nehezen képzelhető el, hogy ilyen feltételek mellett W. László bevállalta volna, hogy H. Erikával történt közösülés miatt - még ha szerinte az erőszakkal történt is - megöletti az alvilág egyik vezető személyiségét, felvállalva ezzel, hogy addig társadalmi, gazdasági egzisztenciája, de még az élete is veszélybe kerülhet. Arra ugyanis számításba kellett vennie, hogy ha kiderül, hogy ő ölette meg a sértettet, akkor akár emberei közül, akár más alvilági körökből bosszúból őt is megölhetik. Ezzel szemben valamennyi, Sz. Bulcsú környezetéből kihallgatott tanú vallomásából kiderül, hogy 1997-ben kapcsolatban állt orosz-ukrán bűnözői csoportokkal. N. Gábor például elmondta azt is, hogy egy ilyen találkozó alkalmával egy külföldi bűnöző meg is pofozta. A tanúk vallomásából kiderült az is, hogy Sz. Bulcsúnak a bevételeiből ezen bűnözői köröknek bizonyos részt kellett fizetnie, akik ezt mindig kevesellték. Az pedig ugyancsak vitathatatlan tény, hogy a sértett halála után valamennyi emberét, és valamennyi, a Balaton északi partján lévő érdekeltségét bizony embere vette át, és működtette 1998nyarán bekövetkezett erőszakos haláláig.

A bírói ítélet és indoklás inkább korrelál a tudományos módszer által feltárt eredményekkel, és nem látta minden kétséget kizáróan bizonyítottnak, hogy a sértett megölésének kizárólagos indítéka H. Erikával történő közösülés lett volna, hanem sokkal inkább elfogadható, hogy az indítók a sértett üzleti érdekeltségeinek a megszerzése volt.

Az összehasonlítás alapját a tudományos módszerből nyert eredmények képezték, amelyek szerint az elkövető(k) motívuma a sértett érdekeltségeinek megszerzése, egzisztencia- és hatalomépítés volt. Ezzel szemben az ügyészi álláspont az erőszakos közösülés megtorlását és az abban való bűnsegédi magatartást látta bizonyítottnak. A bírói mérlegelés az erőszakos közösülést, mint megtorlást az előre kiterveltség eszközéül, az érdekérvényesítést és az érdekeltségszerzést pedig motívumként értékelte. A vádhatóság szerint mindezt a sértett gazdasági meggyengülése, érdekeltségek hanyatlása, konfliktus hiánya más bűnözői csoportokkal, az elkövető személyi-

ségtorzulása alátámasztja, amelyet a bírói ítélet nem tartott kétséget kizáróan bizonyítottnak. Míg az előbb közölt párhuzam nem, addig az utóbbi esetében korreláció kimutatható.

Összegzés

A vádhatóság álláspontján túlmenően, az empiria, és a bírósági mérlegelés összhangban áll. (Más kérdés viszont a cselekmény elkövetése bizonyítottságának kérdésköre. A tanulmánynak nem volt célja, hogy a bizonyítottság kérdéskörében állást foglaljon.) A bevezetésben megfogalmazott hipotézist mind empirikus módszerrel, mind pedig jogalkalmazói szempontból alátámasztani sikerült. Akár a „root cause analysis” eredményét, akár a bírósági mérlegelést vesszük alapul. N. Gábort bűnsegedi magatartásában Sz. Bulcsú érdekeltségeinek átvétele motiválta. A milliárdokat tisztára mosni, vagy szimplán hozamként produkálni képes szórakozóhelyek, bárók, „modernizált” bordélyok feletti egyeduralom N. Gábort elvakította, és arra ösztökölte, hogy Sz. Bulcsúval kötött bizalmi kapcsolatát felbontsa, és a sértettet elárulja. A nyereségvágy, a pénz szeretete, a személyek feletti rendelkezés, az egyeduralom személyiségét eltorzította.

Az emberölés bűncselekményt megelőzően N. Gábort a helyettesítésből és a bizalmi pozícióból adódó korlátozott mozgástér, valamint egyértelmű és egységes értékrend jellemezte. A gazdálkodó és bűnös társadalmi tevékenységét Sz. Bulcsúnak alárendelve végezte, ami családi és magánéletét is áthatotta. Ez személyében, vélhetően lelkében vihart kavart, ezért egy új világ megteremtésén fáradozott. Ebben a világban az egyéni – teljhatalmából fakadó – lehetőségeinek megnövekedése nyomán a korábbi életfolyamatának egysége megbomlott: bűnös társadalmi életében, és gazdasági viszonyában eltérő célok és értékrend kezdte vezérelni.

Ha e téren eredményt szeretett volna elérni, többarcúnak kellett mutatkoznia. Egyre kevésbé tudott eligazodni és rangsorolni, külső segítséget várt, amely a felelősség, a döntés, és a mérlegelés osztottságának vonatkozásában lehetőséget kínált. Ez a lehetőség vezetett a zsarnoksághoz, amikor N. Gábor, W. László és B. László önmagukat teljhatalommal ruházták fel.

Csak a társadalmi normakörnyezet – kiváltképpen az ultima ratio elve mentén

alkalmazott büntetőjog - képes arra, hogy a korlátlan cselekvés jogát és lehetőségét megvonja. Ha embertársainkkal szemben megtagadjuk a jogot, hogy bármit megtehessenek, korlátját szabjuk az effajta cselekedeteknek. Mindig lesznek olyanok, akik e szabályokat megszegik, áthágják és megkerülik, de lehetőség az ellenük való fellépésre és a szankcionálásra mindig van. A törvényhozó testület azért felelős, hogy a többség – jogkövetők - akaratát képviselje. A végrehajtó hatalom a többségtől kapott megbízását, a szankcionálás -, mint a többség passzív eszköze – eszköztárával érvényesítse, amely a feldolgozott bírói ítéletekben is megmutatkozott.

*Ősze Áron*²⁰⁵

A nemzetbiztonsági szolgálatok felett gyakorolható alkotmányossági kontroll lehetséges eszközei²⁰⁶

Bevezetés

A nemzetbiztonsági szolgálatok működésének szükségessége a társadalom biztonságos létezésének érdekében nélkülözhetetlen. Az államgépezet rendszerén belül a szervek strukturális és funkcionális meghatározása normatív szinten megtörténik, ennek ellenére mégis egyértelműen konstatálható, hogy a titokzatosság mereven át-
szövi a nemzetbiztonsági szolgálatok működését. Tény, hogy a nyilvánosság kizárásának követelménye nélkülözhetetlen eleme az egyes titkosszolgálati szervek hatékony működésének, viszont az is egyértelmű, hogy nem jogon, illetve jogrendszeren kívüli entitásokról beszélünk.

A nyilvánosság több dimenzióban ragadható meg: egyrésztől beszélhetünk az állampolgárok, a lakosság nemzetbiztonsági szolgálatokról való bármiféle ismeretről. Ez azért érdekes, mert a nemzetbiztonsági szolgálatoknak joga és kötelezettsége titkos információgyűjtés lefolytatása törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén, törvényben meghatározott eszközökkel és módon. Kétségtelen, hogy ez vice versa nem működik. Egy másik dimenziója a nyilvánosságnak a titkosszolgálatok ellenőrzésére kifejezetten létrehozott szervek működése. Ez abból a szempontból érdekes, hogy vajon a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti felügyeletre hatáskörrel rendelkező szervek milyen információk birtokában tudják végezni e tevékenységüket. Egyáltalán rendelkeznek-e olyan jogosítványokkal, melyek képessé teszik őket az ellenőrzéshez szükséges információk megszerzésére? Végezetül a harmadik dimenzió a nem kifejezetten a titkosszolgálatok feletti ellenőrzésre felállított fórumok előtt nyitva álló lehetőségek. Itt azokra a lehetséges kontrollmechanizmusokra gondolok, melyek

²⁰⁵ A Szerző a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam –és Jogtudományi Karának jogász szakos hallgatója.

²⁰⁶ A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-2-I-SZE-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

lehetőséget biztosítanak a nemzetbiztonsági szolgálatok valamilyen tevékenységével okozott jogsérelem orvoslására.

A nemzetbiztonsági szolgálatok alkotmányossági relevanciája

Feladatmeghatározás és szervezet

Magyarország Alaptörvénye (továbbiakban: Alaptörvény) is röviden tesz említést a nemzetbiztonsági szolgálatokról, és alapvető feladatukként határozza meg Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelmét, hazánk nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését.²⁰⁷ Alkotmányunk azt is egyértelműen meghatározza, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok működését a Kormány irányítja.²⁰⁸

Magyarország nemzetbiztonsági szolgálatainak tételes felsorolása a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényben (továbbiakban Nbtv.) található. Ezek szerint titkosszolgálat

- a) az Információs Hivatal,
- b) az Alkotmányvédelmi Hivatal,
- c) a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat,
- d) a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, valamint
- e) a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ.²⁰⁹

Nemzetbiztonsági érdek

A biztonság igénye az egyik legalapvetőbb emberi szükséglet a fiziológiai szükségleteket követően.²¹⁰ A biztonság kifejezés etimológiailag a latin *sine cura* szavakból származik, melynek magyar jelentése: veszély nélkül vagy fenyegetés nélküli. Ez tehát egy negatív megközelítést takar, amely a biztonságot a veszély és fenyegetés hiányával azonosítja. Más értelmezések a biztonság pozitív definícióját hangsúlyoz-

²⁰⁷ Alaptörvény 46. cikk (2) bekezdés

²⁰⁸ Alaptörvény 46. cikk (3) bekezdés

²⁰⁹ Nbtv. 1. §

²¹⁰ Kriston-Pócsik József: *A biztonság, mint alapfogalom, avagy tudjuk-e az általunk is oly gyakran használt szó igazi jelentését, komplexitását?* In: *Szakmai Szemle* 2005/2. szám 55. o.

zák, így olyan tényezőkre koncentrálnak, amelyek elősegítik a biztonság megteremtését, illetve fenntartását,²¹¹ így biztonság alatt egy stabil, nyugalmi állapotot, fenyegetésektől és veszélyektől mentes helyzetet értünk, amelyben az egyén, a társadalom, az állam fejlődése, boldogulása és kibontakozása biztosított.²¹²

A Maslow-piramis – mely egy szükséglethierarchiát állít fel az egyén életében – kitűnően ábrázolja a biztonság iránti igény fontosságát. Az is tény, hogy a biztonság fogalma folyamatosan változik a civilizációk fejlődésének eredményeként. E változás során egyrésztől bővül, összetettebbé válik, másrészt bővülnek a biztonság elérése érdekében szükséges teendők is – ezek a védelmi feladatok.²¹³ Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy az egyén és a társadalom biztonság iránti igénye egy abszolút igény, mely független tértől és időtől. Ezzel szemben viszont a biztonságot fenyegető, veszélyeztető körülmények relatív módon jelennek meg mindennapjainkban, melyek folyamatosan változtak a történelem során, és kétséget kizáróan változni fognak a jövőben is.

A nemzetbiztonság – a biztonság fogalmából kiindulva – egy rendkívül bizonytalan fogalom. Ezért szükséges létrehozni egy rendszert, mely rendszerbe belehelyezve a nemzetbiztonság-fogalmat könnyebb kiindulási pontot kapunk. Ez alapján több kérdéssel is operálhatunk:

- a) kinek a biztonságáról beszélünk,
- b) mely értékeket védünk,
- c) milyen mértékű legyen a biztonság,
- d) milyen fenyegetésekről beszélhetünk,
- e) milyen módon teremtsük meg a biztonságot,
- f) milyen ára van a biztonságnak,
- g) meddig beszélünk biztonságról?²¹⁴

²¹¹ Balogh István: *Biztonságelméletek*. In: *Nemzet és Biztonság* 2013/3-4. szám 39. o.

²¹² Árpád Zoltán: *Az Alaptörvény a biztonság szemszögéből*. In: *Szakmai Szemle* 2012/1. szám 81. o. A biztonsággal kapcsolatos erőter változásaira nézve bővebben lásd Pongrácz Alex: *Totalitás és új biztonsági kihívások a 21. században*, in *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2018/1. szám, 143-151. o., illetve Pongrácz Alex: *Egy kiállítás benyomásai, avagy gondolatok a biztonsági állam kérdéséről*, in *Magyar Bűn-üldöző*, 2018/1. szám, 56-61. o.

²¹³ Ürmösi Károly: *A biztonság, a biztonság fogalma*. In: *Hadtudományi Szemle* 2013/4. szám 148. o.

²¹⁴ Baldwin, David A.: *The concept of security*. 1997. *Review of International Studies*, British International Studies Association, 12-17. o.

A kormány meghatározásában a nemzetbiztonság „egy adott állam szuverenitásának és alkotmányos rendjének biztonságát jelenti. Komplex kategória, amely nemcsak a katonai, de a politikai, gazdasági társadalmi, emberjogi, környezeti és informatikai biztonságot is magában foglalja, szorosan összefügg az adott állam szűkebb és tágabb környezete, valamint szövetségesei biztonságával.”²¹⁵ Máshogy fogalmazva a biztonság mindig konkrét realitás, az ország szuverenitásában, a demokratikus jogállam intézményeinek és a piacgazdaság zavartalan működésében, az emberi jogok érvényesülésében, az élet-, a vagyon-, a jog- és szociális biztonságban tárgyasul.²¹⁶

Függetlenség és törvényes rend

„A függetlenség Magyarország, mint területi egység és mint politikai entitás autonóm, külső hatalom befolyásától mentes cselekvési képességét jelenti mind hazai viszonylatban, mind a nemzetközi kapcsolatokban. A nemzetközi közösségi rendszerben kölcsönös előnyök érdekében természetesen önként átadhat bizonyos jogokat, ez azonban nem lehet olyan mértékű, amely kiüresítené a szuverenitás forrását, a magyar nemzet hatalomgyakorlását, illetve a közhatalom intézményeinek nemzet általi ellenőrizhetőségét.”²¹⁷

A törvényes rend alatt az Alaptörvényben előírt állapotot értjük. Ennek alapját az Alkotmányban meghatározott „alkotmányos rend” fogalmat adja, melynek értelmében alkotmányos rend alatt Alkotmány által előírt állapotot értjük.²¹⁸ Úgy gondolom, hogy az alkotmányos rend és törvényes rend között pusztán formai különbségek vannak, hiszen jogforrástani szempontból mindkét esetben az alkotmányban meghatározott fogalomról beszélünk, ami feltételezi, hogy a törvényes rend nem csak az Alaptörvényben foglalt rendelkezések, hanem a jogszabályok betartását és betartatását is jelenti.

²¹⁵ Jakab László: *Értékelő elemzés Magyarország nemzetbiztonságáról*. In: *Repüléstudomány Közlemények* 2012/1. szám 160. o. és <http://2010-2014.kormany.hu/hu/belugyminiszterium/szabalyozasi-es-koordinacios-helyettes-allamtitkarsag/felelossegi-teruletek>

²¹⁶ Izsa Jenő: *A titkosszolgálatok tevékenységének általános jellemzői, ellenőrzésük és irányításuk kérdései*. In: *Szakmai Szemle* 2009/2. szám 10. o.

²¹⁷ Gáva Krisztián – Smuk Péter – Téglási András: *Az Alaptörvény értékei*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 12. o. Lásd bővebben: 22/2016. (XII. 5). AB határozat. A szuverenitás eme összefüggéseire nézve bővebben lásd Pongrácz Alex: *Nemzetállamok és új szabályozó hatalmak a globális erőterben – avagy megszelídíthető-e a globalizáció?* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 148-160.

²¹⁸ Szenté Zoltán – Jakab András – Patyi András – Sulyok Gábor: *Az Országgyűlés*. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja. I. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 615. o.*

A fenti fogalmak rövid elemzésével kapcsolatosan jegyezném meg azt is, hogy a (nemzet)biztonság fogalmába beleilleszthető mind a függetlenség, mind a törvényes rend követelménye és igénye. Véleményem szerint nehéz a nemzet, illetve a nemzet tagjának biztonságáról beszélni, ha az állam függetlensége, illetve törvényes rendje sérül.

A nemzetbiztonsági szolgálatok és az alapjogok kapcsolata

Az alapjogokról általában

Amikor a nemzetbiztonsági szervekkel foglalkozunk, alapvető dilemmával kerülünk szembe: a titkosszolgálatok homályba burkolózó tevékenysége vajon milyen hatással van a mindennapjainkra? Nem kétséges, hogy a civil szféra – melyet általában a nyilvánosság jellemez – számára alig megismerhető szervek az alapjogokat nagymértékben érintő eljárások lefolytatására jogosultak. Így röviden szót kell ejteni e kérdésköréről.

A szubjektumot illető legalapvetőbb jogosultságok az emberi jogok, amelyek a jogi dokumentumokban történő elismerésüktől és védelmüktől függetlenül léteznek. Az egyéneket emberi minőségükből fakadóan az emberi jogok mindenképpen megilletik, tekintet nélkül érdemeikre és az általuk teljesített kötelezettségekre. Az emberi jogok azáltal válnak alkotmányos alapjogokká, hogy az államok legfontosabb jogi dokumentumaikban, alkotmányaikban normatív formában is elismerik őket.²¹⁹

Az alapjogoknak többféle csoportosítása lehet. Időbeli megjelenés alapján első, második és harmadik generációs jogokat különböztethetünk meg. Az első generációs jogok a 18. század végén, fogalmazódtak meg, mint oszthatatlan és elidegeníthetetlen jogok (például: élethez, tulajdonhoz való jog). A második generációs jogok a 20. század elején, a szociáldemokrácia és a szakszervezeti mozgalmak hatására alakultak ki (például munkához, pihenéshez való jog). A világ globális kihívásainak reflexiója a 20. század vége felé megjelenő harmadik generációs jogok (például: információs

²¹⁹ Somody Bernadette: *Alapjogok és az alapjogok védelme*. In: Pozsár-Szentmiklósy Zoltán, Somody Bernadette (szerk.): *Alkotmányos alapok*. 2015. HVG.ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 165. o.

önrendelkezés szabadsága, békéhez való jog).²²⁰ De csoportosíthatjuk az alapjogokat tárgyuk szerint is, mint az ember jogi státuszát megalapozó jogok, a személyi identitást védő jogok, a személyi szabadság biztosítékai, politikai szabadság és részvételi jogok, társadalmi pozíciót meghatározó jogok, szociális, gazdasági és kulturális jogok, illetve a világ globális problémáival kapcsolatos jogok.²²¹

A magánszféra

A magánszférához való jog nincs egyértelműen meghatározva az Alaptörvényben, ahogy azt a Magyar Köztársaság Alkotmányában (továbbiakban Alkotmány) sem találjuk.²²² Az Alkotmánybíróság a személyiség védelmét az emberi méltósághoz való jogból származtatja, s az emberi méltósághoz való jogot azonosítja az általános személyiségi joggal és egyes megnevezett részjogosítványokkal. A magánszféra védelméhez való jog e részjogosítványok között szerepel.²²³ A személyiség azt az életminőséget feltételezi, hogy az ember szabadon rendelkezik önmaga fölül, szabadon dönti el, hogy személyiségének melyek azok a tulajdonságai, amelyeket meg kíván, vagy meg nem kíván jeleníteni mások számára.²²⁴ A magánélet szabadságához való jog kétségtől az egyén autonómiájának védelmére szolgáló olyan alapjog, amely az ember veleszületett méltóságából ered.²²⁵

²²⁰ Hajas Barnabás – Takács Albert – Temesi István: *Közigazgatási Szakvizsga. Általános közigazgatási ismeretek, I. modul: A központi állami szervek rendszere*. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2015. 23-24. o. vagy Vasak, Karel: *The international dimensions of human rights*. Greenwood Press Westport Connecticut, 1982.

²²¹ Hajas – Takács – Temesi (2015): i. m. 15-16. o.

²²² Dolgozatomban az Alkotmánybíróság gyakorlatát is hangsúlyozom, ami szükségessé teszi az Alaptörvény hatályba lépése előtt született döntések vizsgálatát. Így természetesen az egyes határozatokban az Alkotmánybíróság az Alkotmány rendelkezéseire hivatkozik, ami viszont az Alaptörvény vonatkozásában is érvényes: az Alkotmánybíróság „az újabb ügyekben vizsgálendő alkotmányjogi kérdések kapcsán felhasználhatja a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket és alkotmányossági összefüggéseket, ha az Alaptörvény adott szakaszának az Alkotmánnyal fennálló tartalmi egyezése, az Alaptörvény egészét illető kontextuális egyezősége, az Alaptörvény értelmezési szabályainak figyelembevétele és a konkrét ügy alapján a megállapítások alkalmazhatóságának nincs akadálya, és szükségesnek mutatkozik azoknak a meghozandó döntése indoklásába történő beillesztése”. 13/2013. (VI. 17.) AB határozat. Azonban az Alkotmánybíróságnak figyelembe kell vennie az Alkotmány és Alaptörvény szövegében megjelenő esetleges változásokat is. 7/2014. (III. 7.) AB határozat

²²³ Szoboszlai Judit: *A magánélet és a személyes adatok védelme a dávodai ítéletek apropóján*. In: *Fundamentum* 2002/2. szám 77. o.

²²⁴ Görög Márta: *A magánélethez való jog, mint a személyiségi jog újabb, magánjogi kódexben nevesített vonatkozása*. In: Balogh Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről*. 2016. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 51. o. A magánszférával párhuzamba vonható az egyén titokszférája is. Az egyén „titokszférájának” védelme az általános személyiségi jog keretein belül határozható meg és ezen a körön belül nyer elismerést. Erről lásd: Jóri András: *A magánszférájogok*. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja II. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 2169. o.*; Balás P. Elemér: *„Személyiségi jog”*. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, 1941. 652. o.

²²⁵ 56/1994. (XI. 10.) AB határozat

A magánszféra fogalmát többféleképpen értelmezhetjük. Az egyik megközelítési irány szerint a magánszférát státusza szerint kell vizsgálni, mely szerint az lehet egy állapot, jog, igény vagy kontrolleszköz. Más értelmezés a magánszféra jellemzőit emeli ki, mely lehet információ, autonómia, személy meghatározása vagy fizikai lehetőség.²²⁶ Warren és Brandeis²²⁷ klasszikus meghatározása szerint a magánszféra az „egyedül hagyatáshoz való jog”,²²⁸ vagyis annak a lehetősége, hogy az egyén távol tartsa magától a társadalmat és az államot, illetve a nem kívánt behatolásokkal szemben jogorvoslattal éljen.²²⁹ „Magánszférajogokként” definiálható a jó hírnév, a magánlakás, a magántitok, és a magánszféra védelmét szolgálja a személyes adatok védelméhez fűződő jog is, amikor nem minden esetben a hagyományosan a magánszférába sorolható (akár nyilvános), ám a természetes személlyel összefüggésbe hozható adatokkal kapcsolatban biztosít védelmet (illetőleg a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban ezen túlmenően rendelkezési jogot) az érintett személynek.”²³⁰

Szükséges tehát, hogy a magánszférát elhelyezzük az alapjogok rendszerében, amihez a magánszféra funkcionális jellege ad iránymutatást. A magánszféra egyén életében betöltött szerepe a szabadság, az autonómia, az önmegvalósítás, az egyéni kapcsolatok előmozdítása, valamint a szabad társadalom megerősítése. Ez teszi lehetővé a magánszféra alapjogi tárgyú meghatározását, melyek a következők:

- szabadsághoz és biztonsághoz való jog
- az emberi élet és méltósághoz való jog, illetve a vonatkozó tilalmak
- információszabadság.²³¹

²²⁶ Gavison, Ruth: *Privacy and the Limits of Law*. In: *The Yale Law Journal* Vol. 89, No. 3 (Jan., 1980) 424. o.

²²⁷ Részletesen lásd: Warren, Samuel D. – Brandeis, Louis D.: *The Right to Privacy*. In: *Harvard Law Review*, Vol. 4, No. 5. (Dec. 15, 1890)

²²⁸ Részletesen lásd: Cooley, Thomas M.: *A Treatise on the Law of Torts or the Wrongs Which Independent of Contract*. 1879. Callaghan and Company, Chicago

²²⁹ Raab, Charles D.: *A magánszféra, mint biztonsági érték*. In: *Replika* 2017/3. szám 82. o.

²³⁰ Jóri András: *Az adatvédelemért és az információszabadságért felelős biztos intézményéről*. In: *Fundamentum* 2010/2. szám 20. o.

²³¹ Drinóczi Tímea – Csink Lóránt: *A magánszféra, a biztonság és a nemzetbiztonság alapjogi szempontú megközelítése*. In: Csink Lóránt (szerk.): *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*. 2017. Varg Kft., Budapest, 2017. 27. o.

A szabadsághoz való jog cselekvési szabadságot jelent, s védelmet biztosít különféle jogtalan beavatkozásokkal szemben.²³² A biztonsághoz való jog alapján senkit sem lehet személyes szabadságától önkényesen megfosztani. A személyek biztonsága tehát fizikai biztonságot jelent, vagyis biztosítékot az őrizetbe vétellel vagy a letartóztatással szemben.²³³ Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az ún. általános személyiségi jog egyik megfogalmazásának tekinti. A modern alkotmányok, illetve alkotmánybírói gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezik meg. Ilyen általános személyiségi jogi kategória lehet például a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog, az önrendelkezés szabadságához való jog, általános cselekvési szabadság, vagy a magánszférához való jog.²³⁴ Az információs önrendelkezési jog gyakorlásának feltétele és egyben legfontosabb garanciája a célhoz kötöttség. Ennek az elvnek az érvényesülése azt jelenti, hogy személyes adatot feldolgozni csak pontosan meghatározott és jogszerű célra szabad. Az adatfeldolgozásnak minden szakaszában meg kell felelnie a bejelentett és közhitelesen rögzített célnak.²³⁵

A magánélet²³⁶ jelentése nem abban ragadható meg, hogy mások nincsenek információ birtokában rólunk, sokkal inkább abban, hogy milyen mértékben vagyunk képesek megakadályozni a saját információink áramlását a külvilág felé.²³⁷ Más megfogalmazásában: a magánélet (privacy)²³⁸ problémája, hogy milyen mértékben marad ura az egyén a róla szóló információknak, milyen mértékig rendelkezhet velük szabadon, kizárhatja-e életének meghatározott részéből a külvilágot vagy köteles eltérni a világ szemét és száját.²³⁹ Ferdinand Schoeman amerikai jogfilozófus szerint a magánszféra jogosultságként, igényként fogható fel, melynek értelmében eldönthetjük,

²³² Tóth Gábor Attila: *A személyi szabadsághoz való jog az Alkotmányban*. In: *Fundamentum* 2005/2. szám 6. o.

²³³ Sári János: *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 80. o.

²³⁴ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat

²³⁵ 36/2005. (X. 5.) AB határozat

²³⁶ A dolgozatban a magánszféra és a magánélet kifejezéseket egymás szinonimáiként használom, a tanulmány szempontjából ugyanis nem indokolt a két fogalom szembeállítását egymással.

²³⁷ Fried, Charles: *Privacy*. In: *The Yale Law Journal*, Vol. 77, No. 3 (Jan., 1968) 482. o.

²³⁸ A magyar 'magánélet' fogalomköre szűkebb a 'privacy'-énél, leginkább a személyes intimitások képzetét kelti, míg az angol 'privacy' kiterjed a személyes magánszféra egészére, a személyes autonómiára, a személyiség integritására, a személyes adatok feletti önrendelkezésre is. Székely Iván, Somody Bernadette, Szabó Máté Dániel: *Biztonság és magánélet. Az alkumodell megkérdőjelezése és meghaladása*. In: *Rep-liká* 2017/3. szám 14. o.

²³⁹ Sziklay Júlia: *Az információs jogok történeti gyökerei a köz- és magánszféra kategóriái alapján*. In: *De iurisprudentia et iure publico* 2010/1. szám 2. o.

hogy mások milyen ismereteket szerezhetnek meg rólunk, valamint ellenőrizhetjük az intim szféránkhoz való korlátozott hozzáférést.²⁴⁰

Az embernek természetéből fakadóan, közösségi lényétől függetlenül vannak titkai, ezért magánéletéből ki akarja rekeszteni a közösséget, vagy legalább is arra törekszik. Ebből a szempontból az egyén létezését két részre oszthatjuk: közösségi létezésre és magánéletre.²⁴¹ Az emberiség mindig is nagy dolgokat vitt véghez: közel tüzet pattintott, rakétákat lőtt az űrbe, folyamatosan bővítve képességeinek határait. Az emberiség jelenleg azon a szinten van, amikor elképzelhetetlen mennyiségű információt képes elraktározni. Ezek az információk azonban kiszivároghatnak, elérhetővé válhatnak, és könnyen megtörténhet, hogy rosszra használják fel őket.²⁴² A technológiai fejlődésnek és az állami politika céljainak köszönhetően rendkívül sebezhetőek lettünk, kiszolgáltatottá válva nemkívánatos ellenőrzéseknek. A közszféra és magánszféra egyre nagyobb igényekkel lép fel a személyes információk iránt, a modern technológia pedig lehetővé teszi a különböző szervezeteknek, hogy rendkívül összetett módon legyen képes információkat tárolni, elemezni és megosztani rólunk.²⁴³ Ezzel párhuzamosan az igény is megjelenik a világtól való visszavonulásra, melyet az élet intenzitása, komplexitása és ezzel együtt a civilizáció haladása tesz szükségessé.²⁴⁴

Szükségesség-arányosság: a magánszféra korlátozása és a nemzetbiztonsági érdek

Az alapjogok és alkotmányos védelmet élvező szabadságok miatt a közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogába és szabadságába.²⁴⁵ A magánéletbe való állami beavatkozással kapcsolatban az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az Alkotmány védelemben részesíti az emberek

²⁴⁰ Sziklay Júlia: *Az információs jogok gyökerei a köz- és magánélet dichotómiájában.* (letöltve 2019. október 30.)

²⁴¹ Csink Lóránt – Török Réka: *The collision of national security purpose secret information gathering and the right to privacy. The present and future of Hungarian regulation.* In: Bień-Kacala, Agnieszka – Csink Lóránt – Milej, Tomasz – Serowanec, Maciej (szerk.): *Liberal constitutionalism - between individual and collective interests.* 2017. Wydzał Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń, 159. o.

²⁴² Laidey, Nooraneda Mutalip: *Privacy vs. National Security: Where Do We Draw the Line?* 2015. World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Law and Political Sciences Vol:9, No:6, 2235. o.

²⁴³ Raab, Charles – Goold, Benjamin: *Protecting information privacy.* 2011. Equality and Human Rights Commission, 5. o.

²⁴⁴ Warren, Samuel D. – Brandeis, Louis D.: *A magánszférához való jog.* In: *Információs Társadalom* 2005/2. szám 9. o.

²⁴⁵ 11/1992. (III. 5.) AB határozat

magánszféráját, magántitkait, jó hírnevét, személyes adatait. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint ezeknek az emberi méltósághoz való jogból fakadó jogosultságoknak a sérelmét jelentheti, ha az állam indok nélkül avatkozik be az emberek magánéletébe, például azáltal, hogy a hatóság kellő alap nélkül alkalmaz kényszert az egyénnel szemben.²⁴⁶ Az állami beavatkozás határait az Alkotmányban meghatározott formai és tartalmi követelmények, végső soron az Alkotmánybíróság által az Alkotmány alapján kidolgozott szükségességi-arányossági követelmények jelölik ki.²⁴⁷ Az Alaptörvény rendelkezései szerint törvény állapítja meg az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.²⁴⁸

Márpedig a nemzetbiztonsági szolgálatoknak lehetőségük van az egyes alapjogokat korlátozó eljárási cselekmények alkalmazására nemzetbiztonsági érdekekre hivatkozással, mellyel a személyes szabadsághoz, a magánlakás, a magántitok és a levéltitok sérthetetlenségéhez, a személyes adatok védelméhez, a közérdekű adatok nyilvánosságához, valamint a birtokvédelemhez fűződő jogokat törvényben foglaltak szerint korlátozhatják.²⁴⁹ Így egyensúlyt kell találni a nemzetbiztonsági érdek és az egyes korlátozható alapjogok között. A fentiekben láttuk, hogy a biztonság iránti igény alapvető egyéni és közösségi igény. Érdekes az is, hogy vajon az egyén biztonsága teremti meg a közösség (nemzet) biztonságát, avagy a nemzet biztonságos létére vezethető vissza az egyén biztonsága. Esetleg a kettő szükségszerűen feltételezi egymást? Ez abból a szempontból érdekes, hogy a szükségesség-arányosságra tekintettel az egyén milyen mértékben hajlandó túrni alapjogainak korlátozását egyrészt saját maga, a környezetében élők, illetve a közösség biztonságának garantálása érdekében. A szükségesség-arányosság követelménye azonban a nemzetbiztonsági szolgálatokat köti, akik értelemszerűen a nemzet biztonságát helyezik előtérbe, és mérlegelési lehetőségeik szélesek, ami a biztonsági kihívások meghatározását illeti.

²⁴⁶ 46/1991. (IX. 10.) AB határozat

²⁴⁷ 50/2003. (XI. 5.) AB határozat

²⁴⁸ Alaptörvény I. cikk (3) bekezdés

²⁴⁹ Czine Ágnes: *A titkos információgyűjtés néhány jogértelmezési kérdése*. In: *Fundamentum* 2006/1. szám 119. o.

Véleményem szerint a szükségesség-arányosság követelményének szem előtt tartása a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatellátásában kevésbé releváns, szemben egyéb állami szervekkel, melynek oka a nemzetbiztonsági szolgálatokat jellemző titokzatosság, amit a hatáskörükbe utalt feladatok jellege indokol.

A jogi és politikai kontrollról általában

A titkosszolgálatok feletti kontroll kétirányú. A kontrollnak egyrészről garantálnia kell, hogy a különböző nemzetbiztonsági szervek tevékenységüket az Alaptörvénybe és a jogszabályokba foglalt rendelkezések betartásával, lehetőségeiken történő túlterjeszkedés nélkül, az adott állam biztonsága érdekében végezzék. Másrészről a titkosszolgálatok számára is biztosítja a szükséges garanciális szempontok érvényesülését arra vonatkozóan, hogy tevékenységüket kizárólag szakmai szempontok alapján, a különböző politikai pártok és egyéb nyomásgyakorló – nemzetbiztonsági szolgálatokon kívüli – szervek érdekeitől függetlenül végezhessek.²⁵⁰ Mindezekhez kapcsolódóan, a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti alkotmányossági kontroll vizsgálatának immanens része a jogi és politikai kontrolltípusok részletes elemzése, melynek meghatározó szerepe van az egyes ellenőrzési mechanizmusok hatékonyságában.

Érdemes már az elején kiemelni, hogy az általam vizsgált jogi és politikai kontroll-mechanizmusok nem azonosak a közigazgatás feletti politikai²⁵¹ és jogalkalmazói kontroll eszközeivel. A közigazgatás politikai kontrollja ugyanis azokat az eljárásokat öleli fel, amelyek során vagy eredményeként a kormányzás szereplői (elsősorban az Országgyűlés, a Kormány és a helyi önkormányzatok, de részben a miniszterek és a

²⁵⁰ Gulyás Attila: *Politikai és jogi kontroll a nemzetbiztonsági szervek felett*. In: Csink Lóránt (szerk.): *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*. Varg Kft., Budapest, 2017. 125-126. o.

²⁵¹ A közigazgatás fölötti politikai kontroll elsődleges, ugyanakkor kivételes szereplője a nép. Az Alaptörvény B) cikkének (3) és (4) bekezdése alapján a közhatalom forrása a nép, illetve a nép választott képviselői útján gyakorolja hatalmát, ám azt kivételesen közvetlenül is megteheti. A hatalomgyakorlásnak és ennek részeként a közigazgatás politikai kontrolljának kivételes, ám a kivételességet biztosító feltételek megvalósulása esetén elsődleges formája a hatalom birtokosának, a népnek a közvetlen akaratnyilvánítása. Ennek három alapvető formáját különböztethetjük meg: 1) a közvetett hatalomgyakorlást általában biztosító választás, 2) konkrét kérdésekben az akaratot vagy legalábbis a „kívánatot” kinyilvánító népszavazás, 3) népi kezdeményezés.

Mindhárom forma gyakorolható országos vagy helyi szinten. A nép által közvetlenül gyakorolt politikai kontroll közös jellemzője az absztraktság. A nép programokról, törekvésekről, ígéretekéről (választás), egy kérdő mondatba tömörített alternatívákról (népszavazás) vagy megvitatandó kérdésekről (népi kezdeményezés) dönt. Ez a döntés tartalmazza egyrészt a közigazgatásról alkotott véleményt, másrészt a közigazgatás kívánatos szervezetére vagy működésére vonatkozó elvárást. Varga Zs. András: *A közigazgatás kontrolljának jogi eszközei. A kontrollmechanizmusok elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. 79. o.

nem kormányzati szervek közül például központi hivatalok vezetői is) meghozzák a közigazgatás működésének fő irányával, intézményrendszerével, és módszereivel kapcsolatos döntéseket. A közigazgatás jogalkalmazói kontrolljának szereplői ezzel szemben nélkülözik a kormányzás során élvezett alapvető döntési felhatalmazást, tevékenységük a közigazgatás működésének szabályosságával (törvényesség, alkotmányosság, gazdaságosság, célszerűség, hatékonyság, biztonságosság) kapcsolatos vizsgálatokra, értékelésekre és döntésekre terjed ki.²⁵² Ennek ellenére az sem kizárt, hogy bizonyos esetekben a két kontrolltípus valamilyen formában lefedi egymást.

A jogi és politikai ellenőrzés közötti különbség nemcsak a kontrollt gyakorló szervet határozza meg, hanem az ellenőrzés módját is. A politikai szervek értékválasztás mentén hoznak döntést, és döntésüket célszerűségi megfontolások befolyásolják, mint például gazdaságossági, morális, eredményességi kérdések. Ezzel szemben a jogi döntéseket valamilyen jogi autoritás alapozza meg, tehát a jogszabályok betartásának, betartatásának a kívánalma. Ez a titkos információgyűjtést illetően azt jelenti, hogy a nemzetbiztonsági szervek jogszerűen folytatnak-e megfigyelést. Megjegyezendő, hogy a jogi és politikai kontroll párhuzamosan is érvényesíthető.²⁵³ Azonban a politikai ellenőrzés nem korlátozható kizárólag a célszerűségi szempontú vizsgálatokra, hiszen a „politikai” fogalma alatt a párpolitikai jellegű determináció is kétségtelenül befolyásoló tényező. Így a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti ellenőrzés tulajdonképpen már 3 dimenzióban képzelhető el:

- Jogi(jogszerűségi) kontroll, mely az Alaptörvénynek és a jogszabályoknak való megfelelő működést vizsgálja.
- Politikai (célszerűségi) kontroll, ami a nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonyságával kapcsolatos ellenőrzésre terjed ki.
- Politikai (érdekorientált) kontroll,²⁵⁴ amelynek alapját a hatalomért folytatott küzdelemben megjelenő érdekellentétek jelentik.

²⁵² Varga Zs. András: *Közigazgatás és kontroll*. NKE, 2014. (felelős kiadó: Patyi András, rektor), 4. o.

²⁵³ CSINK Lóránt – TÖRÖK Réka: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a Szabó és Vissy kontra Magyarország ügyben. A magánszféra védelme és a titkos információgyűjtés dilemmái. In: *Jogesetek Magyarázata* 2017/4. szám 76. o.

²⁵⁴ Nyilvánvalónak tűnik, hogy a titkosszolgálatok a mindenkor politikai eszközök, esetenként viszont – a történeti és összehasonlító elemzések bizonyítékai szerint – annak alaktói. Ez a helyzet általában titkos, tehát láthatatlan, néha azonban nyilvános politikaformáló tevékenységben is kifejeződik. Révész Béla: *A titkosszolgálatok titoktalanításáról. Egy politikai jelenség politológiai mellőzöttsége*. In: *Politikatudományi*

A politikai kontroll kereteit az Alaptörvény rögzíti, ezek csoportosítása az alanyok vagy a módszerek (eszközök) alapján írható le. A kétféle csoportosítás nem független egymástól, az alkotmányosság és a jogállamiság ugyanis elkülöníti az egyes szereplők számára biztosított eszközöket. A politikai kontroll eszközszerkezete tehát intézményhez kötött.²⁵⁵

Természetesen a fent meghatározott kontrolltípusok között vannak kapcsolatok. Értelmszerűen a jogi kontrollnak át kell hatnia a politikai kontrolltípusokat. A politikai(célszerűségi) kontroll esetében a jogszerűségi feltételeket is figyelembe kell venni, ami igaz a politikai(érdekorientált) ellenőrzésre is. A politikai(érdekorientált) kontroll azonban nem feltétlenül kerül kapcsolatba a politikai(célszerűségi) ellenőrzéssel.

A politikai(érdekorientált) kontrollal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az alkotmányos demokráciákban a parlament a politikai döntéshozatal szempontjából hatalmi centrum, a politikai küzdelem legfontosabb arénája, ahol a választás eredményeként létrejött többségi és kisebbségi politikai erők küzdelme zajlik: a parlamentnek meghatározó szerepe van a különböző politikai akaratok megjelenítésében és döntési alternatívák formálásában, így a döntések a többségi elv alkalmazásával születnek meg. Ennek következtében a mindenkori parlamenti többségnek általában sokkal nagyobb politikaalakítási lehetősége van, mint a kisebbségnek (ellenzéknek). Ez a megállapítás kifejezetten igaz a kétharmados többség esetén. Viszont ez nem azt jelenti, hogy a mindenkori többség korlátlan hatalommal rendelkezik, hiszen a kisebbségnek biztosítani kell azt a lehetőséget, hogy eltérő véleményét kifejezésre juttathassa, és a parlamenti döntéshozatalban aktívan részt tudjon venni.²⁵⁶

Szemle XVI/4. szám 130. o. A nemzetbiztonsági szervezetrendszer és az egyes tevékenységi körök kialakításánál a törvényhozás transzparens és ellenőrizhető titkosszolgálatokat akart látni, amelyek bár kormányzati irányítás alatt állnak, de függetlenek a politikától. Ez a függetlenség viszonylagos, mert mértékét az írott jog tényleges érvényesülése és az informális hálózatok érdekérvényesítő képessége befolyásolhatja. A kérdés természetéből ered, hogy a deklarált kormányzati irányítás a végrehajtás nélkülözhetetlen eszköze, míg az alkotmányos fékek és ellensúlyok rendszerének tiszteletben tartása a szópár „kormányzati” részébe kódolt szintizsda csoport- (párt) érdek érvényesülését hivatott keretek közé szorítani. Dávid Ferenc: *Nemzetbiztonság és szervezetrendszer*. In: *Nemzetbiztonsági Szemle* MMXVII/1. szám 69. o.

²⁵⁵ Varga Zs. András: *A közigazgatás kontrolljának jogi eszközei. A kontrollmechanizmusok elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. 78. o.

²⁵⁶ Petrétei József: *A kétharmados parlamenti többség hatása a törvényhozásra*. In: *Jog, Állam, Politika* III. évfolyam, 2011. Különszám 7-9. o.

Az Országgyűlés bizottságainak szerepe a nemzetbiztonsági szolgálatok ellenőrzésében

Nemzetbiztonsági Bizottság

A nemzetbiztonsági szolgálatok feletti politikai ellenőrzés egyik legmeghatározóbb fórumaként jelenik meg a Nemzetbiztonsági Bizottság (továbbiakban Bizottság). A polgári parlamentekben a törvényhozási munka jelentős hányada a plénumból az állandó bizottságokra tevődik át, a parlamenti házszabályok jelentős jogokkal ruházzák fel a bizottságokat. E folyamat általános indoklása szerint a feladatok átáramlásának fő előnye az, hogy a bizottságokban hatékonyabb munka végezhető, mint a plenáris üléseken.²⁵⁷ Ez természetesen nemcsak a törvényalkotás folyamatára igaz, hanem ahogy látjuk, a különböző ellenőrzési feladatokra is. Az Országgyűlés a nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzését Nemzetbiztonsági Bizottsága közreműködésével látja el.²⁵⁸ Ennek szervezeti keretként az Országgyűlésről szóló törvény előírja, hogy kötelező létrehozni nemzetbiztonsággal foglalkozó állandó bizottságot.²⁵⁹

A Bizottság politikai jellegének egyik meghatározó eleme a Bizottságban résztvevő országgyűlési képviselői – kizárólagos szavazati jogot is magában hordozó – jelenlét, továbbá a Bizottság állandó bizottsági jellege, mely a plenáris létszámarányokhoz viszonyítva arányos összetételű.²⁶⁰

Az állandó bizottság az Országgyűlés kezdeményező, javaslattevő, véleményező, törvényben és a határozati házszabályi rendelkezésekben meghatározott esetekben üggyöntő,²⁶¹ valamint a kormányzati munka ellenőrzésében közreműködő szerve,

²⁵⁷ Kukorelli István: *A parlamenti állandó bizottságok a törvényhozásban*. In: *Jogtudományi Közlöny* XLII. új évfolyam 7. szám 363. o.

²⁵⁸ Nbtv. 14. § (1) bekezdés

²⁵⁹ Ogytv. 16. § (2) bekezdés

²⁶⁰ Az állandó bizottság munkájában bizottsági tagként lehetőség szerint minden képviselőcsoportból annyi képviselő vehet részt, amennyi a képviselőcsoportok közötti létszámarányának megfelel. Ogytv. 17. § (1) bekezdés. Megjegyzendő, hogy Az Országgyűlés úgy is határozhat, hogy valamely állandó bizottságba mind a kormánypárti képviselőcsoportok, mind az ellenzéki képviselőcsoportok együttesen ugyanannyi képviselőt jelölhetnek (a továbbiakban: paritásos bizottság). Ogytv. 17. § (4) bekezdés

²⁶¹ „Az üggyöntő jogkörök gyakorlása során a bizottságok külső – nem parlamenti jogalany – személyekre kötelező aktusokat nem alkotnak. Ebből a szempontból nem tűnik aggályosnak, hogy a bizottsági aktusokkal szembeni, jogorvoslati jellegű eljárás nem áll rendelkezésre. Azt is figyelembe kell azonban venni, hogy

amely az Alaptörvényben, törvényben, a határozati házszabályi rendelkezésekben, továbbá az Országgyűlés egyéb határozataiban meghatározott hatáskörét gyakorolja.²⁶² A miniszter a Bizottságot a nemzetbiztonsági szolgálatok általános tevékenységéről rendszeresen, de legalább évente kétszer tájékoztatja. A Kormány a nemzetbiztonsági szolgálatokkal kapcsolatos határozatairól a Bizottságot a miniszter útján tájékoztatja.²⁶³

A Bizottság munkájának „pártatlanságát” hivatott szolgálni az a szabály, miszerint a Bizottság elnöke csak ellenzéki képviselő lehet.²⁶⁴ Nem kérdéses azonban, hogy e szabálynak semmilyen gyakorlati következménye nincs a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti ellenőrzés hatékonyságát illetően. Ugyanis az elnök hatáskörébe az „adminisztratív” többletfeladatokon kívül²⁶⁵ nem tartozik olyan jogosítvány, amely garantálná a titkosszolgálatok feletti ellenőrzés eredményességét. A Bizottság elnökének egyetlen, az érdemi kontrollban is meghatározó jogosítványa a szavazati jog, viszont árnyalja a képet, hogy a Bizottság határozatait a jelen lévő bizottsági tagok több mint felének szavazatával hozza.²⁶⁶ Tekintettel a mindenkori Országgyűlés összetételére, a Nemzetbiztonsági Bizottságban kétséget kizáróan megjelennek a politikai érdeklentékek.

A fenti megállapítást igazolja az is, hogy a közelmúltban nem egyszer került sor a Bizottság munkájának ellehetetlenítésére, amikor a kormányoldal képviselői kivonultak az ülésteremből,²⁶⁷ vagy egyszerűen el sem mentek az ülésre,²⁶⁸ figyelembe véve,

tevékenységük – különösen a vizsgálóbizottságok jelentéskészítése – sértheti más jogalanyok személyiségi jogait.” Erdős Csaba: *Parlamenti autonómia. Aktustani elemzések az Országgyűlés jogállásáról és hatásköreiről*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. 36. o.

²⁶² Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény 15. § (1) bekezdés

²⁶³ Nbtv. 14. § (3) bekezdés

²⁶⁴ Nbtv. 14. § (1) bekezdés

²⁶⁵ Az adminisztratív többlet feladatokat az Ogytv., még részletesebben azonban az 10/2014. (II. 24.) OGY határozat az egyes házszabályi rendelkezésekről (továbbiakban HHSz.) tartalmazza. A teljesség igénye nélkül, ilyen adminisztratív jogosítvány, miszerint bizottság elnöke megnyitja, részrehajlás nélkül vezeti, majd berekeszti az ülést; felszólalásokat engedélyezi, ügyel a házszabályi rendelkezések betartására, az ülés rendjére, illetve kihirdeti a szavazás eredményét. HHSz. 113. § (1) bekezdés. A hivatkozott rendelkezésből mindenképpen érdekes, hogy a HHSz. az elnök objektív ülésvezetési kötelezettségét írja elő. Véleményem szerint az ülésvezetés szempontjából kevésbé releváns – természetesen nem elhanyagolható – a politikai érdekek kifejezése, ellentétben az érdemi szavazással.

²⁶⁶ Ogytv. 27/C. § (2) bekezdés

²⁶⁷ https://index.hu/belfold/2018/01/25/nemzetbiztonsag_fidesz_kivonulas/

²⁶⁸ https://mandiner.hu/cikk/20181218_mtv_a_ugy_nem_men-tek_el_a_kormanyparti_kepviselok_a_nemzetbiztonsagi_bizottsag_ulesere

hogy a Bizottság a bizottsági tagok több mint a felének a jelenléte esetén határozatképes.²⁶⁹ Így összességében elmondhatjuk, hogy a Nemzetbiztonsági Bizottság hatékonysága a titkosszolgálatok feletti kontroll szempontjából nem feltétlenül működik hatékonyan.

Vizsgálóbizottság

A Nemzetbiztonsági Bizottság mellett az Országgyűlés vizsgálóbizottságot is létrehozhat a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti ellenőrzés érdekében. A parlamenti ellenőrzés klasszikus elmélete szerint csak közvetlenül a plénum jogosult a Kormány ellenőrzésére, hiszen a Kormány a parlament egészének felel. A nyilvánosságot főképpen a plénum garantálja, ezzel szemben a bizottsági munka fókuszában a nyilvánosság helyett a hatékonyság áll. A hatékony működéshez azonban egyértelműen meghatározott, széleskörű jogosítványok szükségesek. Az Alkotmánybíróság gyakorlatából és a rendelkezésre álló statisztikai adatokból azonban arra következtethetünk, hogy a vizsgálóbizottságok mind szabályozás, mind működési szempontból a parlamenti ellenőrzés leginkább problematikus elemének tekinthetők. A vizsgálóbizottságok előnye azonban, hogy ez az egyetlen olyan eszköz, amely lehetőséget biztosít arra, hogy egy terület minden részletét nagy mennyiségű információ módszeres, alapos elemzésével át lehessen tekinteni.²⁷⁰

Az Országgyűlés – az Alaptörvény C) cikk (1) bekezdésével összhangban²⁷¹ – bár mely, az Országgyűlés ellenőrzési feladatkörében felmerülő, közérdekű, interpellációval, kérdéssel (azonnali kérdéssel) nem tisztázható ügy megvizsgálására vizsgálóbizottságot küldhet ki.²⁷² A titkosszolgálatok hatáskörébe tartozó feladatok közérdekű jellege aligha vitatható. Annak ellenére, hogy a közérdek önmagában is egy nehezen definiálható fogalom,²⁷³ a nemzetbiztonsági szolgálatok Alaptörvényben, a biztonsá-

²⁶⁹ Ogytv. 27/C. § (1) bekezdés

²⁷⁰ Magyar Zsóka: *A parlamenti ellenőrzés eszközei az Országgyűlés gyakorlatában*. In: *Parlamenti Szemle* 2018/2. szám 141. o.

²⁷¹ A magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik.

²⁷² Ogytv. 24. § (1) bekezdés

²⁷³ lásd: Lapsánszky András – Smuk Péter – Szigeti Péter (szerk.): *Köz/Érdek. Elméleti és szakjogi megoldások egy klasszikus problémára*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.

got illetően meghatározott társadalmi és egyéni relevanciája megalapozza a nemzetbiztonsági szolgálatokat érintő, a vizsgálóbizottság hatáskörébe tartozó ellenőrzés lehetőségét.

Nem hozható létre vizsgálóbizottság egyedi jogi felelősség megállapítására.²⁷⁴ Ez alatt érthetjük a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos szolgálati állományában lévő egyének egyedi jogi felelősségre vonásának kizárását, mely egyéb fórumok hatáskörébe tartozó eljárás. Továbbá nem terjedhet ki a vizsgálat olyan ügyre, amely a döntés előkészítésének szakaszában van.²⁷⁵ Ez ugyancsak egy homályos megfogalmazás, tekintettel a titkosszolgálatok jellegadó tulajdonságára, a működésükre történő rálátás korlátozottságára. Végezetül nem terjedhet ki az ellenőrzés olyan ügy megvizsgálására, amely folyamatban lévő büntető-, szabálysértési, polgári vagy hatósági eljárás tárgya.²⁷⁶ Ezek közül a hatósági eljárást érdemes kiemelni. Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (továbbiakban Ákr.) rendelkezései szerint hatóság az a szerv, szervezet vagy személy, amelyet (akit) törvény, kormányrendelet vagy önkormányzati hatósági ügyben önkormányzati rendelet hatósági hatáskör gyakorlására jogosít fel vagy jogszabály hatósági hatáskör gyakorlására jelöl ki.²⁷⁷ Látjuk, hogy az Ákr. nem sorolja fel tételesen a hatóságnak minősülő szerveket, viszont a központi államigazgatási szervek államigazgatási hatóságoknak minősülnek,²⁷⁸ így a nemzetbiztonsági szolgálatok is hatóságként jelennek meg a közigazgatásban, viszont a vizsgálóbizottság ellenőrzése nem terjedhet ki olyan ügyre, mely a titkosszolgálatok eljárásnak tárgya.

Vizsgálóbizottság létrehozását a képviselők együtöde kezdeményezheti.²⁷⁹ A vizsgálóbizottság paritásos bizottság,²⁸⁰ tehát a kormányoldal és az ellenzék képviselői egyenlő arányban vesznek részt a vizsgálóbizottság munkájában. Az Ogytv. arról is rendelkezik, hogy a Kormány, illetve a Kormány vagy a Kormány tagja irányítása alatt álló központi államigazgatási szerv tevékenységét vizsgáló vizsgálóbizottság elnöke

²⁷⁴ Ogytv. 24. § (1) bekezdés

²⁷⁵ Ogytv. 24. § (1) bekezdés

²⁷⁶ Ogytv. 24. § (1) bekezdés

²⁷⁷ Ákr. 9. §

²⁷⁸ Hulkó Gábor: *A hatósági ügy fogalma és a törvény hatálya*. In: Patyi András (szerk.): *A közigazgatási hatósági eljárás jog intézményei*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019. 30. o.

²⁷⁹ Ogytv. 24. § (2) bekezdés

²⁸⁰ Ogytv. 24 § (5) bekezdés

az érintett Kormány ellenzékéhez tartozó képviselő lehet.²⁸¹ A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény (továbbiakban Ksztv.) egyértelműen rendelkezik arról, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok központi államigazgatási szervek,²⁸² melyeket a Kormány irányít.²⁸³

A vizsgálóbizottság a vizsgálati tevékenységével összefüggő irattal, adattal vagy egyéb információval rendelkező személyt, szervet vagy szervezetet a vizsgálati tevékenységében való közreműködésre kötelezheti (a továbbiakban: együttműködésre kötelezett). Az együttműködésre kötelezettet, adatszolgáltatási, megjelenési, illetve nyilatkozattételi kötelezettség terheli.²⁸⁴ Ebben az esetben is a nemzetbiztonsági szolgálatok titkosságának problematikája merül fel, hiszen nemzetbiztonsági szervek alkalmazottai nem biztos, hogy a vizsgálat eredményes lefolytatásához szükséges információkat nyilvánosságra hozzák. Ráadásul az együttműködésre kötelezett személy kötelezettsége nem teljesítésének következménye csupán annyi, hogy a kötelezettségeinek megszegéséről az ülést vezető elnök – a vizsgálóbizottság elnökének tájékoztatása alapján – az Országgyűlés soron következő ülésén való bejelentéssel tájékoztatja a nyilvánosságot.²⁸⁵

A vizsgálóbizottság ellenőrzésének eredményeiről jelentést készít,²⁸⁶ melynek elfogadásáról vagy elutasításáról az Országgyűlés határozatot hoz.²⁸⁷ A jelentés bíróság vagy más hatóság előtt nem támadhatók meg,²⁸⁸ így a vizsgálati tevékenység egyértelműen csak a politikai felelősség megállapítására irányulhat, a bizottság megállapításai más hatóságot vagy bíróságot nem kötnek.²⁸⁹

Végezetül érdemes kiemelni azt is, hogy a rendszerváltozás óta összesen negyvenkettő vizsgálóbizottságot állítottak fel, melyből hét az Alaptörvény hatályba lépése óta kezdte meg működését. Terjedelemi korlátok miatt nincs lehetőségem részletezni

²⁸¹ Ogytv. 24. § (5) bekezdés

²⁸² Ksztv. 1. § (2) bekezdés d) pont és (5) bekezdés d) pont

²⁸³ Nbtv. 2. § (1) bekezdés

²⁸⁴ Ogytv. 25. § (1)-(2) bekezdés

²⁸⁵ Ogytv. 25. § (3) bekezdés

²⁸⁶ Ogytv. 26. § (1) bekezdés

²⁸⁷ Ogytv. 26. § (3) bekezdés

²⁸⁸ Ogytv. 26. § (4) bekezdés

²⁸⁹ Dukán Ildikó – Varga Aida (szerk.): *Parlamenti Jog. Az országgyűlés működése, feladat- és hatáskörei, kapcsolódó intézmények*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2018. 145. o.

az ügyeket, melyek indokoltá tették a vizsgálóbizottság felállítását, annyi viszont kiemelendő, hogy nem voltak jellemzőek a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti ellenőrzés céljából létrehozott bizottságok.²⁹⁰ Ehhez kapcsolódóan hangsúlyozandó az is, hogy már nem kötelező vizsgálóbizottság felállítása, amennyiben azt a képviselők 1/5-e indítványozza, pusztán az indítványtételi jog maradt meg az országgyűlési képviselők kezében.

A miniszter és a bíró funkciója a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti ellenőrzésben, tekintettel a titkos információgyűjtésre

Az engedélyhez kötött titkos információgyűjtés általános szabályai

A nemzetbiztonsági szolgálatok funkcióinak ellátása szempontjából legmeghatározóbb feladata a titkos információgyűjtés lefolytatása. A fentiekben általában véve foglalkoztunk a titkosszolgálatok feletti alkotmányossági kontroll egyes eszközeivel, ebben a fejezetben azonban kifejezetten a titkos információgyűjtésre helyezem a hangsúlyt. Kevesebből a többre következtetés értelmében azonban e vizsgálódások megállapításai értelemszerűen a nemzetbiztonsági szolgálatok egészét fogják át, specifikusan egy-egy részfeladatra koncentrálva.

Az Nbtv. hosszasan és részletesen sorolja fel a nemzetbiztonsági szolgálatok hatáskörébe tartozó feladatokat, melyeket a törvény 4-9. §-ában találunk meg. A titkos információgyűjtés elrendelésére e feladatok közül egyre vagy akár többre történő hivatkozással kerülhet sor. Az engedélyezés joga megoszlik az igazságszolgáltató és végrehajtó hatalmi ág „képviselője” között. Az Nbtv. 5. § b), d), h)-j), valamint a 6. § d), i), l)-n) pontjaiban meghatározott nemzetbiztonsági feladatok ellátása során a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtést a Fővárosi Törvényszék elnöke által kijelölt bíró engedélyezi. Minden más esetkörben az igazságügyért felelős miniszter hatáskörbe tartozik az engedély megadása.²⁹¹ Az engedélyezés iránti kérelmet a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatója terjeszti elő.²⁹² Ezzel kapcsolatban kérdésként merül fel, hogy mi volt a jogalkotó szándéka az engedélyezési jogkör megosztásával? Két észrevételem van ezzel kapcsolatban: az első észrevételem alapján, az Nbtv.-ből egyértelműen kiderül, hogy a bíró hatáskörébe tartozó engedélyezési

²⁹⁰ <https://www.parlament.hu/web/quest/bizottsagok-elozo-ciklusbeli-adatai>

²⁹¹ Nbtv. 58. § (1)-(2) bekezdés

²⁹² Nbtv. 57. § (1) bekezdés

esetkörök, inkább bűnüldözési célú feladatok,²⁹³ szemben a miniszter hatáskörébe tartozó, nemzetbiztonsági jellegű feladatokkal. Így a jogalkotói szándékot a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatainak eltérő jellege indokolhatja. Másik megközelítésben az engedélyezés jogának szétválasztását a végrehajtó hatalom túlsúlyának megakadályozása motiválhatta. Véleményem szerint azonban – visszautalva a II. fejezetben megállapítottakra – a bíró könnyedén kizárható az engedélyezési eljárásból, hiszen a főigazgató az engedély iránti kérelemben olyan indokokat is megjelölhet, melyek bár eredetileg inkább bűnüldözési célt szolgálnak, (nemzet)biztonsági érdekekre hivatkozva még is a miniszterre bízva az engedély elbírálását.

A bíró, illetve a miniszter az előterjesztés benyújtásától számított 72 órán belül határozatot hoz, melyben helyt ad a kérelemnek, vagy elutasítja azt megalapozatlanságra hivatkozva.²⁹⁴ Nagyon érdekes, hogy az engedélyező határozata ellen nincs helye fellebbezésnek, melyet a későbbiekben részletesen elemezni fogok. A titkosságot garantálja, hogy az engedélyező az eljárásáról, illetve a titkos információgyűjtés tényéről az érintettet nem tájékoztatja.²⁹⁵

A bírói engedélyezéssel kapcsolatos kérdések

Már utaltam az engedélyezés jogának megoszlásánál a hatalmi ágak elválasztásának követelményére. Ezt pedig a bírói függetlenség garantálja. A függetlenség a bírói tevékenység lényegi eleme, hiszen függetlenség nélkül a bíróság nem bíróság. Szervezet és funkció egységéből következően mind a szervezet felépítése, mind a funkció gyakorlása feltételezi a függetlenség követelményeinek érvényesülését.²⁹⁶ A bírói függetlenséget kétféleképpen értelmezhetjük. Tágabb értelemben a bírósági szervezet egészének függetlenségét jelenti – mint a klasszikus hatalmi ágak egyikét –, szűkebb értelemben az ítélkező bíró függetlenségét, miszerint a bíró jogszabályoknak és saját lelkiismeretének van alárendelve az ügy elbírálásakor. Ezen belül különbséget

²⁹³ Megjegyzendő, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban Be.) XXXVIII. fejezete szabályozza a büntetőeljárásban használható, bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazását. A titkos információgyűjtés és a büntetőeljárás kapcsolatáról lásd a Be. XLII. fejezetét.

²⁹⁴ Nbtv. 58. § (3) bekezdés

²⁹⁵ Nbtv. 58. § (6) bekezdés

²⁹⁶ Fűrész Klára: *A Bíróság*. In: Kukorelli István (szerk.): *Alkotmánytan I.* 2007. Osiris Kiadó, Budapest, 528. o.

tehetünk a bíró szakmai és személyi függetlensége között is. Az előbbi magába foglalja, hogy a bíró számára nem adható semmilyen utasítás az ügy elbírálása tekintetében, ügyet beleegyezése nélkül tőle elvonni nem lehet. Ez a fajta függetlenség elsősorban a bíró igazságszolgáltatáson belüli helyzetét érinti, miszerint semmiféle belső nyomásnak engedve köteles az ügyben dönteni. A személyi függetlenség pedig azt hivatott szolgálni, hogy a bírót ítélete miatt állásából ne lehessen felmenteni, eltávolítani, illetve áthelyezni.²⁹⁷

A fenti megállapítások a bíróságok, illetve a bírák klasszikus feladatellátáshoz kapcsolódnak, melyek az egyes jogágakban felmerülő jogviták elbírálásaként határozhatók meg. A bíró a titkos információgyűjtés lefolytatásának engedélyezésekor azonban nem jogvitát dönt el. Kérdésként tehetjük fel, hogy az engedélyezési eljárásban is követelmény-e az a fajta függetlenség, mely a hagyományos értelemben objektív ítélkezés elengedhetetlen eleme? Már foglalkoztunk a célszerűségi és jogi ellenőrzés kapcsolatával. Jelen esetben a bírónak – akárcsak a klasszikus ítélkezés során – jogi és szakmai követelményeknek is meg kell felelnie. Azonban az már kérdéses, hogy amíg egy hagyományos jogvita eldöntésében kifejezetten jogszabályon alapuló, szakmai követelményeknek kell megfelelni, e jellegű követelmény miként jelenik meg a titkos információgyűjtés lefolytatására feljogosító engedély megadásának tekintetében. „Még ha az ítélkezést politikai kontextusba is helyezik, ez a tevékenység még ítélkezés marad, és a bíró szerepe eltér a törvényhozóétól vagy végrehajtóétól, mert nem választhat olyan szabadon a döntési alternatívák között, mint ahogy például egy parlamenti képviselő. Ennélfogva, bár a jogértelmezés során is van mozgástér, ettől az még alapvetően jogalkalmazás, nem pedig politikaalkotás.”²⁹⁸ A bírót azonban az engedélyezési eljárásban politikai (érdekorientált) megfontolások nem motiválják, nem is motiválhatják. Az engedélyezésnek szigorúan csak jogszabályi és célszerűségi követelményeknek szabad megfelelni.

A másik vizsgálandó terület a bíró engedélynek helyt adó vagy elutasító határozata. Ugyanis nem egyértelmű, hogy a bíró e határozatát milyen eljárásban fogadja el, ami további kérdéseket vet fel. Így a bíró határozatának jellegét kell először megvizsgálni.

²⁹⁷ Salgó Nóra: *A bírói függetlenség összehasonlító megközelítésben*. Comparative Law Working Papers – Volume 3. No. 1. 2019. 3-4. o.

²⁹⁸ Sente Zoltán: *A jog és politika határán: az alkotmánybíróságok és az alkotmánybíráskodás jellegéről*. In: Gardos-Orosz Fruzsina – Sente Zoltán (szerk.): *A jog és politika határán. Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015. 19. o.

A teljesség igénye nélkül, nézzünk meg néhány bírósági hatáskörbe tartozó klasszikus eljárást. A büntetőeljárásban a bíróság vád alapján ítélezik.²⁹⁹ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényt (továbbiakban Pp.) kell alkalmazni a bíróság eljárására, ha jogszabály biztosítja a bírói utat és törvény nem rendeli eltérő szabályok alkalmazását. A bíróság az e törvény hatálya alá tartozó jogvitát erre irányuló kérelem esetén bírálja el,³⁰⁰ A polgári pert a felperesnek keresetlevéllel kell megindítani az alperes ellen.³⁰¹

A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényt (továbbiakban Kp.) kell alkalmazni a közigazgatási jogviták³⁰² elbírálása iránti közigazgatási perben és az egyéb közigazgatási bírósági eljárásban.³⁰³ Külön közigazgatási pereket és egyéb közigazgatási bírósági eljárásokat pedig a Kp. ötödik része szabályozza. Nem kétséges, hogy sem a fent említett eljárások, sem az egyéb peres eljárások alá nem sorolható a bíró engedélyezési eljárása.

Azonban létezik a nemperes eljárások jogintézménye is. A peren kívüli eljárásokat a magánjogi természetű ügyek intézése jellemzi leginkább, amelyek vagy nélkülözik a jogvitát, vagy – bár a háttérben fellelhető ellenérdekű felek vitája vagy fennálló jog érvényesítése – eljárásuk során nincs szükség a peres eljárás szabályainak alkalmazására. Ez utóbbi különbségtétel természetesen egy a maitól e tekintetben különböző jogi környezetben állta meg kétséget kizáróan a helyét.³⁰⁴ A nemperes eljárás egymást követő eljárási cselekményekből tevődik össze, amelynek alanyai: a bíróság vagy a közjegyző, valamint azok a személyek, kik jogosultak részt venni az eljárásban érdekeik alapján. Ezen felül a nemperes eljárás tárgya polgári ügy, célja pedig az igazságszolgáltatás megvalósítása az erre megalkotott eljárási szabályok alapján.³⁰⁵

²⁹⁹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban Be.) 6. § (1) bekezdés

³⁰⁰ Pp. 1. § (1)-(2) bekezdés

³⁰¹ Pp. 169. § (1) bekezdés

³⁰² A közigazgatási jogvita tárgya a közigazgatási szerv közigazgatási jog által szabályozott, az azzal érintett jogalany jogi helyzetének megváltoztatására irányuló vagy azt eredményező cselekményének, vagy a cselekmény elmulasztásának (a továbbiakban együtt: közigazgatási tevékenység) jogszerűsége. Közigazgatási jogvita a közszolgálati és a közigazgatási szerződéses jogviszonnyal kapcsolatos jogvita is. Kp. 4. § (1)-(2) bekezdés

³⁰³ Kp. 1. § (1) bekezdés

³⁰⁴ Éless Tamás – Juhász Edit – Juhász Imre – Kapa Mátyás – Papp Zsuzsanna – Somlai Zsuzsanna – Szécsényi-Nagy Kristóf – Tímár Kinga – Tóth Ádám – Török Judit – Varga István: *A polgári nemperes eljárások joga*. ELTE Eötvös Kiadó, 2014. 19. o.

³⁰⁵ Bacsó Ferenc – Beck Salamon – Móra Mihály – Névai László: *Magyar polgári eljárásjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1962. 430. o.

Véleményem szerint a bíró engedélyezési eljárása nemperes eljárásként sem értelmezhető. Így aggályosnak tartom az Nbtv. szűkszavúságát, miszerint a bíró engedélyezéssel kapcsolatos határozata ellen nincs helye fellebbezésnek. Ez jogorvoslat és a jogorvoslathoz való jog tekintetében vet fel kérdéseket. Az Alaptörvény rendelkezései szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti,³⁰⁶ ami törvényi szinten is kifejezést nyer: a bíróság határozatai ellen – ha törvény kivételt nem tesz – jogorvoslatnak van helye.³⁰⁷ A jogorvoslathoz való jog alapjog, annak lehetősége, hogy az érintett az érdemi határozattal szemben más szervhez vagy ugyanazon szervezeten belül magasabb fórumhoz forduljon.³⁰⁸ Tény, hogy a jogorvoslathoz való jog nem tartozik a korlátozhatatlan alapjogok közé, úgy gondolom – tekintettel az objektív jogvédelem követelményére is – a fenti szabályozás nem felel meg a szükségesség-arányosság követelményének.

A miniszteri engedélyezéssel kapcsolatos kérdések

Ahogy láttuk, az igazságügyi miniszter jelenik meg a végrehajtó hatalom részéről a titkos információgyűjtés engedélyezésére jogosultként. A miniszter, mint a végrehajtó hatalmi ág képviselője, egyértelműen politikai szereplőként jelenik meg az államszervezetben.³⁰⁹ A nemzetbiztonsági szolgálatok feletti kontroll szempontjából először vizsgáljuk meg a miniszter felelősségének kérdéseit politikai megközelítésben. „A miniszteri felelősség, mint speciális felelősségi alakzat elsődlegesen, mint politikai felelősség értelmezhető. E politikai felelősség³¹⁰ a miniszternek a parlament előtti felelősségét jelenti; ebben az összefüggésben működésének egészéért tartozik felelősséggel. E felelősség érvényesítésének bázisa tulajdonképpen meghatározott politikai és eredményességi elvárásoknak való megfelelés, illetve magatartás tanúsítása. A miniszter parlament előtti politikai felelőssége két vonatkozásban is jelentkezhet: egyfelől, a miniszter egyéni felelőssége formájában, másfelől viszont kollektív felelősség

³⁰⁶ Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdés

³⁰⁷ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 13. § (2) bekezdés

³⁰⁸ Sólyom László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 576. o.

³⁰⁹ A kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény (továbbiakban Kit.) 3. § (3) bekezdés b) pont

³¹⁰ A politikai felelősség kapcsán meg lehet jegyezni a miniszter jogi felelősségét is. A jogi vagy politikai felelősségének a megállapítása valamely cselekedet vagy esemény vonatkozásában azt jelenti, hogy a kérdéses cselekedetet vagy eseményt jogosan vehetjük figyelembe az illető jogi vagy politikai megítélésakor, függetlenül attól, hogy a cselekedet vagy esemény pozitívan, negatívan, vagy éppen semleges módon esik latba a megítéléskor. Miklósi Zoltán: *A politikai felelősség*. In: *Politikatudományi Szemle* XX/4. szám 33. o.

formájában, amikor is a miniszteri felelősség a kormány parlament előtti felelőssége közvetítésével realizálódik.”³¹¹ A miniszterek és a kormány politikai felelősségének célja a kormányzati cselekvés intézményesített jogi eszközök által történő visszacsatolása, ami biztosítja a kormány politikai irányvonalának és a népképviselői szerv szándékának összehangolását. A végrehajtó hatalom parlament előtti felelőssége továbbá nem pusztán a kormány megbuktatásának lehetőségét hordozza magában, hanem hozzákapcsolható az ellenőrzés ténylegesen gyakorolható széles eszközrendszere is, amelynek megfelelő alkalmazása a parlamenti munka hatékonyságának egyik garanciája.³¹² A miniszter politikai felelősségének alapját az Alaptörvény teremti meg, miszerint a Kormány tagja az Országgyűlésnek felelős tevékenységéért, valamint a miniszter a miniszterelnöknek.³¹³ A nemzetbiztonsági szolgálatok feletti kontroll szempontjából ez úgy jelenhet meg, hogy a miniszter engedélyezéssel kapcsolatos tevékenységéért politikai felelősségre vonható, akár egyénileg, de a Kormány kollektív felelősségét – ami jellemzőbb – is magában hordozza, hiszen az Országgyűlés Kormánnyal szembeni bizalma a miniszterelnökhöz kötött. Ez az intézmény azonban önmagában sem gyakori, véleményem szerint a titkosszolgálatok feletti ellenőrzéssel összefüggésben nem is alkalmazható, ahogy eddig sem került rá sor.³¹⁴

A bíró engedélyezési eljárásban meghozott határozatához hasonlóan a miniszter határozata ellen sincs helye fellebbezésnek. A bíróval ellentétben a miniszter határozata ellen azonban a jogszabályok kifejezetten biztosítják közigazgatási per megindításának jogát: az ügyfél a véglegessé vált döntés ellen közigazgatási pert indíthat.³¹⁵ Az Ákr. ügyfélfogalma a következő: „Ügyfél az a természetes vagy jogi személy, egyéb szervezet, akinek (amelynek) jogát vagy jogos érdekét az ügy közvetlenül érinti, akire (amelyre) nézve a hatósági nyilvántartás adatot tartalmaz, vagy akit (amelyet) hatósági ellenőrzés alá vontak.”³¹⁶ Ügy pedig „az, amelynek intézése során a

³¹¹ Ficzere Lajos: *A miniszteri intézmény és kapcsolatrendszere*. In *Jogtudományi Közlöny* XLII. új évfolyam 11. szám 594. o.

³¹² Cserny Ákos: *A miniszteri felelősség*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2011. 166. o.

³¹³ Alaptörvény 18. cikk (4) bekezdés

³¹⁴ Megemlíthetjük azonban azokat az eseteket, mikor országgyűlési képviselő kérdéssel fordult a Kormány tagjához, melyben azt szeretné tudni, hány titkos információgyűjtést engedélyezett a miniszter. <https://www.parlament.hu/irom40/17220/17220-0001.pdf> (letöltve: 2019. 11. 04.) <https://www.parlament.hu/irom40/17220/17220-0001.pdf> (letöltve: 2019. 11. 04.) Tovább a hivatkozott dokumentumban azt is látjuk, hogy a miniszter 2014 és 2017 között hányszor engedélyezett titkos információgyűjtést: https://www.parlament.hu/documents/10181/1479843/Infojegyzet_2018_3_titkos_informaciogyujtes.pdf/367c5fc7-36fa-32f9-5baf-06289973f235 (letöltve: 2019. 11. 04.)

³¹⁵ Ákr. 114. § (1) bekezdés

³¹⁶ Ákr. 10. § (1) bekezdés

hatóság döntésével az ügyfél jogát vagy kötelezettségét megállapítja, jogvitáját eldönti, jogsértését megállapítja, tényt, állapotot, adatot (a továbbiakban együtt: adat) igazol vagy nyilvántartást vezet, illetve az ezeket érintő döntését érvényesíti.”³¹⁷ De vajon a miniszter engedélyezési eljárása beilleszthető-e az Ákr. szabályrendszerébe? Ebben az esetben arra kell választ találni, hogy a miniszter milyen eljárási szabályok alapján adja meg az engedélyt, ugyanis az Nbtv. nem tartalmaz erre vonatkozó rendelkezéseket. Véleményem szerint, az érintett nem minősül ügyfélnek, míg az engedélyezési eljárás hatósági ügynek, hiszen ezek az Ákr. szerinti definíciós elemek egyikebe sem illeszthetők bele. Ez alapján a miniszter határozatával szembeni közigazgatási per megindítására sincs lehetőség.³¹⁸

Összességében – visszautalva a bíró engedélyezési eljárásával kapcsolatos megállapításokra – elmondhatjuk, hogy a magánszférából levezethető egyes alapjogok mellett a jogorvoslathoz való jog – mint alapjog – is erős korlátozásokat szenved a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét illetően, mely az alkotmányossági kontroll szempontjából egy problematikus pont. Ehhez kapcsolódóan az objektív jogvédelem szükségességét és fontosságát is hangsúlyozni kell. A jogvédelemnek ugyanis két oldalát különböztethetjük meg: ez egyik az objektív jogvédelem, míg a másik a szubjektív jogvédelem. A szubjektív jogvédelem az igazgatottak, azaz ügyfél jogának, jogos érdekének védelmét jelenti, míg az objektív jogvédelem, az igazgatási szervek részéről biztosítandó jogérvényesítést valósítja meg. A két szint érvényesülése, az egyébként jogvédelem alapját képező, jogorvoslathoz való jogokban nyer kifejeződést.³¹⁹ Így az objektív jogvédelem követelményére tekintettel, pusztán a titkos információgyűjtés jellegére hivatkozva nem fogadhatjuk el a szabályozással kapcsolatos hiányosságokat. Ezzel összefüggésben érdemes kiemelni azt is, hogy nem csak a titkos információgyűjtéssel érintett jogorvoslathoz való joga esik korlátozás alá, hiszen lehetséges, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok nem értenek egyet az engedélyező

³¹⁷ Ákr. 7. § (2) bekezdés

³¹⁸ De még ha elviekben lehetőség is lenne a miniszter határozata elleni közigazgatási per megindítására, azt a következő körülmények korlátoznák: 1) az Nbtv. alapján az engedélyezőnek nincs kifejezett indoklási kötelezettsége; 2) a közigazgatási pert az érintettnek keresetlevéllel kell megindítani. Tény, hogy a titkos információgyűjtéssel érintett személy kevés eséllyel szerez tudomást az őt érintő megfigyelésről, de ez nem azt jelenti, hogy a szabályozással kapcsolatban felmerülő problematikákra nem kellene reflektálni. A közigazgatási per alapját képező keresetlevéllel szemben a Kp. szigorú tartalmi követelményeket állapít meg. Tekintettel a miniszter határozatának titkosságára, indoklási kötelezettségének hiányára, kétségtelen, hogy a közigazgatási per megindításának lehetősége korlátozott, szinte lehetetlen.

³¹⁹ Kazsamér Katalin Enikő: *A közigazgatási jogorvoslati rendszer és a jogvédelem hatékonyságát elősegítő tényezők a változások mentén*. In: *MTA Law Working Papers* 2019/1. 5. o.

elutasító határozatával. Ilyen esetben e szerveknek is biztosítani kell a határozat elleni jogorvoslati eszközöket.

Egyéb lehetséges kontrolleszközök

Az alapvető jogok biztosa

„A közigazgatási határozatok törvényességének bírói felülvizsgálatán kívül szükséges egy olyan intézmény, amely igazgatási aktusok törvényes volta esetén biztosítja az állampolgárok jogainak védelmét, akkor, amikor a hatóságok eljárása nem törvényt sértő, de az ügyfél eljárási jogaiban sérelmet szenved. Ez megtörténhet az ügyféllel szembeni magatartásuk miatt, vagy mérlegelési jogkörük önkényes gyakorlásával.”³²⁰

A megfelelő alapjogvédelem biztosításához a legfontosabb jogállási-szervezeti kritérium egyértelműen az alapjogvédő intézmény függetlensége: az intézmény legyen független az általa vizsgálható, ellenőrizendő szervektől. E követelmény elsősorban a végrehajtó hatalomtól való függetlenséget jelenti. Emellett következik belőle az az igény is, hogy senkinek se legyen joga befolyást gyakorolni az alapjogvédő eljárására. A függetlenség követelményével párban jár a pártatlanság kritériuma, amely alapján az adott intézménynek elfogulatlanul, részrehajlás nélkül kell vizsgálatot folytatnia és intézkednie.³²¹

Az alapvető jogok biztosának feladatát az Alaptörvény határozza meg, miszerint az alapvető jogok biztosa alapjogvédelmi tevékenységet lát el, akinek eljárását bárki kezdeményezheti. Az alapvető jogok biztosa az alapvető jogokkal kapcsolatban tudomásra jutott visszaességekát vizsgálja vagy vizsgálattja, orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményez.³²² Az alapvető jogok biztosa a parlamenti ellenőrzés elkölönült szerve, így nem hatóság, nem orvosol közvetlenül jogsértéseket, hanem kezdeményezi a jogsértések orvoslását,³²³ működésének célja az összes alapvető joggal, valamint az alkotmányos elvekkkel és tilalmakkal kapcsolatos

³²⁰ Friedery Réka: *Az európai ombudsman*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2018. 14. o.

³²¹ Somody Bernadette: *Alapjogvédelem a bíraskodáson túl: Ombudsmanok és alapjogvédő hatóságok Magyarországon*. In: *Fundamentum* 2010/2. szám 11. o.

³²² Alaptörvény 30. cikk (1)-(2) bekezdés

³²³ Csink Lóránt: *Alkotmányjog. Jogi szakvizsga jegyzet*. Novissima Kiadó, Budapest, 2012. 252. o.

jogvédelem.³²⁴ Az is hangsúlyozandó, hogy az alapvető jogok biztosa inkább tekintendő jogi kontrolltípusnak, sem mint politikainak, melynek legfőbb garanciája, hogy az alapvető jogok biztosát és helyetteseit az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával hat évre választja.³²⁵

Az alapvető jogok biztosának feladat- és hatásköreit az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (továbbiakban: Ajbtv.) határozza meg.³²⁶ Az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint egy közigazgatási szerv tevékenysége vagy mulasztása a beadványt tevő személy alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár (a továbbiakban együtt: visszásság).³²⁷ Az alapvető jogok biztosa szilárd garanciáját nyújt az alapjogok védelme érdekében. Már utaltunk rá, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok közigazgatási szervnek minősülnek, ezért e szervek is az alapvető jogok biztosá által lefolytatott vizsgálat alanyivá válhatnak. Itt viszont meg kell vizsgálni, hogy ki kezdeményezheti az eljárást. Az Ajbtv. szerint bárki az alapvető jogok biztosához fordulhat, de az alapvető jogok biztosá csak is a beadványt előterjesztő személy jogának sérelmével vagy közvetlen veszélyeztetésével kapcsolatos vizsgálatot folytathat le. A nemzetbiztonsági szolgálatok egyik jellemző feladata, titkos információgyűjtés lényege pedig a titkosság, így az érintett nem feltétlenül szerez tudomást az őt érintő megfigyelésről, ami lehetetlenné teszi a számára, hogy az alapvető jogok biztosához forduljon.

Az alapvető jogok biztosá azonban hivatalból is eljárást indíthat természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érintő visszásság kivizsgálására vagy egy alapvető jog érvényesülésének átfogó vizsgálatára.³²⁸ A titkos információgyűjtés azonban nem feltétlenül irányul természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportja irányába, hiszen egy személyt is meg lehet figyelni, így a jogvédelem korlátozott. Az alapvető jog érvényesülésének vizsgálata is lehetőséget biztosít az alapvető jogok biztosának vizsgálatára a nemzetbiztonsági szolgálatokkal szemben, de ebben itt is alapvető feltétel, hogy az alapvető jogok biztosának tudomására jusson a vizsgálandó körülmény.

³²⁴ Varga Zs. András: *Az Országgyűlés független szervei*. In: Trócsányi László, Schanda Balázs (szerk): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. 2015. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 305. o.

³²⁵ Alaptörvény 30. cikk (3) bekezdés

³²⁶ Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (továbbiakban: Ajbtv.) 1.§ (1) bekezdés

³²⁷ Ajbtv. 18. § (1) bekezdés

³²⁸ Ajbtv. 18. § (4) bekezdés

Az alapvető jogok biztosa nemzetbiztonsági szolgálatokkal szemben lefolytatott vizsgálatának vannak akadályai: vizsgálata során ugyanis nem tekinthet be:

- a nemzetbiztonsági szolgálatokkal együttműködő magánszemélyek azonosítására szolgáló nyilvántartásba,
- a nemzetbiztonsági szolgálatok által titkos információgyűjtésre használt eszközök és módszerek működésének és működtetésének műszaki-technikai adatait tartalmazó vagy az azokat alkalmazó személyek azonosítását lehetővé tevő iratba,
- a rejtjeltevékenységgel és kódolással kapcsolatos iratba,
- a nemzetbiztonsági szolgálatok objektumaival és állományával kapcsolatos biztonsági dokumentumokba,
- a biztonsági okmányvédelemmel és technológiai ellenőrzéssel kapcsolatos iratba,
- olyan iratba, amelynek megismerése az információforrás azonosítását lehetővé tenné, valamint
- olyan iratba, amelynek megismerése a nemzetbiztonsági szolgálatok külföldi partnerszolgálatok irányában vállalt kötelezettségeit sértené.³²⁹

Úgy gondolom, hogy mind a fenti korlátok, mind a nemzetbiztonsági szolgálatok működését jellemző titokzatosság jelentős akadályt állít az alapvető jogok biztosának hatékony vizsgálata elé. Megítélésem szerint a jogszabályok nem tudják maximálisan garantálni a szervezetek működésének nyilvánosságát (s ez értelemszerűen nem is elvárható céljuk), ezért a nemzetbiztonsági szolgálatoknak széles mérlegelési lehetőségük van a vizsgálat során gyakorolható megismerési jogok korlátozására.

Az alapvető jogok biztosa jelentést készít az általa lefolytatott vizsgálatról, amely tartalmazza a feltárt tényeket, az ezeken alapuló megállapításokat és következtetéseket,³³⁰ azonban ha az alapvető jogok biztosának vizsgálata a titkos információgyűjtés folytatására feljogosított szervek tevékenységével kapcsolatos, az erről készült

³²⁹ Ajbtv. 23. § (2) bekezdés

³³⁰ Ajbtv. 28. § (1) bekezdés

jelentés nem tartalmazhat olyan adatot, amelyből az adott ügyben folytatott titkos információgyűjtésre lehetne következtetni.³³¹ Láthatjuk, hogy az Ajbtv. e rendelkezései szerint nem kizárt annak lehetősége, hogy az alapvető jogok biztosa titkos információgyűjtéssel összefüggésben folytasson le vizsgálatot.

Összességében elmondható, hogy az alapvető jogok biztosa általánosságban megfelelő alapjogvédelmi fórumként jelenik meg a jogrendszerben. Azonban a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti alkotmányossági kontrollt illetően ez már nem mondható el, ami egyaránt megjelenik az alapvető jogok biztosa vizsgálatának megindulásában, valamint annak eredményes lefolytatásában.

Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (továbbiakba NAIH vagy Hatóság) autonóm államigazgatási szerv. A NAIH feladata a személyes adatok védelméhez, valamint a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való jog érvényesülésének ellenőrzése és elősegítése.³³² Ebben a meghatározásban a Hatóság kvázi ombudsmani feladatokat lát el: az Alaptörvény VI. cikk (2) bekezdésében rögzített jogok érvényesülésében működik közre. Ugyanakkor az Infotv. hatósági jogköröket is rögzít: e minőségében az információs jogokkal összefüggő, végrehajtó hatalmi hatásköröket gyakorol. A NAIH jogállása tehát kettős: egyfelől kvázi ombudsmani funkciót ellátva közreműködik a személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok nyilvánosságához való jogok érvényesülése érdekében. Másrészt hatósági jogköröket gyakorol, mint végrehajtó hatalmi szerv. A NAIH függetlenségének garanciális szabálya, hogy csak törvénynek van alárendelve, feladatkörében nem utasítható, a feladatát más szervektől elkülönülten, befolyásolástól mentesen látja el. A Hatóság számára feladatot csak törvény állapíthat meg,³³³ bár elnökét a miniszterelnök javaslata alapján a köztársasági elnök nevezi ki,³³⁴ és államszervezeti szempontból sem mondhatjuk azt, hogy a végrehajtó hatalomtól független lenne, hiszen a NAIH, mint hatóság, maga is a végrehajtó hatalom része.³³⁵

³³¹ Ajbtv. 28. § (3) bekezdés

³³² Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (továbbiakban: Infotv.) 38. § (1)-(2) bekezdés

³³³ Infotv. 38. § (5) bekezdés

³³⁴ Infotv. 40. § (5) bekezdés

³³⁵ Csink – Török: *(Jogesetek Magyarázata 2017/4. szám): i. m. 77. o.*

A Hatóság hivatalból és kérelemre is eljárhat. A Hatóságnál bejelentéssel bárki vizsgálatot kezdeményezhet arra hivatkozással, hogy személyes adatok kezelésével, illetve a közérdekű adatok vagy a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez fűződő jogok gyakorlásával kapcsolatban jogsérelem következett be, vagy annak közvetlen veszélye fennáll.³³⁶ Az alapvető jogok biztosa is fordulhat bejelentéssel Hatósághoz, amennyiben vizsgálata során a személyes adatok védelméhez, illetve a közérdekű vagy a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való joggal összefüggő visszaállást észlel.³³⁷ A kérelemre induló eljárás megindításának nem feltétele a közvetlen érintettség, így bárki kezdeményezheti a NAIH eljárását, ha megítélése szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége valamilyen információ önrendelkezési jogot sért. Ebből a szempontból a kérelmezők köre szélesebb az alapvető jogok biztosa eljárásának kezdeményezésére jogosultak körénél. Viszont lényeges, hogy a NAIH csak is az Alaptörvény VI. cikk (3) bekezdésben foglalt alapjogok védelme érdekében léphet fel, így nem biztosítja például az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésben foglalt jogok oltalmát. Ebből a szempontból tehát a NAIH szűkebb alapjogvédelmi tevékenységet lát el, mint az alapvető jogok biztosa. A NAIH vizsgálata során

- a vizsgált adatkezelő kezelésében levő, a vizsgált ügygel összefüggésbe hozható összes adatot megismerheti, arról másolatot készíthet, és az összes ilyen iratba - ideértve az elektronikus adathordozón tárolt iratokat is - betekinthez, illetve azokról másolatot kérhet,
- a vizsgált ügygel összefüggésbe hozható adatkezelést megismerheti, az adatkezelés helyszínéül szolgáló helyiségbe beléphet, az adatkezelési műveletek végzéséhez használt eszközökhöz hozzáférhet,
- a vizsgált adatkezelőtől, illetve az adatkezelő bármely munkatársától írásbeli és szóbeli felvilágosítást kérhet,
- a vizsgált ügygel összefüggésbe hozható bármely szervezettől vagy személytől írásbeli felvilágosítást, illetve a vizsgált ügygel összefüggésbe hozható adatról, iratról - ideértve az elektronikus adathordozón tárolt iratokat is - másolatot kérhet, és

³³⁶ Infotv. 52. § (1) bekezdés

³³⁷ Ajbvtv. 6. §

- az adatkezelő hatóság felügyeleti szervének vezetőjét vizsgálat lefolytatására kérheti fel.³³⁸

A NAIH vizsgálatával összefüggésben is ugyanazon megállapításokat tudom tenni, mint amelyeket az alapvető jogok biztosánál tettem. A hatékonyságot befolyásolja a nemzetbiztonsági szolgálatok eredményes működését garantáló titokzatosság, ami véleményem szerint a gyakorlatban felülírja a NAIH-ot megillető információ-megismerési jogokat a vizsgálata során.

Következtetések

Amint látjuk, a nemzetbiztonsági szolgálatok felett gyakorolható alkotmányossági kontrolleszközökkel kapcsolatban számos kérdés felmerül. A titkosszolgálati szervek magánszférát érintő eljárási cselekményeivel kapcsolatban elmondható, hogy rendkívül nehéz a megfelelő határt meghúzni a szükségesség-arányosság és az egyes korlátozható alapjogok között. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy bizonyos esetekben rá kell bízni a nemzetbiztonsági szolgálatokra e határ megtalálását, ami alkotmányossági szempontból nem feltétlenül jelent garanciát az alapjogok szükségtelen korlátozásával szemben.

A parlamenti kontrollintézmények tekintetében a Nemzetbiztonsági Bizottságot és a vizsgálóbizottságot elemeztem részletesen. A Nemzetbiztonsági Bizottságot illetően megállapítottam, hogy egyértelműen egy politikai (érdekorientált) ellenőrzési fórumról van szó. Ez a jelenleg hatályos szabályozás alapján aligha változik, az ellenőrzés eredménye mindenkor kiszolgáltatott lesz az aktuális politikai érdekeknek. Más a helyzet a vizsgálóbizottsággal, hiszen ahogy láttuk, annak felállítása is kérdéses. Véleményem szerint a vizsgálóbizottságok kötelező felállítása annak indítványozását követően eredményesebb alkotmányossági kontrollként funkcionálhatna, ahol a politikai érdekek kevésbé jelentenének akadályt a hatékony ellenőrzésben, figyelembe véve a vizsgálóbizottság paritásos jellegét.

³³⁸ Infotv. 54. § (1) bekezdés

Az engedélyhez kötött titkos információgyűjtéssel kapcsolatban szintén számos problematikus pontra kell rávilágítani a figyelmet, ugyanis mind a bíró, mind az igazságügyi miniszter engedélyezési eljárására vonatkozó szabályozás hiányos az Nbtv.-t vizsgálva. Egyrésztől nem tudjuk, hogy az engedélyező milyen eljárási rendben ad engedélyt vagy utasítja el a kérelmet. Másrésztől a jogorvoslathoz való jog is korlátozás alá esik, hiszen a jogszabályok alapján nem lehet eldönteni milyen jogorvoslati eszközöket lehet igénybe venni, és azt mely fórum jogosult elbírálni. Így elmondhatjuk, hogy egy *sui generis* eljárásról van szó, ami nem felel meg az alkotmányossági kritériumoknak, még abban az esetben sem, ha az titkos információgyűjtéssel áll összefüggésben. Erre tekintettel javasolom, hogy mind a bíró, mind a miniszter határozata ellen a jogalkotó emelje be a Kúriát, mint jogorvoslati fórumot, ezzel biztosítva a jogorvoslathoz való jog érvényesülését.

Végezetül az alapvető jogok biztosa és a NAIH eljárását elemeztem, mint lehetséges alkotmányossági kontroll-mechanismusokat. E fórumok eljárásával kapcsoltban is kiemelendő a vizsgálat megindításának és eredményes lefolytatásának a korlátozottsága, ami nem kizárólag a szabályozás hiányosságaira vezethető vissza, hanem a nemzetbiztonsági szolgálatok jellegére. Véleményem szerint az alapvető jogok biztosáról szóló törvényt érdemes lenne módosítani olyan formában, hogy az alapvető jogok biztosa ne kizárólag a beadványt tevővel kapcsolatos visszasságokat vizsgálhassa, hanem bármilyen személlyel kapcsolatban eljárhasson, akit az indítványban megjelölnek. Ezen felül a biztos hivatalból induló eljárása esetén is lehetővé kellene tenni az egyének alapjogaival összefüggő visszasságok vizsgálatát.

Látjuk, hogy viszonylag széles azon fórumok listája, melyek a nemzetbiztonsági szolgálatok feletti alkotmányossági ellenőrzés tekintetében valamilyen formában eljárhatnak. A titkosszolgálatok feletti kontrolltevékenység azonban korlátozott, melynek okait kereshetjük egyrésztől a jogszabályi rendelkezések hiányosságaiban, másrésztől a nemzetbiztonsági szolgálatok nyilvánosság számára alig megismerhető tevékenységében. Bízom benne, hogy tanulmányommal sikerült közelebb jutni egy optimálisabb jogszabályi környezet kialakításához.

PATENT
TÁVFELÜGYELET
a családok biztonsága

▼

24ÓRÁS TÁVFELÜGYELET
SZAKTANÁCSADÁS
KIVONULÓSZOLGÁLAT
INGYENES VAGYONVÉDELMI FELMÉRÉS

▼

+36-30/506-0111
INFO@PATENTCSOPORT.HU

PATENT
TÁVFELÜGYELET
*cégek és vállalkozások
biztonsága*

▼

RIASZTÓ RENDSZEREK
TELEPÍTÉSE, SZERVIZELÉSE
OBJEKTUMELLENŐRZÉS
KAMERA RENDSZEREK
KIÉPÍTÉSE, SZERVIZELÉSE

▼

+36-30/506-0111
INFO@PATENTCSOPORT.HU

LAPSZÁMUNK MEGJELENÉSÉT A PATENT TÁMOGATTA.

